

T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**DİN EĞİTİMİNİN DİSİPLİNLER ARASI BOYUTU ÇERÇEVESİNDE
ÖĞRENCİ VE ÖĞRETMENLERİN DİN-BİLİM ALGISI (DİN
KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ - FEN BİLİMLERİ ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEHRİ AKPINAR

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

ANKARA, 2024

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**DİN EĞİTİMİNİN DİSİPLİNLER ARASI BOYUTU ÇERÇEVESİNDE
ÖĞRENCİ VE ÖĞRETMENLERİN DİN-BİLİM ALGISI (DİN
KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ - FEN BİLİMLERİ ÖRNEĞİ)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ŞEHRİ AKPINAR

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YEMENİCİ

Danışman

ANKARA, 2024

ONAY SAYFASI

Şehri AKPINAR tarafından hazırlanan “Din Eğitiminin Disiplinler Arası Boyutu Çerçevesinde Öğrenci ve Öğretmenlerin Din-Bilim Algısı (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi - Fen Bilimleri Örneği)” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ		Kurumu	İmza
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YEMENİCİ		AYBÜ/ İlahiyat Fakültesi	
Kabul ☒	Ret ☐		
Prof Dr. Zeki Salih ZENGİN		AYBÜ/ İlahiyat Fakültesi	
Kabul ☒	Ret ☐		
Dr. Öğr. Üyesi Vahdettin ŞİMŞEK		Kırıkkale Üniversitesi/ İslami İlimler Fakültesi	
Kabul ☒	Ret ☐		

Tez Savunma Tarihi: 08.02.2024

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Doç. Dr. Muhammet Enes KALA

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. (15.01.2024).

İmza

Şehri AKPINAR

TEŞEKKÜR

Bu tezin hazırlanması sürecinde ve tezin hazırlanması süreci dışında sahip olduğu donanımıyla her zaman yol gösteren, tezde yapmış olduğu düzeltmelerle akademik yazımı en doğru hali ile öğreten tez danışmanım sayın Dr. Öğr. Üyesi Ahmet YEMENİCİ'ye, tezimin başından sonuna kadar çalışmalarına katkı sunan ve desteğini esirgemeyen çok değerli hocam sayın Prof. Dr. Zeki Salih ZENGİN'e teşekkür ederim.

Bu zorlu süreçte yola çıkarken benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen çok kıymetli eşim Şenol Ramazan AKPINAR'a, evlatlarım Atakan, Batuhan, Elif ve Yavuz Selim'e, eğitim hayatımın ilk gününden itibaren bana her türlü fedakarlığı yapan annem Pakize DEMİR'e ve çocuklarının okumasına her fırsatta imkan tanıyan, eğitime özellikle önem veren emekli polis memuru babam Arif DEMİR'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Şehri AKPINAR

ÖZET

Din Eğitiminin Disiplinler Arası Boyutu Çerçevesinde Öğrenci ve Öğretmenlerin Din-Bilim Algısı (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi - Fen Bilimleri Örneği)

Din ve bilim ilişkisi geçmişten günümüze kadar geçen süre içerisinde her zaman tartışılan ve merak edilen konular arasında yer almaktadır. Bu iki kavram arasında var olan ilişki sadece din, bilim ve felsefe gibi alanları ilgilendiren bir konu değildir. Aynı zamanda eğitim alanında da bu ilişkinin açık bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle bu araştırmanın amacı din ve bilim arasındaki ilişkiyi disiplinler arası bir şekilde ele alarak hem öğrenci hem de öğretmen boyutunda değerlendirmek olarak ifade edilebilir. Araştırmanın amacı doğrultusunda çalışmada nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan fenomenolojik araştırma yaklaşımından faydalanılmıştır. Araştırmada amaçlı örneklem belirleme yöntemi ile belirlenen 16 ortaokul öğrencisi 4 fen bilimleri öğretmeni ve 4 din kültürü öğretmeni yer almıştır. Araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme ile toplanmış ve mülakat tekniğinden yararlanılmıştır. Verilerin analizinde içerik ve betimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır. Öğretmen ve öğrencilerden elde edilen veriler doğrultusunda temalar ve anlam birimleri tespit edilmiştir.

Araştırmanın sonucu doğrultusunda ortaokul öğrencilerinden elde edilen bulgular doğrultusunda oluşturulan temalar; din algısı, bilim algısı, din ve bilim ilişkisine yönelik algı, fen bilimleri ve din kültürü ve ahlak bilgisi dersine ilişkin ortak kavramlar ve ilişkiler, din bilim algısının gelişiminde eğitsel deneyimler, fen bilimleri ve din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin ilişkilendirilmesine yönelik öneriler şeklinde sıralanmaktadır. Araştırmaya katılan fen bilimleri öğretmenlerinden elde edilen bulgular doğrultusunda oluşturulan temalar; fen bilimleri dersinin diğer alanlarla ilişkisi, din algısı, din bilim ilişkisi, din bilim ilişkisinin fen bilimleri dersine yansımaları, ortak kavramlar, din bilim ilişkisini öğrencilerin doğru kurabilmesi için öneriler, fen dersinin etkililiği için iki derse yönelik öneriler şeklinde sıralanmaktadır. Ayrıca din kültürü öğretmenlerinden elde edilen bulgular doğrultusunda oluşturulan temalar; din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin diğer alanlarla ilişkisi, din algısı, din bilim ilişkisi, din bilim ilişkisinin din kültürü ve ahlak bilgisi dersine yansımaları, ortak kavramlar, ders kitapları ve materyallerin yeterliliği, din bilim ilişkisini öğrencilerin doğru kurabilmesi için öneriler, din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin etkililiği için fen ve din kültürü ve ahlak bilgisi dersine ilişkin öneriler şeklinde

sıralanmaktadır. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda hem konuya ilişkin hem de geleceğe dönük araştırmalar hakkında önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Din, Fen Bilimleri, Bilim, Din-Bilim İlişkisi, Disiplinlerarası Yaklaşım

ABSTRACT

Students' and Teachers' Perception of Religion-Science Within the Framework of the Interdisciplinary Dimension of Religious Education (Religious Culture and Moral Knowledge - Science Example)

The relationship between religion and science is among the topics that have always been discussed and wondered from the past to the present. The relationship between these two concepts is not only a subject that concerns fields such as religion, science and philosophy. At the same time, this relationship needs to be clearly defined in the field of education. For this reason, the aim of this research can be expressed as evaluating the relationship between religion and science in a disciplinary way and evaluating it in both student and teacher dimensions. In line with the purpose of the research, phenomenological research approach, which is among the qualitative research methods, was used in the study. In the study, 16 secondary school students determined by the purposeful sampling method consist of 4 science teachers and 4 religious culture teachers. In the study, the data were collected with a semi-structured interview form and interview technique was used. Content and descriptive analysis method was used in the analysis of the data. Themes and sub-themes were determined in line with the data obtained from teachers and students.

In line with the results of the research, the themes created in line with the findings obtained from secondary school students; perception of religion, perception of science, perception of the relationship between religion and science, common concepts and relationships related to science and religion course, educational experiences in the development of religious science perception, suggestions for the relationship of science and religion courses. The themes created in line with the findings obtained from the science teachers participating in the research; The relationship of the science course with other fields, the perception of religion, the relationship between religion and science, the reflection of the relationship between religion and science on the science course, common concepts, suggestions for students to establish the relationship between religion and science correctly, suggestions for the two courses for the effectiveness of the science course. In addition, the themes created in line with the findings obtained from religious culture teachers; The relationship of the religion course with other fields, the perception of religion, the relationship between religion and science, the reflection of the relationship between religion and science on the religion lesson, common concepts, the adequacy of

textbooks and materials, suggestions for students to establish the relationship between religion and science correctly, suggestions for science and religion lessons for the effectiveness of the religion course. In line with the results obtained, suggestions were made about both the subject and future research.

Keywords: Religion, Science, Science, Relationship between Religion and Science, Interdisciplinary Approach

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	3
BEYAN	4
TEŞEKKÜR.....	5
ÖZET	i
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	viii
TABLolar DİZİNİ.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Problemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	3
1.3. Sınırlılıklar.....	4
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
2.1. Bireylerde Anlam Arayışı.....	5
2.2. Bireylerin Anlam Dünyasını Oluşturan Temel Öğeler.....	7
2.3. Din Kavramı	10
2.3.1. Bireylerde Din Algısı.....	12
2.4. Bilim Kavramı	14
2.5. Din ve Bilim İlişkisi	17
2.6. Din ve Bilim İlişkisi Yaklaşımları.....	19
2.7. İlgili Çalışmalar	21
3. YÖNTEM	24
3.1. Araştırmanın Yöntemi	24
3.2. Çalışma Grubu.....	25
3.3. Veri Toplama Yöntemi.....	27

3.4. Verilerin Analizi	28
3.5. Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları	28
4. BULGULAR	30
4.1. Öğrenci Görüşlerine İlişkin Bulgular	30
4.1.1. Öğrencilere Göre Din algısı.....	31
4.1.2. Öğrencilere Göre Bilim Algısı	33
4.1.3. Öğrencilere Göre Din ve Bilim İlişkisine Yönelik Algı.....	35
4.1.4. Öğrencilere Göre Fen Bilimleri ve Din Dersine İlişkin Ortak Kavramlar ve İlişkiler.....	38
4.1.5. Öğrencilere Göre Din Bilim Algısının Gelişiminde Eğitsel Deneyimler.....	42
4.1.6. Öğrencilere Göre Fen Bilimleri ve Din Derslerinin İlişkilendirilmesine Yönelik Görüşler	44
4.2. Fen Bilimleri Öğretmenlerine İlişkin Bulgular	47
4.2.1. Fen Bilimleri Öğretmenlerine Göre Fen Bilimleri Dersinin Diğer Alanlarla İlişkisi	48
4.2.2. Fen Bilimleri Öğretmenlerine Göre Tema Din Algısı.....	50
4.2.3. Fen Bilimleri Öğretmenlerine Göre Din Bilim İlişkisi.....	52
4.2.4. Fen Bilimleri Öğretmenlerine Göre Din ve Bilim İlişkisinin Fen Bilimleri Dersine Yansıması.....	54
4.2.5. Fen Bilimleri Öğretmenlerine Göre Fen Bilimleri ve Din Dersleri Arasındaki Ortak Kavramlar	56
4.2.6. Fen Bilimleri Öğretmenlerine Göre Din-Bilim İlişkisini Öğrencilerin Doğru Kurabilmesi İçin Öneriler.....	58
4.2.7. Fen Bilimleri Öğretmenlerine Göre Fen Dersinin Etkililiği İçin İki Derse Yönelik Görüşler	60
4.3. DKAB Öğretmenlerine İlişkin Bulgular	62
4.3.1. DKAB Öğretmenlerine Göre Din Dersinin Diğer Alanlarla İlişkisi	63
4.3.2. DKAB Öğretmenlerine Göre Din Algısı.....	64
4.3.3. DKAB Öğretmenlerine Göre Din Bilim İlişkisi.....	67

4.3.4. DKAB Öğretmenlerine Göre Din Bilim İlişkisinin Din Dersine Yansıması	69
4.3.5. DKAB Öğretmenlerine Göre Din ve Fen Dersleri Arasında Ortak Kavramlar	71
4.3.6. DKAB Öğretmenlerine Göre Din Dersi İçin Hazırlanan Kitapların ve Materyallerin Yeterliliği	73
4.3.7. DKAB Öğretmenlerine Göre Din Bilim İlişkisini Öğrencilerin Doğru Kurabilmesi İçin Öneriler	75
4.3.8. DKAB Öğretmenlerine Göre Din Dersinin Etkililiği İçin Fen ve Din Dersine İlişkin Görüşler	78
5. TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER.....	80
5.1. Öğrenci Görüşlerine Yönelik Tartışma, Sonuç ve Öneriler	80
5.2. Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Görüşlerine Yönelik Tartışma Sonuç ve Öneriler ..	83
5.3. DKAB Öğretmenlerinin Görüşlerine Yönelik Tartışma Sonuç ve Öneriler	86
6. YARARLANILAN KAYNAKLAR	89
7. EKLER	96
Ek-1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları.....	96
Ek-2. Etik Kurul Onayı.....	99

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

MEB : Millî Eğitim Bakanlığı

DKAB : Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Öğrencilere İlişkin Demografik Dağılımlar	26
Tablo 2. Öğretmenlere İlişkin Demografik Dağılımlar	27
Tablo 3. Öğrenci Görüşlerine Yönelik Oluşturulan Temalar	30
Tablo 4. Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Görüşlerine Yönelik Oluşturulan Temalar ve Anlam Birimleri.....	47
Tablo 5. DKAB Öğretmenlerinin Görüşlerine Yönelik Oluşturulan Temalar ve Anlam Birimleri	62

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Problemi

Tanrıyı merkeze alan din ve doğada gerçekleşen olguları açıklamak için kullanılan bilim arasında tartışmalar her dönemde etkin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunun temelinde de din ve bilimin bütün toplumları ilgilendiren temel kavramlar arasında yer alması yatmaktadır.

Odağında insanın yer aldığı bu kavramlar her ne kadar birbirinden bağımsız birer kavram olarak düşünülse de aslında ortak temalar içerdiği için günümüzde bu kavramlar arasındaki ilişki durumu ve biçimi üzerindeki tartışmalar süreklilik arz etmektedir. İnsanların hayatı algılamaları ve anlamlandırmaları yaşadıkları çevre ve içinde bulundukları sosyo-ekonomik faktörlere dayalı olarak değişim gösterebilir. Özellikle bebeklik ve ilk çocukluk dönemini aile ortamında geçiren bireyin sosyalleşme adımı atarak okula başladığı dönem bu olguların şekillenmesine ve değişime uğramasına etki etmektedir.

Bireyler zamanlarının büyük bir bölümünü okulda eğitim ve öğretim olarak geçirmektedir. Okul, aileden sonra çocuğun eğitiminin gerçekleştirildiği, öğretimin basamaklara ayrıldığı, belirlenen bilgi, beceri ve davranışların kazandırıldığı örgün eğitim kurumudur. Okulun amaç ve işlevlerini gerçekleştirmesine öğretim programı içinde yer alan bütün ders ve etkinliklerin katkısı vardır (Zengin, 2019: 139-141). Eğitim ortamlarında öğrencilere yönelik verilen dersler bazı durumlarda din unsurlarını bünyesinde barındırabilmektedir. Bu nedenle din olgusu eğitim verilen konularla bazı durumlarda ilişkilendirilebilir. Eğitim kurumları farklı derslerle öğrencileri geleceğe hazırlamaktadır. Bu derslerden birisi de din kültürü ve ahlak bilgisi dersidir. Okullarda verilen bu ders; bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme denemeleri sürecidir (Tosun, 2017: 34). Din eğitimi bilimi, dinin kendisi, esasları ve öğretileriyle yakından ilgilenir. Dinin teorik bilgileri yanında eğitim-öğretimi, bunlarla ilgili uygulama ve tecrübelerin mazideki ve bugünkü durumları, dini inancın eğitimle ilişkisi konularını ele alır (Köylü ve Altaş, 2017: 71).

Ortaokullarda din öğretimi zorunlu dersler arasında, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) adıyla 5. 6. 7. ve 8. sınıflarda haftada iki ders saati olarak okutulmaktadır. Okullarda verilen bir diğer ders ise Fen Bilimleri dersi. Bu ders tamamen bilim ile ilişkili kavramları bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle Fen Bilimleri dersi genel manada bilimin okullardaki eğitim basamağı olarak değerlendirilebilir. Bilim; bir olgu veya olayı betimlemek, açıklamak ve kontrol altına almak amacıyla sistemli bir şekilde ve bilimsel metotla araştırarak o olay veya olgu hakkında kanıtlanmış bilgi üretmektir (Tosun, 2017: 34). Bilim evrendeki olayları anlama çabası olarak ele alınırsa doğa bilimleri ya da deneysel bilimler arasında yer alan fizik, kimya, biyoloji, astronomi, yer bilimi gibi birçok bilim ile birlikte sosyal bilimler ve din bilimi de “bilim” başlığı altında değerlendirilmektedir (Eminoğlu, 2016:1). Fark disiplinler arasında var olan ilişkiler bazı olgulara dayandırılabilir. Bu nedenle din ve bilim arasında herhangi bir ilişki olup olmadığının araştırılmasında DKAB ve Fen Bilimleri dersi özelinde değerlendirilmesi, öğrenci ve öğretmenlerin bu ilişkiyi nasıl anlamlandırdıklarının belirlenmesi araştırma açısından oldukça önemlidir.

Bu nedenle din ve bilim arasındaki ilişkinin belirlenmesinde öğrenci ve öğretmenlerin bu derslerdeki deneyimleri araştırma açısından büyük bir önem arz etmektedir.

Yukarıda yer alan bilgilerden hareketle bu çalışmada öğrenci ve öğretmenlerin din bilim ilişkisi konusundaki düşüncelerinin belirlenmesi ve ders süreçlerinde hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin bu ilişkiye yönelik düşüncelerinin belirlenmesi araştırmanın temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Araştırmanın çıkış noktasından hareketle araştırmanın problem cümlesi “*Fen bilimleri öğretmenleri, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenleri ve bu dersi alan ortaokul öğrencilerinin din ve bilim ilişkisine ilişkin ders süreçlerinde edindikleri deneyimler nedir?*” olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda araştırmanın alt problemleri aşağıdaki gibidir;

1. Ortaokul öğrencilerinin din ve bilim algıları nasıldır?
2. Ortaokul öğrencilerinin deneyimleri doğrultusunda din ve bilim ilişkisine yönelik görüşleri nelerdir?
3. Öğrenci deneyimleri doğrultusunda Fen Bilimleri ve din kültürü ve ahlak bilgisi derslerindeki ortak kavramlar nelerdir?
4. Ortaokul öğrencilerinin din bilim algılarındaki eğitsel deneyimleri nelerdir?

5. Ortaokul öğrencilerinin Fen Bilimleri ve din kültürü ve ahlak bilgisi derslerine yönelik din-bilim ilişkileri kapsamındaki önerileri nelerdir?
6. Öğretmenlerin din algıları nasıldır?
7. Öğretmenlerin din ve bilim ilişkisine yönelik görüşleri nelerdir?
8. Din ve bilim ilişkisinin ders süreçlerine yansımaları nasıldır?
9. Öğretmenlerin Fen Bilimleri ve din kültürü ve ahlak bilgisi derslerine yönelik din-bilim ilişkileri kapsamındaki önerileri nelerdir?

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Yapılan çalışmayla birlikte öğrencilerin ve öğretmenlerin bilim-din bağlantısını kurma konusunda yaşanan deneyimlerdeki ortak anlamları ortaya çıkararak deneyim zenginliğini görme ve öneriler geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda bilim-din bağlantısını kurma konusunda seçenekleri ortaya koyması ve DKAB dersinde disiplinler arası yaklaşımın ders işlenişlerinde etkisinin fark edilmesi bakımından bu çalışma önemlidir.

Derslerin öğretim programlarında yer alan birçok konunun disiplinler arası niteliği dikkat çekmektedir. Örneğin Fen Bilimleri dersinde “basınç” konusunu ele alalım. Açık hava basıncına iklim ve bölge etkilerinde Coğrafya, basınç kavramının tarihsel gelişiminde Tarih, basınç hesaplamalarında Matematik, basıncın vücudumuza etkilerinde Beden Eğitimi dersleriyle ilişki kurulması eğitimi anlamlı ve kalıcı hale getirirken, öğrencilerin bilgileri bütünleştirebilme becerisi ve çok yönlü bir düşünme biçimi kazanmalarına da katkıda bulunabilecektir. Bireyler bu düşünme biçimlerini gündelik hayatları ile ilişkilendirebilmektedir. Özellikle okulda öğrenilen bilgilerin günlük yaşama aktarılamaması, bilgilerin yenilenememesi, öğrenme ve araştırma alışkanlığının gelişmemesi bugünkü eğitim sistemlerinin karşılaştığı en önemli sorunlardan bir kaçıdır. Disiplinler arası öğretimde temel amaç belirli bir disiplinin bilgilerini transfer etmekten ziyade çeşitli disiplinlerin belirli bir amaç doğrultusunda kullanılmasıdır. Demir (2009) yapmış olduğu çalışmada disiplinler arası bütüncül yaklaşımın geleneksel öğretime nazaran daha etkili olduğu tespit etmiş ve öğrencilerin bu şekilde ders işlemekten ve etkinlikleri uygulamaktan memnun olduklarını belirtmişlerdir. Öğrenci kendini belirli bir disiplinin düşünme biçimiyle sınırlı hissetmeyecek, aksine disiplinlere bağlı bilgileri kendi amaçlarına ulaşmada ya da karşılaştığı problemlerin çözümünde bir araç olarak algılayacaktır. Bu türlü düşünme biçimi

de kendini sürekli yenileyen, öğrendiği bilgiyi kullanan ve karar verebilen bireyler yetiştirme yolunda atılacak önemli bir adım olacaktır (Yıldırım,1996: 89-91).

Toplumumuzda geleneksel yollarla, sorgulamadan, araştırmadan din öğrenmenin oldukça yaygın olduğu bilinen bir gerçektir. Buradan hareketle din eğitiminde öğrencilerin soran, sorgulayan, araştıran, problem çözebilen, karar verebilen bireyler olmasının ne kadar büyük bir önem arz ettiği fark edilebilir. Öyle ki Okumuş (2015) din eğitimi ve öğretiminin özgür bireylerin yetiştirilmesinde etkili bir araç olduğunu bu sayede de araştıran, sorgulayan ve karar alma süreçlerine aktif bir şekilde katılabilen bireylerin yetiştirilmesinde etkili olduğunu vurgulamıştır. Selçuk (2000) örgün eğitim süreçlerinde öğrencilere ulaştırılan bilgilerin kuramsal temellerinin göz ardı edildiğini ifade etmiştir. Kuramsal temeller kapsamında hazırlanan öğretim programı ve ders kitapları öğrencilerle nasıl iletişime geçileceği hakkında bizlere bilgi vermektedir. Ayrıca öğrencilerin olayları ve olguları anlamalarına da doğrudan katkı sağlamaktadır. Öyle ki bu durum öğrencileri fikirlerin arka planlarını görmelerine olanak sağlar (Selçuk, 2000: 145). Öğrencilerin DKAB dersini öğrenirken diğer alanlara ait bilgilerle ilişki kurabilmeleri, dinin insan hayatının farklı yönleri ile ilişkili olduğunu, hayatın varlıklar ve varlığa ait bilgiler açısından bütünlük taşıdığını fark etmelerini sağlayacaktır. Farklı alanların bu bütünlüğün farklı yönlerini oluşturduğunun öğrencilere fark ettirilmesi, onların anlamlı ve bütüncül öğrenmelerine katkı sağlayacaktır. Böylece kimi zaman toplumda ayırım ve çatışmaya yol açan engellerin kaldırılmasına katkı sağlanmış olunacağı düşünülmektedir. Araştırmamızın sonucunda öğrencilerin çok yönlü düşünme becerisi kazanmalarına katkıda bulunulması için farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır.

1.3. Sınırlılıklar

Araştırmanın sınırlılıkları aşağıdaki gibidir;

1. Araştırma uzman görüşleri doğrultusunda hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formları ile sınırlıdır.
2. Çalışma 2019-2020 eğitim öğretim yılı ile sınırlıdır.
3. Görüşme DKAB dersi ile Fen Bilimleri dersi alan öğrencilerle sınırlıdır.
4. Görüşme DKAB ile Fen Bilimleri öğretmenleri ile sınırlıdır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Bireylerde Anlam Arayışı

Bireylerin ruhsal derinliklerinde yer alan “anlam” olgusunu yaratılış amaçları doğrultusunda edindikleri deneyimlerle doldurmaları en temel zorunlulukları arasında yer almaktadır. Bir ihtiyaç olarak ortaya çıkan anlam, doğuştan gelen bir eğilim olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle insanoğlu var oldukça anlam arayışı içerisinde hayatlarını sürdürmek zorundadır. Bu da anlam arayışının evrenselliğini ortaya çıkarır. Anlam arayışı evrenselliğin yanında aynı zamanda öznel bir yapıya da sahiptir. Bu doğrultuda bireyler dünyayı edindikleri deneyimler çerçevesinde değerlendirir ve algılar. Böylelikle hayatın sabit bir anlamı olmadığı gerçeği ortaya çıkar (Bahadır,2018: 33-37). Bu açıdan değerlendirildiğinde anlamın değişebilen ve zamana göre şekillenen bir yapıda olduğu sonucunu doğurur.

İnsanoğlu her zaman hayatı anlama ve hayatın amaçlarını bulma eğiliminde etkinliklerini sürdürür. Anlam arayışının özünde belirsizlik ve kapalılıktan kurtulma, hayata açıklık getirme ve tanıma gibi birçok gereksinimi karşılama isteği bulunmaktadır. Böylelikle birey kişisel ve sosyal çevresinde yer alan öngörüler ve kontrol etme ihtiyacı ile hayatı anlamaya çalışır. Anlam arayışı dini bütünlük içerisinde en güçlü, nihai ve tatmin edici unsurlar doğrultusunda dini bir muhteva ile kazanılabilmektedir. Çünkü dini hedefler bireylerin kendi hayatlarını anlama, kendilerini kontrol edebilme, geliştirme, huzur, sağlık gibi bireysel amaçlar ve başkaları ile yakınlık kurma gibi farklı amaçları bünyesinde barındırmaktadır. Bu noktada en önemlisi kutsalın kendisidir. Yaratıcıyı bilmek, aşkın yaşantısı ve kutsal değerler doğrultusunda yaşamak dinin hedefleri arasında gösterilmektedir. Din ayrıca maneviyatın esas kaynağı ve insanların içlerinde yer alan kutsalın keşfedilmesi noktasında gerçekleşen süreçleri kapsamaktadır (Hökelekli, 2016: 60). Bu da bireyin din ve anlam ilişkisi bağlamında bir yapının olduğunu gözler önüne sürmektedir.

Anlam ve din olguları içerisinde var olduğu düşünülen ilişki hem derin hem de karmaşıktır. Din bireylerin hakikati algılayarak yorumlaması sonucunda ortaya çıkan objektif bir iş olarak görülür. Bu da dinin anlam olgusu ile yakınlığına bağlıdır. Din bireyin

hayatında var olan olayların açıklanmasında bireye yardımcı olan bir yapıdadır. Böylelikle din ile anlam arayışı bireyde belirli bir anlam çerçevesinin oluşmasını sağlar. Dini inanç sistemleri sayesinde oluşturulan bu anlam, bireyin hayatı içerisinde yer alan acı, ölüm, adaletsizlik ve felaket gibi olguları etkileyerek yorumlamasına ve bu duygulara karşılık vereceği tepkilerin belirlenmesinde öncülük eder (Hökelekli, 2016: 61). Bu açıdan din bireylerin inançları, amaçları ve duyguları üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Çünkü din sadece olağanüstü hadiselerin değil aynı zamanda olağan hadiselerin anlaşılmasında da bireye yol gösterebilir.

Bireylerin sahip oldukları dini hayat üç şekilde karakterize edilebilir. Bunlar; dini kanaatler, davranış biçimleri ve yaşamsal tecrübelerdir. Dini kanaatler daha çok bireyin hayatı anlama ve amaca ulaşmak için yol gösteren sembolik bir yapıyı temsil eder. Anlam kazandıran bir unsur olan din, anlaşılması mümkün olmayan konu ya da olayların anlaşılabilir bir formata sokar. Dinin bu fonksiyonu temelde insanların yaşantılarında derin izler bırakan olayları güçlü bir şekilde algılamalarına olanak sağlar (Bahadır, 2017: 145).

Dini kanaatler, bireyin anlam arayışına yön veren ve en uygun cevabı sunan bir niteliğe sahiptir. Çünkü din bireylerin zor ve sıkıntılı oldukları zamanlarda başlarına gelen hadiseleri anlamalarına ve değerlendirmelerine yardımcı olur. Aynı zamanda değişen yaşam şartlarında bireyin istikrarlı bir biçimde gerçeği bulma arzusunu güdüler. Bu da dinin insan hayatı için denge ve istikrar yükleme araçları arasında gösterilmesine neden olur. Dini düşünceler insanların karşılaştıkları olumsuzlukları olumluya çevirebilmeleri için yardımcı olur. Böylelikle din anlam arayışı içerisinde olan insana olumlu yüklemeler yaparak sıkıntılarında kurtulmasına ve durumsal anlamın değiştirilmesine katkı sağlar (Ayten, 2010: 53-59). Sonuç olarak din ve anlam bireylerin hayatlarında edindikleri deneyimler doğrultusunda var olan olumsuzlukların olumluya çevrilebilmesi için birtakım yönelimlerde bulunabilir.

2.2. Bireylerin Anlam Dünyasını Oluşturan Temel Öğeler

İnsanoğlu var olduğu ilk günden beri yaşadığı çevreyi, evreni ve bütün olanları doğru bir şekilde anlamlandırabilmek için aşkın bir varlık olan yaratıcıyı tanıma gayreti içerisinde hareket etmektedir. İnsanlarda var olan gayretin temelinde ise “merak etme” ve “anlama” gereksinimi yer almaktadır. İnsanlar varlığın farkına varan tek canlıdır. Bu nedenle varlığın bilincine varan insan aynı zamanda varlığa yönelik neden ve niçin sorularına sürekli yanıt aramaktadır. Bu yönelim “*insanın varlığını anlama süreci*” olarak değerlendirilebilir (Özakkaş, 2008: 248). Buradan hareketle insanın varlığını arama süreci doğuştan gelen zaruri bir ihtiyaç olarak yorumlanabilir.

İnsan hayatı sürekli olarak değişime uğramakta ve bu değişim karşısında hayatlarını doğru bir şekilde idame ettirebilmek için sahip oldukları tutum ve değerleri yenilemek zorunda kalmıştır. İnsanlar bunu gerçekleştirirken bir denge ve istikrarın olmasını ister. Bu nedenle anlam, bireyin hayatındaki istikrar ve denge için önemli bir araç olarak görülmektedir. Çünkü anlam, değişen yaşam şartları içerisinde bireyin ihtiyaçlarını istikrarlı bir şekilde karşılaması konusunda etkilidir (Tufan, 2020: 17). Bireyin anlam dünyasını geliştirebilmesi için farklı kavramlardan yararlanmaktadır.

Bazı filozofların var olan hayat, anlam ve hakikat gibi kavramlara yönelik farklı düşünceleri bulunmaktadır. Varoluşçu bir filozof olan Sartre (2016) insanın varoluş algısı sonucunda ortaya çıkan durumları, hayatın her aşamasında ortaya çıkan yaşamın sabit olmadığı ve belirsizlikler içerisinde varoluşsal bir bulantı olarak görür. Camus (2010) ise dünyayı daha çok boş, anlamsız ve saçma bir yer olarak görür. Bu da hayatı anlama açısından varoluşsal düşüncenin kavramsal olarak farklılaşmasına neden olur. Bunun temelinde de bireyin anlam çabası yer almaktadır.

İnsanlar sadece kendilerinin değil aynı zamanda diğer varlıkların da anlamını sorgular ve öğrenir. Camus’un ifade ettiği dünyanın saçma bir yer oluşu temelde modern insanların elinde var olan enstrümanlarla kendine, doğaya, hayata anlam katmaması, anlamsız bulduğu hayata ve kendine yabancılaşması ile açıklanabilir (Tufan, 2020:48).

Bireylerin anlam arayışı temelde dört ihtiyaca dayanmaktadır. Bu ihtiyaçlar genel olarak bireyin hayatlarını nasıl anlamlandırdıkları ile ilgilidir. Bireyde anlam kaynağı oluşturan unsurlardan bazıları ya da tamamı bireyler tarafından kullanılabilir (Ayten, 2010:54):

1. Amaç ve Hedefler: Bireyin sahip olduğu amaç ve anlam arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bu nedenle bireyin hayatına yüklemiş olduğu anlam, çoğu zaman bireyin yaşam amaçlarını oluşturmaktadır.
2. Değerler: Bireyin sahip olduğu değerler daha çok iyimserlik ve pozitiflik duygusu kazandırır. Özellikle olayları muhakeme etme noktasında değerler bireyde kontrol mekanizması olarak işlev görür.
3. Etki ve Yarar: Birey sahip olduğu amaç ve değerler doğrultusunda yaşantısında bu durumun etkilerini görmek ister. Aksi halde amacı ve değerlerinin etkisini görmeyen bireyler yaşamı anlama konusunda yetersiz kalırlar.
4. Kendine Saygı ve Kendine Değer Verme: Bireyin sahip olduğu yaşantı içerisinde karşılaştığı anlamsızlık duygusundan koruyan en temel unsur kendisine saygı duyması ve değer vermesidir. Bireyler genellikle bu gereksinimler bağlamında yaşamını sürdürmektedir.

Bireyin hayatı anlamlandırmasında etkili olan değerler özellikle birey üzerinde vicdan, sorumluluk, umut, saygı ve sevgi gibi farklı unsurlara kaynaklı ettiği için her zaman anlamlandırmanın kaynağı olarak kabul edilir. Bu bağlamda anlam ve değerler bireylerin hayatı anlamlandırma noktasında önemli bir ilişkiye sahiptir. Bu açıdan değerlendirildiğinde anlam problemi olan bir birey aynı zamanda değer problemi de yaşayabilir (Tufan, 2020:78–79). Yaşanan bu durumu Frankl (2018) yaşantı olarak belirli bir amacı bulunan ve bazı değerlere sahip olan bireylerin hayatı anlamalarının daha kolay olacağını ifade etmiştir. Herhangi bir eser ortaya koymak için çaba gösteren bir kişi aynı zamanda yaşam amacı ve beraberinde de o yaşamı anlamlı kılacak değerlere sahiptir. Kendine değer verme ve saygı duymasında ön planda olan bazı kuramcılar (Maslow, Rogers, Adler, Fromm, Erikson vb.) insanların saygıya ihtiyacı olduğu konusunda hemfikirlerdir. Çünkü insanlar genel olarak kendilerine güvenmeye, değerli hissetmeye ve değer görmeye odaklı bir yaşantı sürmek istemektedir. Bu da insanların toplum içerisinde saygın bir yerde olma arzusunu ön plana çıkartmaktadır. Bireyler yaşadıkları çevrede saygı ve sevgi gibi değerler kapsamında anlam kazanır. Bu sayede de kendisini gerçekleştirmeye çalışır. Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin en üstünde kendini gerçekleştirme gereksinimi yer almaktadır. Bu ihtiyaç bireye doğuştan verilmiş ve birey kapasitesini keşfederek yaşamını geçirmeye çalışır (İnanç Yazgan ve Yerlikaya, 2016: 319–320).

Yukarıda yer alan durumu özetleyecek olursak; birey hayatı anlamlandırma noktasında anlam kaynaklarının belirli bir kısmını kullanabileceği gibi tamamını da kullanarak anlam bulma yoluna girebilir. Ancak bireyin yaşamı anlamsızlık ya da istikrarsızlıklarla tehdit edildiği durumlarda birey sahip olduğu anlamı korumaya ya da yeniden dönüştürmeye çalışır.

Daha öncesinde insanın doğuştan bir merak duygusuna sahip olduğundan bahsedilmişti. Bu bağlamda insanlar varoluşsal olarak sorguladığı bazı soruların cevaplarına ulaşabilmektedir. Bireylerin varoluşlarını anlamlandırmak için cevaplaması gereken temel 5 soru aşağıdaki gibidir (Özakkaş, 2008: 249):

1. Yaşamın anlamı ve amacı nedir?
2. Geleceği bilmek yahut belirleyebilmek mümkün müdür?
3. Ölüm olgusu dışında başka bir gerçeklik var mıdır?
4. Kaderin sorumluluğu kime aittir?
5. Birey yaşamda yalnız mıdır?

Her birey yaşantısı doğrultusunda bir anlama sahiptir. Anlamın yokluğu noktasında dahi bir anlamsızlığın anlamı bulunmaktadır. Öyle ki insanların hayata yükledikleri anlamlar bile birbirinden farklıdır. Kimi zaman birey amaç ve hedeflerine ulaştığı noktada bir doyuma sahip olabilir. Bu durum bireyde buhran yaratmakta ve bireyi anlamsızlığa sürükleyebilmektedir. Bireyin yaşamda hedeflerine ulaşma noktasında yaşadığı haz aslında bireyi anlamsızlığa karşı korumaktadır (Özakkaş, 2008:248).

Bireyin hayat serüveninde birçok unsur anlam arayışını etkilemektedir. Bunlar; yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik durum, bulunduğu ortam gibi birçok farklı faktör de olabilir. Bireyin ruh hali ve yaşadığı çevre genel manada hayata bakış açısını çok yönlü olarak etkileyebilir. Çünkü insan yaratılış gayesi olarak sorgulayan bir yapıya sahiptir. Sonuç olarak insanı diğer canlılardan ayıran en önemli özellik de gelecek ile geçmiş arasında ilişki kurarak varlığını tanımlayabilmesidir. Yaşadığı hayatı anlamlandırmak isteyen birey aynı zamanda bu amacı gerçekleştirebilmek için birtakım zihinsel ve davranışsal aktivitelerde bulunabilir. Sürekli olarak anlam arayışında bulunan insanlar özellikle çocukluk döneminde bu arayışı fazlaca göstermişlerdir. Çünkü birey çocukluk döneminde

çevresini keşfedebilmek için sorgulamaya başlar ve anlamlandırmaya çalışır (Özçelik, 2023: 29-30).

Hökelekli (2016) ise anlam arayışı için yetişkinlik dönemine dikkat çekmiştir. Bu nedenle özellikle yetişkinlik döneminde bir inanç ve yaşam felsefesi bulunan insanların yaşamı sorguladığına değinmiştir. Eski inançları ve görüşlerini revize eden bireylerin daha akılcı seçimler yapmasına aracılık ettiğini vurgulamıştır. Bu dönemde birey geçmişi ile yüzleşerek edindiği deneyimler doğrultusunda yaşamına dair bir mana içerisine girer. Bu dönem temelde aydınlanma dönemi olarak da değerlendirilebilir. Yetişkinlik döneminde bireyler varoluşsal olarak yaşamın geçiciliğinin ve ölümün gerçekliğinin farkına varırlar. Bu da daha anlamlı bir yaşam sürmeye aracılık etmektedir.

2.3. Din Kavramı

Din olgusu insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir. Bu nedenle din olgusunu ele alırken insanlıkla iç içe geçmiş ve insan hayatını etkileyen önemli bir kavram olduğu unutulmamalıdır. Geçmişten günümüze insanlar; tercihlerinde, davranışlarında hatta düşünme biçimlerinde bile dini inançları ve değerleri ön planda tutarak hareket ederler. Topluluklar için din, gündelik hayat içerisinde karşılaşılan sorunların aşılmasında önemli bir güç olarak görülmektedir (Gezgin, 2016: 283).

Çalışmanın bu kısmında din olgusuna ilişkin yapılan tanımlara yer verilmiştir.

Türk Dil Kurumu (TDK) dini;

"Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet" ve "Bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen" şeklinde tanımlanmaktadır.

Toplum bilim terimleri sözlüğünde ise din,

"1- İnsanların anlayamadıkları, karşısında güçsüz kaldıkları doğa ve toplum olaylarını, tasarladıkları doğaüstü, gizemsel nitelikli güçlerle açıklamaya yönelmeleri olgusu.

2 - *Bu nitelikteki tasarımların kurallar, kurumlar, törenler ve simgeler biçiminde örgütlenmesini sağlayan düzen*” olarak tanımlanmaktadır (Ozankaya, 1975: 34).

İlahiyat alanında yapılan tanımlara bakıldığında ise din olgusu daha çok Kur'an merkezli bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Tanımlar arasında her ne kadar farklılıklar olsa da temel de birbirlerini destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Dine ilişkin olarak yapılan tanımlarda en çok mutabık kılınan tanım; *“İnsanları, iyiliğe yöneltmek için, yüce Allah'ın, peygamberleri vasıtasıyla bildirdiği emirler ve hükümlerdir. Bu emir ve hükümler insanı hem bu dünyada hem de ahirette mutlu etmektedir”* şeklindedir (Ateş, 1988: 9).

Dine yönelik yapılan ve dünya genelinde evrensel bir şekilde kabul edilen tanım Otto ve Eliade'nin yapmış olduğu tanımdır. Bunlara göre din; *“Korkutucu ve büyüleyici bir sır olan kutsalın tecrübesi”* şeklindedir (Yapıcı, 2007: 10).

Hökelekli (2010) dinin tanımlanmasında iki zorluğa dikkat çekmiştir. Bunlardan ilki, dinin çok yönlü bir yapıya sahip olmasından kaynaklı dinin farklı boyutlarla ilişkilendirilerek basit hiçbir unsura indirgenememesidir. Din; düşünme, hissetme, davranış ve ilişki kurmanın bir yolu olarak değerlendirilecek olursa din insan hayatının her boyutunda yer alan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da dinin tek bir tanım altında toplanmasını engellemektedir. İkinci zorluk ise bilim adamlarının din olgusunu ele alırken kendi kişisel anlayış ve eğilimleri doğrultusunda bir çerçeve çizmeleridir. Burada da dinin kavramsallaştırılması ile ilişkilendirilmektedir (Hökelekli, 2010: 25). Din bireysel ya da objektif nasıl algılanırsa algılsın temel de insan hayatının her alanında var olan ve bireyi yönlendiren bir olgu olarak görülmelidir (Gürhan, 2010: 59-80).

Freud ise dini; eğitilmiş bireylerin gerçeklerle karşılaştığında aşmak zorunda olduğu hastalıklı bir durum olarak değerlendirmiş ve sosyal bir nevroz hali olarak yorumlamıştır. Ancak bahsi geçen bu nevroz hali zamanla geçen ve tedavi edilebilen bir durum olarak kabul edilmiştir. Dini ritüeller ve pratikler genel manada nevrozlu insanların davranışlarına benzemektedir. Freud dini korunma ve kaçış aracı olarak değerlendirmiş ve duygularla algılanan ve güdülerle bastırılması sonucunda ortaya çıkan bir olgu olarak kalıplaştırmıştır (Köse, 2000: 65-78).

2.3.1. Bireylerde Din Algısı

Din sadece bireyin sosyal hayatındaki davranışları değiştiren ya da yön veren bir kavram değildir. Din aynı zamanda bireyin iç dünyasında da anlamlandırılan ve yön bulduran bir yapıya sahiptir. Aslında din insanın iç dünyasında var olan inanma ihtiyacını karşılayan bir olgu olarak değerlendirilebilir. Din bu şekilde ele alındığında inanç bireysel, din ise toplumsal bir sistem olarak ifade edilebilir. Bu nedenle din insanın sosyo-kültürel açıdan merkezi konumda yer almaktadır. Dinin sosyal bir boyutunun olması aynı zamanda bireylerin din algılarının içinde bulundukları toplumun genel yapısına göre değiştiği ve farklılaştığı söylenebilir.

Fromm (2004) insanların farklı sorulara cevap arayan birer varlık olduğunu ifade etmektedir. Fromm'a göre insanlar;

1. Hayat nedir?
2. Biz nereye gidiyoruz?
3. Hayatımıza nasıl anlam verebiliriz?

sorularına yanıt aramaktadır.

Din bireyin bütünsel olarak duygu, düşünce, irade, davranış, vicdan gibi her türlü yetenek ve eğilimlerine hitap edebilecek durumdadır. Bu açıdan da din bireyin hayatın anlamı, yaşamın bütünselliği, güvenlik, kişisel yeterlilik ya da yetersizlik, sıkıntıları hafifletme, sosyal izolasyondan kurtuluş, değer kazanımı, ölüm korkusundan kurtulma, gibi birçok konuda psikolojik olarak huzur bulmasını sağlar (Peker, 2003: 80). Bu açıdan din bireyin kendi içsel durumuna göre algılama biçimini etkileyerek var olan sorunlardan kurtulmasına aracılık etmektedir.

Peck insanın duygu ve düşüncesi ne olursa olsun gerçek manada bir dünya görüşüne ve bir anlayışa sahip olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle de her insanın inandığı bir din olduğunu savunmaktadır (Peck, 2007: 195). Özellikle çağdaş psikolojinin de gelişim göstermesiyle birlikte dinin yapıcı bir potansiyele sahip olduğu kabul edilmiştir. Geçmiş dönemlerde savaşılmaması gereken bir hastalık olarak algılanan din günümüzde psikologlar tarafından olumlu bir olgu olarak değerlendirilmektedir. Öyle ki dinin bireyi iyileştiren bir potansiyele sahip olduğu da belirtilmiştir. Özdoğan (2007) bireyin özü ile ilahi yanı birbirinden kopuksa dolayısıyla yaratıcı ile arasında bir kopukluk olduğunu vurgulamıştır.

Dinin özüne bakıldığında özsel tanımlar doğrultusunda dinde asıl olan müteal bir varlıkla bağlantı kurmak olduğu görülmektedir. Bireyler bu bağ sayesinde kendisini yaratıcı ile ilişki içerisinde olduğunu düşünür ve dini içselleştirmeye başlar. Bu da dindar olarak adlandırılan bireyler için din bağlayıcı bir unsur olarak görülmeye başlar. Bu da bireyin tutum ve davranışlarını etkiler. Din bireyin doğduğu andan ölümüne kadar geçen süre içerisinde her anı etkileyen bir yapıya sahiptir (Hökelekli, 2010: 96).

İnsanlar doğumdan başlamak üzere yaşadığı her an farklı gelişim aşamalarında hayat bulur. Bireyler bu gelişim ışığında dini açıdan da gelişmeye ve değişmeye başlar. Doğuştan gelen inanma gereksinimi bebeklik döneminde daha belirgin bir şekilde ortaya çıkar ve ilk çocukluk döneminden itibaren yaşadığı çevrenin etkisiyle gelişmeye başlar. Ergenliğin başlamasıyla birlikte bireyde dine dönüş ve dini şüphe giderek artmaktadır. Bu da dindarlığın en belirgin özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaya, 2015: 49-54).

Ergenlik döneminde bireyler dini şuurlu bir şekilde oluşturmaya başlar (Certel, 2014: 189). Çocukluk döneminde oluşan antropomorfik yaratıcı algısı zamanla yerini müteal bir yaratıcı fikrine bırakmaktadır. Ergenlik döneminde din algısı olarak şüphe ve kararsızlık ön plandadır. Bu unsurların giderilmesi ile birey dine karşı daha olumlu bakmaya başlar. Ancak ergen bireylerin zihinlerindeki sorular yeterli ve destekleyici bir şekilde cevaplanmadığında dine karşı şüphe giderek artar. Ortaya çıkan bu şüpheler sonucunda dini ibadetlerin gerçekleştirilmesi aksar ve sorgulamadan kaynaklı bireyde suçluluk duygusu gelişebilir. Yetişkinlik döneminde ise birey daha çok meslek edinme, askere gitme, evlenme gibi hayatında değişime yol açan farklı alanlara yönelir ve bu durumları hayatının odağına alır. Bu dönem bireylerin en az dindar olduğu dönem olarak bilinmektedir. Yetişkin bireyler evlenip aile kurduktan sonra ise tekrardan dine yöneliş başlar. Sonrasında ise dine olan yönelim daha yüksektir. Birey yaşlılık dönemine geldiğinde ise dini yaşamında yer alan pratikler daha çok ön plana çıkmakta ve eskiden gelen dini görüş etkisini artırarak devam eder (Certel, 2014: 189-202).

Tarih boyunca toplumlar farklı şekillerde olsa da hemen hemen hepsi dine yönelmiş ve dinin kaynağı konusunda farklı çıkarımlarda bulunmuşlardır. Bu çıkarımlar özellikle kutsal olarak kabul gören ve bir yaratıcı ile ilişkilendirilen din kavramını zaman içerisinde simgeleştirerek sembolik anlamlarla donatmıştır (Arslan, 2014:18).

Bireyler herhangi bir dine inansın ya da inanmasın sosyolojik olarak bir din ile yakından ilgilenerek dini pratikleri gündelik hayat içerisinde örneklendirmeye başlamıştır.

Gündelik hayat içerisinde dini inanışları etkileyen unsurlar zamanla toplumsal bir alışkanlık haline gelmiştir. Arslan bu durumu şöyle özetler;

“Kolektif, ortaklaşa hayatın ve yüz yüze ilişkilerin hâkim olduğu geleneksel topluluklarda, yaygın olan popüler dini inanış ve uygulamalar, gündelik hayatın içerisinde, belli bir davranışı alışkanlık edinmiş insanlarla birlikte yaşanarak öğrenilmektedir. Burada popüler dini tutumlar bir bilinç durumundan ziyade gündelik hayatın sıradanlığı içerisinde bir “toplumsal alışkanlık” durumundan kaynaklanarak öğrenilmektedir (2014:225).”

Bu noktadan hareketle dinin bireyin kendi dünyasında farklı biçimlerde algılanarak toplumsal alışkanlıklar doğrultusunda inanışlarını yönlendirdikleri ifade edilebilir. Bu da dinin özellikle yaşanan toplum içerisindeki popülerliği ile ilişkilendirilebilir.

2.4. Bilim Kavramı

İçinde bulunduğumuz ve anlamlandırdığımız doğada gerçekleşen olayların tamamında entelektüel bir alt yapı bulunmaktadır. Öyle ki dalda duran bir elmanın yere düşmesi, dokunulduğunda koku veren fesleğenin, hareket eden yer kabuğunun, dünyanın güneş etrafında dönmesi, milyonlarca yıl öncesinde canlılarda meydana gelen genetik değişimlerin hepsinin bilimsellik ile ilişkilendirilebilecek bir alt yapısı vardır. Bireylerin doğada gerçekleşen olayları anlamlandırma çabası her dönemde vardır ve sonsuza kadar devam edecektir (Vygotsky, 2018: 95).

İnsanoğlunun bitmek tükenmek bilmeyen merak duygusuna sahip olması bu durumun en temel sebebidir. Öyle ki bireyin yaşadığı dünyayı daha iyi anlama arzusu çoğu bilim adamının dikkatini çekmiş ve merak duygusu ekseninde çalışmalar yapmasına katkı sağlamıştır (Mayr, 2014: 67). Bu bağlamda bilim adamlarının yaşadığı dünyayı anlamlandırma çabası aynı zamanda bir keşfediş olarak ifade edilebilir. Özellikle de bilimin ortaya çıkmasıyla birlikte insanlar doğa ve doğada gerçekleşen olayları merak ederek öğrenmeye çalışmıştır.

Topdemir ve Unat (2008) insanoğlunun sahip olduğu merak duygusundan hareketle bilimin tarihsel olarak gelişimini incelemişler ve bu gelişime bakıldığında ise farklı uygarlıklarda bilim ilerleyerek günümüzdeki formuna kavuştuğunu belirtmişlerdir.

Özellikle yaşadığımız yüzyılda toplumların gelişmesinde ve üretmesinde, diğer toplumlarla bu alanlarda yarışabilmek için bilimin asıl kaynak olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Francis Bacon'un da ifade ettiği gibi bilgi güçtür ifadesinden anlaşılacağı üzere bilim ile şekillenen olguları kullanan toplumlar zamanla güçlenecek ve toplumlar bu sayede gelişim gösterecektir. Toplumların var oluş mücadeleleri içerisinde bilim oldukça önemlidir. Ancak geçmişten günümüze bilim ile alakalı olarak genel geçer bir tanım yapılmamıştır (Küçükali ve Akbaş, 2017: 780). Bu durumun temelinde bilimin gelişime açık ve kesin bir yönetime sahip olmamasının yattığı düşünülmektedir. Her ne kadar bilim ile alakalı kapsamlı bir tanım yapılmasa da bilime yönelik yapılan bazı tanımlar aşağıdaki gibidir.

TDK'ye göre bilim;

“Evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi, ilim” olarak ele alınmıştır.

Başka bir tanımda ise bilim; gözlem ve gözleme dayalı akıl yürütme yoluyla evrende var olan olguların açıklanmasına ve sonrasında olguların birbirine bağlayan yasaları bulma gayesi olarak tanımlanmaktadır (Bekaroğlu, 2018: 4). Adivar'a (1980: 20-24) göre bilim, evrendeki düzeni, geçmiş ve gelecek arasındaki bağı ve gelecekteki olayları görmeyi sağlayan görüş ve biliştir. Bilimin asıl itici gücü ise, meraktır. Bilim, gerçeklikler arasındaki bağlantıların tümüdür. Sayısız gerçeklikleri, küçük sayıda birtakım bağlantılara indirerek birbirine bağlar ve evrenin akılla düşünülebilir bir kadrosunu yaratır. Önerileri sonuçlara bağlar, parçalardan bütünlere vararak gerçeklikler ve olaylardan yasalar çıkarır. Bilim bu görevi yapmak için, zaman, mekân, neden, öz, nitelik, nicelik gibi ancak akılla bilinir şeyleri kullanır.

John Dewey bilimi; bireylere bireysel davranma gücü veren ve temelinde yasaların olduğu entelektüel bir çalışma olarak tanımlamıştır (Saraç, 2012: 228). Sund ve Trowbridge ise bilimi; insan aktivitelerini artıran bir işaret olarak tanımlamış ve bilinmeyi bulmak için 4 önermede bulunmuştur. Bunlar (Ekici, 2008: 11);

1. Rasyonalizm (Düşünme),
2. Sezgicilik,
3. Deneyselcilik,

4. İnanma olarak sıralanmaktadır.

Kuhn (2000) bilimi; yuvarlanarak büyüyen bir kartopu olarak tanımlamıştır. Kısacası bilim yavaşça artan bilgi birikimi ve tek tek keşif edilen icatlarla gelişmez. Çünkü Kuhn bilimi düzensiz ve istikrarsız olduğunu ileri sürerek bilginin kazanılmış bilgilerin toplamı olmadığını iddia etmektedir. Buna göre bilimsel devrimlerin en iyi örnekleri bilimsel gelişimin en üst aşamalarında saklı olduğu söylenebilir. Bilimsel gelişim noktasında en önemli dönüm noktaları; Neweton, Kopernik ve Einstein'ın çalışmaları örnek olarak gösterilebilir (Kuhn, 2000: 63).

Bilimin özellikleri aşağıdaki gibi belirtilmiştir (Bekiroğlu, 2018: 2-5):

1. Bilim olgusaldır. Bu nedenle bilimsel önermeler doğrudan ya da dolaylı olarak gözlemlenebilen olgularla ilişkilidir. Bu nedenle bilimsel olarak yapılan genellemeler gözlem veya deney sonuçlarına dayandırılarak açıklanmadıkça gerçeklik kazanmaz. Bu durumda bilimi diğer bilme biçimlerinden ayırmaktadır.
2. Bilim mantıksaldır. Bu nedenle herhangi bir hipotez ya da teoriyi doğrulamak için gözlem olgularına başvurulmalıdır. Bunun için de öncelikli olarak teoride bazı gözlemlenebilir sonuçlar çıkartmak gerekir. Çıkartılan sonuçlar çelişkiden uzak ve kendi içerisinde tutarlı olmalıdır.
3. Bilim nesneldir. Bilimsel olarak ifade edilen her sonucun doğruluğu güvenilir ölçütlere sahip olması gerekir. Bilimde var olan sınırlı nesnelliğin oluşturulması gerekir.
4. Bilimin eleştirel yapısı vardır. Bazı olguları açıklarken gözlemlenen veriler doğrulanmadığı müddetçe eleştirilir ve değiştirilir.
5. Bilim genelleyicidir. Bilim için olgunun tek başına herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Bir olgunun genellenerek test edilebilmesinde kanıtlar/deliller oldukça önemlidir.
6. Bilim seçicidir. Evrende var olan olgular farklı ve sayı açısından sonsuzdur. Ancak doğada her olgu ele alınmaz, sadece araştırma sorusuna uygun olan konular saptanmaya çalışılır ve ilişkilendirilir.
7. Bilim belirli kabullere dayanır. Bu kabuller nesnel gerçeklik, dış dünya tarafından anlaşılabilir ve dış dünya hakkında bilgi edinmeleri değerli olarak görülür.

2.5. Din ve Bilim İlişkisi

Her bir keşif ile her bir halka zincirin boşluğunu tamamlar. O halde bilim birdir. En büyük keşifler, en az çıkar peşinde koşanlar tarafından bilim için bilim adına yapılmıştır. Bilimin keşfettiği gerçek, ekonomik bir kıymeti olmasa, yeniden bir güç vermese dahi birtakım batıl inançları kökünden koparıp attığı için sevilmelidir. Bilgi açlığı kolay giderilebilir açıklıklardan değildir. Bu açıklık mistiklerin Allah'ı bulmak ve Fena Fillah'a erişmek için duydukları açlığa benzetilebilir. Bilginlerin gerçeği görmek için çırpınması ile zahitlerin gerçeğin cemalini görmekle bir çeşit dinî cennete eriştikleri tasarlanabilir (Adıvar, 1980: 21-23). Bu nedenle din ve bilim birbiri ile ilişki içerisinde olan iki kavram olarak yorumlanabilir.

Din ve bilim ilişkisi tarihsel süreç içerisinde ele alındığında farklı dönemlerde farklı biçimlerde ele alındığı söylenebilir. Özellikle her medeniyet din ve bilime farklı anlamlar yüklemiştir. Din ve bilim bazen birbiri ile uyumlu bir süreci ifade ederken kimi zaman karşı karşıya gelmektedir. Din ve bilim arasındaki ilişki bazı tartışmaları beraberinde getirmiş ve yaşanan bu tartışmalar zamanla tartışma olmaktan çıkmış ve toplumların gidişatını olumlu ya da olumsuz yönde etkiler hale gelmiştir (Ergün, 2019: 9).

Din doğada olan her şeyin sebebi olarak yaratıcıyı göstermekteyken bilim ise olanların doğal sebeplere bağlı olarak gelişim gösterdiğini savunmaktadır. Din ve bilim arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik yapılan tartışmalar ise dinin bütün alanlarla ilişki kurmasından kaynaklanmaktadır. Özellikle Rönesans ve aydınlanma döneminde bilimsel bilgiye olan ilginin artması, çağdaş düşünme biçimleri din ve bilim arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmıştır. Bu bağlamda iki olgu arasındaki ilişkiyi açıklamak için ortaya atılan yaklaşımlar; din ve bilim arasında kapanmaz bir mesafe olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca çağdaş kuantum fiziği üzerinden yapılan çalışmalar din ve bilim arasındaki ilişkiyi birbirinden uzaklaştırmıştır. Buna ek olarak post modern bilim felsefesi ile birlikte bilimin doğrudan insan kültürüne indirgenmesine neden olmuştur. Bu değişim sürecinde P. Feyerabend'in "*ne söylersen gider*" sözüyle evrenin dinamik bir yapıda olduğu ve değişime uyum sağladığı düşünülmektedir (Düzgün, 2004: 53).

Din ve bilim arasındaki ilişki söz konusu olunca çatışmacı, karşıt, ilişkisiz ve onaylayıcı olmak üzere dört farklı tutumla karşılaşılır. Bunlar (Bigliardi, 2015);

1- Çatışmacı Tutum: Dinin bilim ile ya da bilimin din ile mutlak olarak uyuşmaz olduğunu ve birbirlerini dışladıklarını öne çıkaran tutumdur.

2- Karşıt Tutum: Din ve bilimin birbirlerinden çok farklı olduklarını kendi alanları içinde geçerliğe sahip olmakla beraber her ikisini ayırmamız gerektiğine dair görüştür.

3- İlişkisel Tutum: Bu görüşe göre, din ve bilim farklılıklarına rağmen birbirleriyle etkileşim içindedirler. Bu yüzden ikisi de teknolojik gelişmeleri göz ardı etmezlik yapamazlar.

4- Onaylayıcı Tutum: İlişkisel tutuma benzemekle birlikte mantıki olarak ondan ayrılan bu yaklaşıma göre, dinin bilimin gelişimini destekleyici yönü vardır.

İnsanların inandığı her din kendi içerisinde iman, ibadet ve ahlak gibi boyutları bünyesinde barındırmaktadır. Dinlerin bilimle olan ilişkisinde önemli bir konu olan iman olgusu aynı zamanda biliminde ilgi alanında bulunan evrenin gerçeklerini açıklamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda inanılan dinin hayatı düzenleyici nitelikte olmasından kaynaklı dış dünyayı ve görünüşleri açıklama sebebi ortaya çıkmıştır. Din ve bilim arasındaki ilişkinin daha açık bir şekilde ifade edilebilmesi için ortaya atılan tartışmaların temelinde insanın doğasının niteliği yer almaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde insan doğası sadece fenomene, görünen zahiri olana indirgeyerek, inşa edici dinden soyutlamak çok doğru bir yaklaşım değildir. Epistemoloji açısından ele alındığında insanın farklı çabalar içerisinde olduğu söylenebilir. Özellikle beslenme, üreme, büyüme, barınma ve anlama bu noktada oldukça önemlidir. Bazı unsurların diğer canlılarda da görülmesi bu noktada anlama çabasını ön plana çıkartmaktadır. Bu nedenle anlama insana özgü bir çaba olarak karşımıza çıkmaktadır. İnanmak temelde anlamanın bir tezahürü olarak bilinmektedir (Saruhan, 2023: 4). Kanaatimizce din ve bilim arasında ortaya çıkan ayrışmanın temelinde bu durum etkindir.

Bilim gözlem yolu ile elde edilen verilerin akıl yürütme yoluyla dünyada var olan olguları birbirine bağlayan ve yasalarla bulgulararak geleceğe yönelik kestirimde bulunmaya odaklanmaktadır. Bilimin kurumsal ve teknik yönleri bulunmaktadır. Toplumsal açıdan ele alındığında din bilime nazaran daha karmaşık bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Büyük dinlerin her birinin ayrı bir yanı bulunmaktadır. Bunlar; kilise, insan ve kişisel ahlak yasalarıdır. Bu öğeler her ne kadar birbirinden farklı olsa da

toplumsal bir olgu olan din için kesinlikle gereklidir. Din ve bilim arasındaki çatışmanın temelinde din olgusunun toplumsal bir kavram olarak değerlendirilirken bilimin akıl yürütme yoluyla dünyada var olan olguları birbirine bağlaması yer almaktadır (Russel, 1972: 1). Din ve bilim arasında ortaya çıkan çatışmada en dikkat çekici olanı güneş sistemi kapsamında güneşin mi yoksa dünyanın mı merkezde olduğu konusudur. Dünyanın döndüğünü savunan ilk astronomi bilgini Milattan Önce 3. yüzyılda yaşayan Samos'lu Aristharkos'tur. Bilindiği üzere Galileo gibi o da dine karşı saygısızlıkla suçlanmış ve Stoa'cı Kleanthes tarafından eleştirilmiştir (Russel, 1972: 2-3). Tıpkı Aristharkos'ta olduğu gibi Galileo'da yıllar sonra bu konu hakkında dine karşı geldiği gerekçesiyle suçlanmıştır.

Tarihsel olarak din ve bilim ilişkisi Ortaçağ'a ve öncesine kadar uzansa da her dönemde bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır. Ortaçağ'dan modern döneme geçişte her alanda kopmalar meydana gelmiştir. Özellikle 15 ve 16. yüzyıllarda bu durum daha keskin bir şekilde görülmektedir. Bu dönemde yaşanan gelişmeler; iman ve akıl arasındaki ahengin bozulmasına, hümanizmin ortaya çıkmasına, sübjektif vicdan olgusunun gelişmesi, Avrupa'da görülen politik patlamalar, Rönesans, coğrafi keşifler, ilim hareketlerinin yaygınlaşması, burjuvazinin ilerlemesi olarak sıralanabilir (Aydın, 2014: 42).

Din ve bilim arasındaki ilişkiyi ele alırken her bilim dalını ayrı ayrı değerlendirmek gerekir. Çünkü bazı bilim dalları din ile doğrudan ilişkili olabilirken bazıları dinden tamamen uzak olabilir. Bu nedenle din ve bilim arasındaki ilişkide din psikolojisi ve nükleer fiziği aynı kefeye koymamak gerekir. Bu durumda din ve bilim arasında sağlıklı bir değerlendirme yapmak mümkün değildir. Buradan da anlaşılabacağı üzere din ve bilim arasındaki ilişkiyi değerlendirirken farklı açılardan ele almak gerekir (Ergün, 2019: 10).

2.6. Din ve Bilim İlişkisi Yaklaşımları

Din ve bilim arasındaki ilişki literatürde dört kategoride ele alınmaktadır. Balestra (1973) bu dört kategori teolog ve fizikçi olan Ian Barbour (1923-2013) tarafından sunulmuştur (Akt. Davies, 2000: 355). Din ve bilim arasındaki ilişki genel manada aşağıdaki gibi ele alınmaktadır.

Ortaçağ sonrasında din ve bilim arasındaki ilişkide çatışmaya dikkat çekilmektedir. Russel, din ve bilim arasındaki çatışmanın başlangıcında modern dönemde dinin

karacterinin değiştiğini savunmaktadır. Ona göre bilim, din karşısında üstün olarak görülmüş ve din daha içsel bir olgu olarak görülmeye başlamıştır. Bu dönemde din kendinin olduğunu iddia ettiği alanları bilime bırakmış ve daha çok iten kutsallığı ile varlık göstermiştir. Din ve bilim arasındaki ilişkiye çatışmacı bir tavırla yaklaşan İbn Warraq’dır (1946-) ıkarttığı “*Why I am not a Muslim*” adlı kitabında dine bir eleştiri getirmiştir. Kitapta en önemli nokta İşlam dini ve bilim arasında bir zıtlık olduğudur. İbn Warraq İşlam dinin kr bir inanış ve eleştirilmeyen bir kabule dayandığını, bilimin ise bunun tam tersi eleştirel düşünce, gözlem, dedksiyona dayandığını ve sonuçlar arasında tutarlılığın olduğunu savunmaktadır. İşlam dini ve bilim arasındaki bu farka dayanarak din ve bilim arasında bir çatışma olduğu ifade edilmiştir (zeli, 2018: 9-10). Ancak İşlam dini ve bilim arasında farklı uygulama alanlarının olması iki alan için çatışmadan ziyade farklılaşma olarak algılanması daha doğru olabilir.

Din ve bilim arasındaki ilişkileri ele alan yaklaşımlar arasında yer alan çatışmacı anlayış iki olgu arasındaki olumsuz ilişkilere odaklanmaktadır. Diğer yaklaşımlar bu durumun aksine din ve bilim arasında bir savaş çıkartmaya çalışmamaktadır. Din bilim ilişkisinin ele alındığı birleştirici ve diyalog yaklaşımı din ve bilim olgularının tıpkı DNA gibi birbirine dolandığını ileri sürmektedir. Buna göre dünya içerisinde gerçekleşen bütün zıtlıklar birbirine bağlı ve bunlar ancak yaratıcının fikri ile anlam kazanmaktadır (zeli, 2018: 12).

Din ve bilim arasındaki uyum iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, din ve bilimin doğal olması, açık ve kendiliğinden uyuşmasıdır. İkinisi ise tefsir, te’vil ve yorum gibi çaba gerektiren uyuşmalardır (Yaran, 2011: 135). Buradan hareketle din ve bilim olguları belirli bir noktada herhangi bir olguyu açıklarken birbirini desteklediği söylenebilir.

Diyalog yaklaşımı din ve bilim arasında herhangi bir çatışma olmadığını açıklamak için çaba göstermektedir. Bu yaklaşıma göre din ve bilim gerçekleri anlama noktasında birbirlerini destekler niteliktedir. Din ve bilim arasındaki ilişkiyi diyalog yaklaşımı doğrultusunda felsefeciler arasında gösterilen William Lane Craig olarak bilinmektedir. Carig evreni incelemiş ve evren hakkında bazı problemlerin olduğunu tespit etmiştir. Bu sorun ve problemler bilimsel olarak çözülemez ve teolojik görüşle aydınlatılacağını savunur. Böylelikle din ve bilim birbiri ile kesişen ve kısmen örtüşen iki alan olarak

görülür. Craig din ve bilimi diyalog çerçevesinde ele alırken altı yol izlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunlar (Özelçi, 2018: 14-15):

1. Din bilimin ilerleyebilmesi için ona kavramsal bir çerçeve sunar.
2. Bilim dinin benimsediği bazı iddiaları doğrulayabilir. Bu durumun tam tersi de mümkündür.
3. Bilimin herhangi bir olguyu çözümleme sürecinde dinin yardım edebileceği metafiziksel problemler yer almaktadır.
4. Bilimsel teoriler dinin karar verme mekanizmasıyla desteklenir.
5. Din herhangi bir bilimsel bilginin açıklanma gücünü artırır.
6. Bilim dini anlama noktasında önemli bir araçtır. Farklı argümanlar aracılığı ile önemli çıkarımların yapılmasını sağlar.

Din ve bilim arasındaki ilişkiye yönelik ele alınan bir diğer yaklaşımda gerçeklik yaklaşımıdır. Bu da epistemolojik bir bakış öne sürmektedir. Bu yaklaşıma göre her iki alanın da üretmiş olduğu verilerin tartışılması prensibi yer almaktadır. Temelde insan davranışlarına bakılarak din ve bilim arasında böyle bir ilişki kurmak doğru bir yaklaşım olarak görülmemektedir. Din ve bilim arasında ele alınan bir diğer yaklaşımda ayrıklık-bağımsızlıktır. Bu yaklaşıma göre iki alanı farklılaştıran unsurlar, genelde yöntem ve içerik bağlamında karşımıza çıkabilmektedir (Özelçi, 2018: 18).

2.7. İlgili Çalışmalar

Çalışmanın bu bölümünde din ve bilim ilişkisine yönelik yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Karakuş (2022) din bilim ilişkisini incelediği çalışmasında iki kavram arasındaki ilişkiyi Kur'an perspektifi kapsamında değerlendirmiştir. Yapılan araştırma kapsamında din ve bilim olgularının birbirini destekler nitelikte olduğunu ve Kur'an da yer alan bazı ayetlerde açıklanabilecek bazı şeyler gözlem ve akıl yürütme yolu ile bulunabileceğini vurgulamıştır.

Doğan (2021) çalışmasında din bilim ilişkisini Frank J. Tipler'e göre ele almıştır. Yapılan araştırma sonucunda din ve bilim arasındaki ilişkinin birbirini etkiler nitelikte olduğunu tespit etmiştir.

Coşkun (2019) din ve bilim arasındaki ilişkiyi incelerken iki olgu arasındaki çatışma araçsallığına dikkat çekmiştir. Yapılan araştırma kapsamında din ve bilim arasındaki ilişki de bir çatışma olduğunu ifade etmiştir.

Ergün (2019) çalışmasında fen bilgisi öğretmenlerinin din bilim ilişkisine yönelik görüşlerini incelemiştir. Yapılan araştırma kapsamında öğretmenlerin din bilim ilişkisine uyum penceresinden baktıkları ve iki alan arasında olumlu bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Özelçi (2018) çalışmasında din bilim ilişkisini Richard Dawkins'e göre ele almıştır. Yapılan araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar doğrultusunda Richard Dawkins, din ve bilimin çatışan iki alan olduğunu bilimsel gerekçelerle açıklamaya çalışmaktadır. Fakat bu bilimsel gerekçelerin, konu dışı bir alanda ve anlamda kullanılması kendisine karşı eleştirileri ortaya çıkartmaktadır.

Çelik (2006) çalışmasında felsefi açıdan din ve bilim arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapılan araştırma sonucunda süreç din felsefesi kapsamında din ve bilim arasında çatışmanın olmadığını aksine iki alan arasında ortak paydaların olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle hem din hem de bilim alanında yeni düzenlemelerin yapılması gerektiği önerilmiştir.

Turgut (2016) çalışmasında bilim ve İslam dini arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapılan araştırma kapsamında öğretmen adaylarının genelini dini dünya görüşüne sahip oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca öğretmenlerin bilim algılarına bakıldığında cevap bulma, araştırma yapma kapsamında bilimi değerlendirdikleri tespit edilmiştir. Bu bulgulara ek olarak İslam'ı anlam oluşturma, rehber olma temaları doğrultusunda ele aldıkları İslam ile bilim arasındaki ilişkiyi ise diyalog ve bütünleşme perspektifinde değerlendirdikleri saptanmıştır.

Ecklund ve Park (2009) yaptıkları çalışmada ABD'de akademisyen bilim adamları ile yaptıkları çalışmada din ve bilim arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yapılan araştırma sonucunda akademisyenlerin din ve bilim arasındaki ilişkiyi çatışma bakış açısı ile değerlendirdikleri tespit edilmiştir.

Taber ve arkadaşları (2011) yaptıkları çalışmada öğrencilerin din ve bilim arasındaki ilişkiye dair algılarını incelemişlerdir. Yapılan araştırma kapsamında öğrencilerin iki kavram arasındaki ilişkiyi daha çok çatışma görüşü kapsamında değerlendirdikleri ve dini

aşırı konumlandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca bazı öğrenciler din ve bilim arasındaki ilişkiyi bir sentez olarak algıladıkları ve birbirleri ile etkileşimde olduklarını belirtmişlerdir.

Mansour (2011) çalışmasında fen bilgisi öğretmenlerinin din ve bilim ilişkisine yönelik görüşlerini incelemiştir. Yapılan araştırma sonucunda öğretmenlerin din ve bilim arasındaki ilişkiyi genellikle bütünleşme açısından ele aldıkları ancak bazı öğretmenlerin ise çatışma ve bağımsızlık boyutunda savundukları tespit edilmiştir.

Harrison (2006) çalışmasında din ve bilim arasındaki ilişkiyi tarihsel süreç içerisinde ele almış ve incelemiştir. Yapılan araştırma sonucunda din ve bilim arasında çıkan tartışmaların görmezden gelinemeyeceğini, bu nedenle de din ve bilim arasında bir uyumun söz konusu olduğunu ifade etmiştir.

Brooke (1991) çalışmasında din ve bilimin geçmişten günümüze yansımalarına değinmiştir. Yapılan çalışma kapsamında din ve bilim arasındaki ilişkiye yönelik geçmişten günümüze kadar her iki kavramın toplumsal olaylar kapsamında ilişki içerisinde olduğunu savunmuştur. Bakar (2012) ise din ve bilim arasındaki ilişki de uyumsuzluğa vurgu yaparak her iki kavram arasında uyumsuzluğun ön planda olduğunu savunmuştur.

Ross (2012) çalışmasında bilimsel bilgi ile dinin inanç boyutlarını karşılaştırmıştır. Yapılan araştırma kapsamında evrim ve büyük patlama hakkındaki iki maddede dini inanç boyutunun bilimsel bilgi ölçütlerinden daha fazla olduğunu tespit etmiştir.

Astley ve Francis (2010) yaptıkları çalışmada bireylerin din ile ilgili tutumları ile bilim ve bilim konusundaki tutumlarını incelemiştir. Yapılan araştırma kapsamında din ve bilim arasında bireylerin tutumlarının negatif yönlü olduğunu dini tutum arttığında bilimsel tutumun azaldığını tespit etmiştir. Ancak bu negatif ilişki öğrencilerin bilimcilik ve yaratılışçılık hakkındaki görüşlerinde bireysel farklılıklar göz önüne alındıktan sonra olumlu bir ilişkiye dönüşmüştür.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Öğrenci ve öğretmenlerin din-bilim algılarına yönelik deneyimlerinin mevcut durumunu ortaya koymaya çalıştığımız bu araştırmada nitel araştırma modeli tercih edilmiştir. "Nitel araştırma bireyler veya grupların bir sosyal ya da insan sorununa atfettikleri anlamlara değinen ve araştırma problemlerinin incelenmesini içeren yorumlayıcı/kuramsal çerçevelerin kullanımı ile başlar" (Creswell, 2018: 44). Nitel araştırma desenleri incelendiğinde, "fenomenolojik araştırma" desenin araştırmanın amacına uygun olduğu bu nedenle fenomenolojik yöntemden faydalanılmıştır. "Fenomenolojik çalışma birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamını tanımlar" (Creswell, 2018: 77).

Fenomenolojik yaklaşımda bir olgu hakkında hâlihazırda bilinenler bir kenara konur ve olguyu nasıl bildiğimiz açıklanmaya çalışılır. Başka kelimelerle fenomenolojik yaklaşım bir olguyu bilinen veriler üstünden açıklamak yerine deneyimler üzerinden açıklar. Sonuç olarak fenomenoloji, dünyayı anlamlandırma ve deneyimleme süreçlerinin izini sürmeye odaklanmış bir paradigmadır (Benton ve Craib, 2010: 84). Bu sürecin açıklanma aşaması düşünüldüğünde fenomenolojinin betimleyici bir yapıda olduğu da söylenebilir.

Fenomenolojik görüş, odaklandığı konuları ele alırken, pozitivist yaklaşımda olduğu gibi nesnellik ve objektifliğin var olduğu gibi temel varsayımlara da karşı çıkar (Öztürk, 2014: 41). Ancak bu karşı çıkış, gerçekliğin varlığını inkâr eden bir karşı çıkış değildir. Çünkü fenomenolojiye göre bireyden bağımsız bir gerçeklik bulunmaktadır ve şeyler bizim onlara yüklediğimiz anlamlar dışında ideal özlere sahiptirler. Husserl'e göre biz bu ideal özleri fenomenler aracılığı ile algılanabilir hale getirebiliriz ve bilime kaynak olarak kullanabiliriz (Öktem, 2005).

Deneyimleri anlama konusunda geniş bir çerçeve çizen fenomenoloji, dolayısıyla geniş bir kullanım alanına da sahip olmaktadır. Sonuçta günlük hayatta sıklıkla karşılaştığımız kavramlar fenomenolojinin konusu olabilmektedir. Fenomenolojik

yaklaşım, var olduğunun farkında olduğumuz ancak hakkında detaylı bilgiye sahip olmadığımız olguları araştırmak için elverişli bir yapı oluşturmaktadır (Tekindal ve Uğuz-Arsu, 2020: 157).

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmada amaçlı örneklem çerçevesinde maksimum çeşitlilik örneklem yöntemiyle ve gönüllülük esasına göre 2019-2020 eğitim öğretim yılı içerisinde 16 kişilik öğrenci, 4 Fen Bilimleri 4 DKAB öğretmeni olmak üzere toplam 24 kişilik bir çalışma grubundan oluşmuştur. Fenomenolojik çalışmalarda veri toplama genellikle katılımcılarla derinlemesine ve çoklu mülakatlar kullanılarak toplanmaktadır. Literatürde araştırmacıların mülakatları fenomeni bütünüyle deneyimleyen ve sayıları 5 ile 25 kişi arasında değişen bireyler ile yapılması gerektiği belirtilmektedir. Deneyim farklılıkları göz önünde bulundurulacağından bu kapsamda ortaokula devam etmekte olan, farklı sınıflardan ve yaş gruplarından öğrenciler çalışma grubuna dâhil edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Ankara ilinde ortaokul 5. 6. 7. ve 8.sınıf öğrencileri, Fen Bilimleri ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmen ve öğrencilerin demografik dağılımları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilere İlişkin Demografik Dağılımlar

Katılımcı	Cinsiyet	Sınıf Düzeyi
8KÖ1	Erkek	8. Sınıf
7KÖ2	Erkek	7.Sınıf
5KÖ3	Kız	5.Sınıf
6KÖ4	Kız	6. Sınıf
7KÖ5	Kız	7. Sınıf
5KÖ6	Kız	5. Sınıf
5KÖ7	Kız	5. Sınıf
7KÖ8	Erkek	7. Sınıf
8KÖ9	Kız	8. Sınıf
6KÖ10	Kız	6. Sınıf
7KÖ11	Erkek	7. Sınıf
8KÖ12	Erkek	8. Sınıf
8KÖ13	Kız	8. Sınıf
6KÖ14	Kız	6. Sınıf
5KÖ15	Kız	5. Sınıf
6KÖ16	Kız	6. Sınıf

Tablo 1'deki veriler incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin sınıf dağılımlarına bakıldığında her sınıf düzeyinden 4 öğrenci bulunmaktadır. Ayrıca araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyet dağılımlarına bakıldığında öğrencilerin 5'i erkek, 11'i kız öğrencilerden oluşmaktadır. Ayrıca araştırmaya katılan Fen Bilimleri öğretmenleri (4) ve din kültürü öğretmenleri de (4) kişiden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan öğretmenlerin hepsi kadın katılımcılardan oluşmaktadır.

Tablo 2’de araştırmaya katılan öğretmenlere ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmenlere İlişkin Demografik Dağılımlar

Katılımcı	Okul Türü	Mesleki Kıdem
FK1	Ortaokul	9 yıl
FK2	Ortaokul	20 yıl
FK3	Ortaokul	10 yıl
FK4	Ortaokul	12 yıl
DK1	Ortaokul	5 yıl
DK2	Ortaokul	7 yıl
DK3	Ortaokul	7 yıl
DK4	Ortaokul	15 yıl

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan katılımcıların mesleki kıdemlerinin en az 5 yıl en çok 20 yıl şeklinde olduğu söylenebilir.

3.3. Veri Toplama Yöntemi

Veri oluşturma ve toplama süreci katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucu verilerin toplandığı aşamadır. Araştırmacı katılımcılarla farklı yollarla görüşebilir ve verileri farklı yollarla (görsel, doküman ve işitsel vb.) toplayabilir. Veri oluşturma sürecinde araştırmacı ve katılımcı arasında doğrudan bir etkileşim olmaktadır ve bu etkileşim sonucu araştırma amacına ulaşmayı sağlayacak veriler oluşturulmaktadır. Bu araştırmadaki veriler öncelikle işitsel olarak kaydedilmiş ardından transkriptleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak açık uçlu sorulardan oluşan form kullanılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Bu bağlamda öncelikli olarak araştırma kapsamında öğrenci ve öğretmenlerin görüşlerini tespit edebilmek için görüşme formları oluşturulmuştur. Bu formlara Ek-A, Ek-B ve Ek-C’de yer verilmiştir. Görüşme formları literatürde yer alan bilimsel çalışmalardan yararlanılarak hazırlanmış ve sonrasında uzman görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda yapılan ön uygulamalar ve incelemeler sonucunda da öğrenci ve öğretmenlere uygulanmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizi ve yazımı süreci ise katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucu elde edilen verilerin değerlendirildiği aşamadır. Bu süreçte öncelikle araştırmacının araştırma konusunda sahip olduğu ön yargıları ve çağrışımları kenara bıraktığı paranteze alma aşaması öncelikle uygulanır. Ardından verilerin fenomenolojik olarak azaltılması, temalar oluşturulması ve deneyimin özünün ortaya çıkarılması gibi süreçler izlenerek veriler analiz edilir. Bu aşamalarda katılımcıların hangi olguları, hangi şekilde deneyimlediklerini ortaya koymak amaçlanır. Bu süreçte yorumlara da yer verilerek rapor oluşturulur. Bu araştırmada analiz sürecinde veriler transkriptler üstünden benzeşen deneyimlerin gruplandırılması ve yorumlanması şeklinde dizayn edilmiştir. Ayrıca araştırma kapsamında katılımcıların kimliklerini açık bir şekilde deşifre etmemek adına öğrenciler sınıf düzeylerine göre “8ÖK1, 7ÖK2, 6ÖK3, 5Mk4, fen bilgisi öğretmenleri “FK1...” ve din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenleri “DK1...” şeklinde kodlanmıştır.

3.5. Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları

Bilimsel araştırma yaklaşımları arasında yer alan nitel çalışmalar, araştırma sürecinde ve elde edilen sonuçlar doğrultusunda açık, tutarlı ve başka araştırmacılar tarafından teyit edilebilir olmalıdır. Çünkü nitel araştırmalar belirlenen sorunlara getirdiği çözüm önerileri ile değerlendirilmektedir (Creswell, 2016; Akt. Yemenici, 2021: 240).

Geçerlik, bir ölçümün veya araştırma tasarımının, ölçülen konsepti gerçekten ölçtüğünü doğru bir şekilde yansıtılmasını ifade eder. Bu, araştırmacının elde ettiği verilerin doğru, anlamlı ve amacına uygun olduğunu gösterir. Güvenirlik ise, bir ölçüm aracının veya araştırma yönteminin tekrarlanabilir ve tutarlı sonuçlar üretebilme yeteneğini belirtir. Araştırmada güvenirlik, ölçümlerin istikrarlı olmasını sağlar ve benzer koşullarda tekrarlandığında aynı sonuçları elde etme güvencesini sağlar. Bu nedenle, nitel araştırmalarda geçerlik ve güvenirlik önemlidir çünkü sağlam metodolojik temeller, araştırmanın bilimsel değerini artırır ve elde edilen bulguların güvenilirliğini sağlar. Bu faktörler, araştırmacının analiz ve yorumlarını daha güçlü ve inandırıcı kılar, böylece araştırmanın etkisi ve katkısı artar. Yapılan araştırma kapsamında araştırmanın inanılabilirliğini sağlayabilmek adına öğretmen ve öğrencilerle süreç içerisinde etkileşimde bulunmuş ve görüşme öncesinde katılımcılara araştırma süreci hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Ayrıca araştırmanın gönüllülük esasına dayalı olduğu ve istemeleri halinde

araştırma sürecinde çıkabilecekleri belirtilmiştir. Araştırmanın aktarılabirliği hususunda ise araştırma sürecine yönelik detaylı betimlemelerde bulunulmuştur. Bunu sağlayabilmek için araştırmacının roli, katılımcıların nasıl belirlendiği, veri toplama aracının geliştirilmesi, verilerin toplanması ve mlenmesi ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Ayrıca araştırma kapsamında güvenilir veri elde edebilmek için elde edilen tema ve anlam birimlerine ilişkin uzman görüşlerinden faydalanılmıştır. Tespit edilen tema ve anlam birimleri katılımcı görüşlerinden elde edilen anlamlı veriler olduğu yönünde görüşler alınmıştır. Onaylanabilirlik/teyitedilebilirlik için çalışmanın her bir aşaması (veri toplama araçları, mleme ve raporlama) şeffaf bir biçimde yazılmıştır.

4. BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde yarı yapılandırılmış görüşmeden elde edilen cevaplar doğrultusunda oluşturulan tema ve anlam birimlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Öğrenci Görüşlerine İlişkin Bulgular

Tablo 3. Öğrenci Görüşlerine Yönelik Oluşturulan Temalar

Tema	Anlam Birimleri
Din algısı	Kurallar bütünü, inanç doğrultusunda yapılması gerekenler, mutluluk, mucize, yol gösterici, varlık, yaratılan her şey
Bilim algısı	Öğrenilen şeyler, araştırılan şeyler, keşfetmek, gerçekleri ortaya çıkartmak, var oluşun açıklanışı, gelişim, kanıt, fen, deney,
Din ve bilim ilişkisine yönelik algı	Ortak noktalar var, dinin araştırmayı emretmesi ve bilime yönlendirmesi, Kur'an ve bilim ilişkisi, zıt ve çelişkili, dinin bilimle açıklanmaya çalışılması
Fen Bilimleri ve DKAB dersine ilişkin ortak kavramlar ve ilişkiler	Yasalar arası ilişki, fiziksel yasalar konusu, gece gündüz oluşumu, evren, insanın oluşumu, doğa olayları
Din Bilim Algısının gelişiminde eğitsel deneyimler	İlişkili, Farklı, İlişkisiz
Fen Bilimleri ve DKAB derslerinin ilişkilendirilmesine yönelik öneriler	Disiplinler arası anlatımla, ilişkili konuların birlikte anlatılması, DKAB dersinin bilime dayalı somut örneklerle işlenmesi, dersler arası vurgu yapılarak anlatılması, DKAB dersinde proje yerine farklı uygulamalar yapmak,

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilere yönelik hazırlanan görüşme formundan elde edilen bulgular doğrultusunda oluşturulan temaların;

1. Din algısı
2. Bilim algısı

3. Din bilim ilişkisine yönelik algı
4. Fen Bilimleri ve DKAB dersine ilişkin ortak kavramlar ve ilişkiler
5. Fen Bilimleri ve DKAB derslerinin ilişkilendirilmesine yönelik öneriler olduğu tespit edilmiştir.

4.1.1. Öğrencilere Göre Din algısı

Araştırma kapsamında öğrencilere yönelik tespit edilen ilk tema din algısıdır. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimleri ise kurallar bütünü, inanç doğrultusunda yapılması gerekenler, mutluluk, mucize, yol gösterici, varlık, yaratılan her şey olarak sıralanmaktadır.

Öğrencilerin kurallar bütünü anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

8ÖK12: *Din kavramı, aslında bende bu konuda çok şey değilim ama insanların hayatını mesela belli kurallar çerçevesinde hayatını yaşamasını sağlayan şey diyebilirim. Başka, din insanlık var olduğundan beri var ve hepsinde belli kurallar var, ritüeller var, belli zamanlarda, bunların hepsi.*

8ÖK13: *Din dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayan kurallar bütünü.*

5ÖK15: *Din akıl sahibi insanların kendi iradeleriyle seçtikleri ilahi kurallar bütünüdür diyebilirim.*

Öğrencilerin inançları doğrultusunda yapılması gerekenler anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

7ÖK2: *Din kavramı benim için insanların belli başlı bilgiler, inanç ile ilgili bilgileri dinler oluşturuyor ve onlara inandığımızda, tam anlatamadım, inanç ile ilgili bilgileri oluşturan şeye din diyoruz.*

7ÖK5: *Din benim için bence bi inanç ve öğrenme mesela Kur'an-ı Kerim'de de öğrenmemize yarayan birçok şey var. Böyle bana göre.*

5ÖK6: *Din kavramı benim için bir topluluğun ya da bir insanın inandığı inanç biçimi.*

8ÖK9: *Din kavramı benim için aslında çok geniş bi kavram. Ya bayağı bi şeyi içine alıyor. Yani sadece İslamiyet değil bütün dinleri içine aldığı düşünüyorum. Bi insanın inancı doğrultusunda neler yapacağını düşündüren bi kavram.*

6ÖK10: *Din kavramı benim için, din insanın bence kalbiyle inandığı şeydir. Kalbin ne söylüyorsa din bence odur.*

6ÖK16: *Aslında hocam biz dini kitaplar okuduğumuz için din kavramı benim için daha geniş bir kavram. Yani sadece okuldaki din şeyi değil, dersi değil. Bence din kavramı şöyle anlam ifade ediyor, insanın bütün yaşamında böyle hayatını düzenleyen, yönlendiren şey, din işte. Yani din insanın hayatını düzenler, yönlendirir. Çünkü insan inandığı dine göre yaşar, onun için bence öyle bir anlam ifade ediyor.*

Mutluluk anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

8ÖK1: *Din kavramı benim için dünya ve ahiret hayatında mutluluğu hedefleyen bir kavram din. Yani en azından İslam yönünden.*

8ÖK13: *Din dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayan kurallar bütünü.*

Yol gösterici anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

7ÖK8: *Kişisel olarak her konuda yol gösterici daha çok mesela bi insanın ahlakı, üslubu gibi konularda veya ibadet gibi konularda insana yol gösteren, doğruyla yanlış ayırt etmesine yardım eden.*

Yaratılan her şey anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

6ÖK4: *Allah'ın bizi yarattığı aklıma geliyor. Öyle.*

5ÖK7: *Din kavramı benim için öğretmenim Allah'ın yarattığı tüm güzellikler ve Allah ın oluşturduğu, Allah'ın yarattığı her şey, doğa, gözle görülebilen ve gözle görülemeyen her şey bence.*

Mucize anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

7ÖK11: *Din kavramı benim için mucizelere dayalı, hayatımızı bunun üzerine geçirmemiz, buna yönelik geçirmemiz gereken bir şey.*

Varlık anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

6ÖK4: *Din kavramı benim için varlık, Allah'ın bizi yarattığı aklıma geliyor.*

Yukarıda yer alan katılımcı görüşleri genel olarak incelendiğinde öğrencilerin din algıları genel olarak kurallar bütünü doğrultusunda şekillendiği, bireylerin inançları doğrultusunda yapması gerekenler olarak nitelendikleri tespit edilmiştir. Ayrıca

katılımcılar dini genel olarak mutluluk, mucize, yaratılan her şey şeklinde de algıladıkları tespit edilmiştir. Bu bağlamda din öğrenciler için daha çok yol gösterici bir kavram olarak değerlendirilmekte ve yol gösterilirken de bireyin inandığı değerler doğrultusunda hareket etmenin din ile ilişkilendirildiği belirtilmektedir. Oldukça geniş bir anlam çerçevesi içinde dini açıkladıkları görülmektedir.

4.1.2. Öğrencilere Göre Bilim Algısı

Araştırma kapsamında öğrencilere yönelik tespit edilen ikinci tema bilim algısıdır. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimleri ise öğrenilen şeyler, araştırılan şeyler, keşfetmek, gerçekleri ortaya çıkartmak, var oluşun açıklanışı, gelişim, kanıt, fen ve deney olarak sıralanmaktadır.

Öğrenilen şeyler anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

8ÖK12: *Bilim de insanların bir uğraş vererek bilmediği şeyleri öğrenmeleri aslında.*

Araştırılan şey anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

5ÖK6: *Bilim kavramı da aklıma deneyler geliyor bilim duyduğum zaman. Ya da bir şeylerin ne amaca geldiğini yani dünyamızdaki yaptığımız şeylerin ne amaca geldiğini araştırmak geliyor.*

8ÖK13: *Bilim, ıı bilim de, ne diyebilirim ki? Bilgilere erişmemizi sağlayan araştırmalar diyebiliriz.*

Keşfetmek anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

8ÖK9: *Sürekli gelişmemiz için bişeyleri üretmemiz lazım, yani bişeyleri keşfetmemiz lazım. Bilim de burada bizim yardımcımız oluyor.*

Gerçekleri ortaya çıkartmak anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

8ÖK1: *Bilim de işte hani dünyanın işleyişi ile ilgili gerçekleri ortaya çıkarmak için bir araç o da bana göre.*

Varoluşun açıklanışı anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

7ÖK5: *Bilim bence her şeyin var oluşunun nasıl var olduğunun açıklanmış hali.*

5ÖK7: *Bilim kavramı öğretmenim Allah'ın yarattığı şeyler var bir sürü. İşte bu yarattıklarını açıklıyor. Mesela Allah bizi yaratıyor ya da doğadaki tüm güzellikleri yaratıyor, işte bilim de bunu açıklıyor. Bunlar tesadüfen oluşmuyor. Bilim bunları açıklıyor ya da daha bilinmeyen bir sürü soruyu açıklayan bir kavram bence.*

Gelişim anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

7ÖK8: *Bilim kavramı benim için gelişim ve bilgi. Mesela uçak, araba gibi günlük hayatta kullandığımız hayatı kolaylaştırmak için yapılan şeyler, yapılan icatlar olarak gelişim ve uzay araştırmaları gibi yaşadığımız evreni araştıran araştırmalarsa da bilgi açısından ifade ediyor.*

Kanıt anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

7ÖK2: *Hocam bilim benim için işte dünyadaki olan şeylerin kanıtı, yani nasıl anlatayım, bişey varsa, oluyorsa onu bilim bize inandırır. Bilimdeki tabi bazı şeyler değişebilir, teori olabilir. Genellikle insanlar da bilime inanır.*

5ÖK3: *Bilim kavramı bence insanları biraz da merak duygusuna yönlendiriyor hocam. Yani insanlık bilim sayesinde birçok olguya ulaşmış. Nasıl desem, bilim kanıt belirten bir şey olduğu için bence çok güvenilir.*

6ÖK10: *Bilim kavramı mesela dine kalbimizle inanıyorsak bence bilime de aklımızla inanıyoruz. İspatlarıyla belirlenmiş bir şey çünkü bilim, o yüzden bence bilim aklımızla inandığımız, ispatlarıyla olan evrendeki olaylar diyebilirim.*

Fen anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

6ÖK4: *Fen aklıma geliyor, bilim deyince. Fen hocasının anlattıkları aklıma geliyor. Uzay aklıma geliyor. Öyle.*

Deney anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

5ÖK6: *Bilim kavramı da aklıma deneyler geliyor bilim duyduğum zaman. Ya da bir şeylerin ne amaca geldiğini yani dünyamızdaki yaptığımız şeylerin ne amaca geldiğini araştırmak geliyor.*

6ÖK14: *Bilim de benim için, birazcık düşünmeliyim yani buldum da nasıl anlatacağımı bilemiyorum. Bilim benim için araştırma, ondan sonra zekâ, böyle hani fen bilimleri deney tüpleri var ya aklıma ilk o geliyor.*

Yukarda yer alan katılımcı görüşleri genel olarak incelendiğinde öğrencilerin bilim algıları genel olarak keşfetme, gözlem yapma, var olan durumların açıklanması, gelişim, herhangi bir şeyin kanıtlanması, gerçeklerin ortaya çıkartılması gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir. İçinde bulunduğumuz dönem itibarıyla bilgiye ulaşma, analiz etme ve bilim ile teknolojik gelişmeleri yakından takip etmek modern toplum için gerekli olan beceriler arasında yer almaktadır. Bu nedenle bireylerin gündelik hayatta var olan becerileri edinebilmesi için gerekli olan bilgiye erişmelerinde bilim oldukça önemli bir konuma sahiptir. Öğrencilerin bilimi açıklarken genel olarak keşfedilecek her türlü yöntemi ele aldıkları ve bilim ile ilişkilendirdikleri söylenebilir. Örneğin deney ile yapılacak her türlü keşif bilim ile ilişkilendirilebilir. Herhangi bir tezi doğrulamak ya da çürütmek için bilimden faydalanılabilir. Bunun içinde öğrencilerin bilim algılarının bu eksende kesişim gösterdiği söylenebilir.

4.1.3. Öğrencilere Göre Din ve Bilim İlişkisine Yönelik Algı

Araştırma kapsamında öğrencilere yönelik tespit edilen üçüncü tema din ve bilim ilişkisine yönelik algılarıdır. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimleri ise ortak noktalar var, dinin araştırmayı emretmesi ve bilime yönlendirmesi, Kur'an ve bilim ilişkisi, zıt ve çelişkili, dinin bilimle açıklanmaya çalışılması olarak sıralanmaktadır.

Ortak noktalar var anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

7ÖK2: *Şöyle bilimde normal yaşadığımız, yaşama göre konular ele alınır. Dinde ise yaşadığımız durumla ele alınır fakat farklı ahiret ile alakalı konular da ele alındığı için öğrencilerin bu şekilde kafaları karışabilir. Ama hani küçükken anlatılsaydı belki sorun olabileceğini düşünürdüm. Ama 7.sınıfta olduğumuz için mesela işte bişey, bilim yağmurdan örnek vereyim, yağmur işte bulutlardan oluşuyor ondan sonra şey oluyor, dine göre bu farklı ama işte şunu biliyoruz ki Allah her şeyi sebebiyle yarattığını bildiği için genellikle 7.sınıf öğrencisi kafasının çok karışacağını düşünmüyorum.*

8ÖK1: *Tabiki de bence. Çünkü zaten din dünyadaki herşeyi kapsadığı için sonuç olarak içine bilimi de almış oluyor. O yüzden bence dinle bilim arasında büyük bir ilişki var. Hatta tamamen ilişki var.*

6ÖK4: *Düşünüyorum çünkü bazı konularda ikisi de benzerlik, benzerlikleri var. Aynı konular var bazıları, aynı ünitelerden oluyor.*

Dinin araştırmayı emretmesi ve bilim yönlendirmesi anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

8ÖK13: *Evet, din bizim araştırmamızı, bişeyler öğrenmemizi istiyor, bunun için de bilimden yararlanıyoruz.*

5ÖK15: *Evet dinle bilim arasındaki bir ilişki olduğunu düşünüyorum. Dinle bilim arasındaki ilişki bence var çünkü ikisi de ikisinin asıl mantığı akıl. Mesela bunu şöyle kanıtlayabilirim, Kur'an-ı Kerim'in ilk ayeti "yaradan Rabbinin adıyla oku". Burada bu ayetten şunu çıkarabiliriz, İslam dini okumaya, öğrenmeye, araştırmaya, öğrendiklerini de sorgulamasını istiyor. Bunu buradan çıkarabiliriz. Ya da başka bir örnek verebiliriz. "Hiç bilenle bilmeyen bir olur mu?" "Ancak bunu akıl sahibi insanlar bilebilir." Ya da Peygamber efendimizin bir hadisi var ondan da yola çıkabiliriz. "Bilim müminin yitik malıdır, onu nerde bulursa almalıdır." Ben de bağlantılı diye düşünüyorum.*

Kur'an ve Bilim ilişkisi anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

5ÖK6: *Evet bence var yani aralarında bir ilişki var. Çünkü şöyle bir şey bizim dinimiz İslam dini ve bundan dolayı da kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim. Kur'an-ı Kerim'in ilk yani Allah'ın ilk emri ise yaradan Rabbinin adıyla oku ve okuduğumuz zaman da mimari de mesela bilime giriyor. Bizim Türk mimari ustaları camileri yaparken kubbelerini özenle yapmıştır ve Kur'an-ı Kerim yazıları yazmıştır. Böyle düşünüyorum.*

7ÖK8: *Kesinlikle. Şöyle ki mesela çoğu konu, nasıl anlatsam size, sonuçta biz çok büyük ve güzel bir evrende yaşıyoruz. Mesela bu evrenle alakalı şeyler bazen Kur'an-ı Kerim'deki ayetler olsun veya atıyorum başka mesela başka alemlerle ilgili bilgiler olsun bazen birbirini desteklediği oluyor.*

8ÖK12: *Bazı ayetler var biliyorum mesela, atmosferin şeyi falan bunlar var, bin kaç yüzyıl önceden verilen. Eskiden yani 16.yüzyıl Osmanlısında Ortadoğu İslam coğrafyası çok zeki şeyler yetiştiriyordu ama maalesef şimdi bu biraz değişti, daha çok batıya kaydı. Din doğru şekilde yaşanırken aslında bilimin de ilerlediğini görebiliyoruz ama işte şuan biraz daha şey olduğu için maalesef batıya kayıyor o şey.*

Zıt ve çelişkili anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

7ÖK5: Çelişkililer, yani bana göre bi ilişki yok. Birbirinden tamamıyla çelişkili.

7ÖK11: Evet hocam, uyumsuzluk olduğunu yani zıt şeyler olduğunu anlatmak istedim.

Dinin bilimle açıklanmaya çalışılması anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

5ÖK7: Bence var çünkü bilim soruların cevaplarını yapıyor yani doğadaki tüm güzellikler oluyor ya mesela bulutlar güneşsiz gibi mesela, işte bu tüm harika olay tesadüfen oluşmuyor. Bunu bilimle açıklayabiliyoruz. İşte arasındaki bağ böyle olabilir diye düşünüyorum.

Yukarda yer alan katılımcı görüşleri incelendiğinde genel olarak öğrencilerin din ve bilim ilişkisine yönelik algılarının kavramlar arasında ortak noktaların olduğu, dinin araştırmaya emretmesi ve buna bağlı olarak da bilimden yararlanılması, Kur'an içerisinde bilimle ilgili ayetlerin yer alması, din ve bilim olgusunun zıt ve çelişkili olması ve dinin bilimle açıklanmaya çalışılması şeklinde ifade edilmiştir. Bu görüşler doğrultusunda dinin ve bilimin bir ortak noktada bulunduğu ve buna bağlı olarak da özellikle öğrenciler açısından dinin araştırmaya sevk ederek bireyin yeni şeyler keşfetmeye çalışması bilimle açıklanabildiği belirtilmiştir. Ayrıca öğrencinin inandığı din ve kitabında yer alan unsurların birbirleri ile bağdaştığı noktalarda bilime yönlendirdiği vurgulanmıştır. Ancak bunun dışında bazı öğrenciler din ve bilim arasında bir zıtlık ya da çelişki olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Sonuç olarak evreni ve evrende var olan olayları doğru bir şekilde anlayabilmek ve konu hakkında detaylı bilgi sahibi olabilmek için bilimden yararlanabilir. Literatürde din ve bilim arasındaki ilişki ele alınırken farklı tutumların olduğu tespit edilmiştir. Bu tutumlar; çatışmacı, karşıt, ilişkisel ve onaylayıcı olabilmektedir. Öğrenci görüşlerine bakıldığında da bu görüşleri yansıtan anlam biriminin var olduğu söylenebilir. Öğrenci deneyimlerindeki bu açıklamalar hangi deneyimler üzerinden yapıldığı, öğrencilerin din-bilim ilişkisini nasıl anlamlandırdığını göstermektedir.

4.1.4. Öğrencilere Göre Fen Bilimleri ve Din Dersine İlişkin Ortak Kavramlar ve İlişkiler

Araştırma kapsamında öğrencilere yönelik tespit edilen dördüncü tema Fen Bilimleri ve DKAB dersine ilişkin ortak kavramlar ve ilişkilerdir. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimleri ise fiziksel yasalar konusu, gece gündüz oluşumu, evren, insanın oluşumu ve doğa olayları olarak sıralanmaktadır.

Fiziksel yasalar konusu anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

8ÖK1: Ders içi değil ama ders dışı kendim böyle bu konularda araştırma yaptığım zamanlarda hani bazı şey örnekler görüyorum. Şuan bilimin daha yeni yeni ortaya çıkardığı şeylerin taa çok önceki yıllarda Kur'an-ı Kerim'de bahsedilmiş olması, şu an aklıma bi örnek gelmiyor ama böyle bir sürü örnek farkettim. Hani Kur'an-ı Kerim'de yıllar önce açıklanan şeyin bilimin yeni yeni çıkarmış olması ortaya, böyle şeyler. Evet, fiziksel yasalar falan, gündüzün gecenin oluşması falan, evet şimdi aklıma geldi.

8ÖK12: Din Kültüründe aslında o kadar çok bilimle alakalı konular yok açıkçası yani, nasıl desem daha çok peygamberlerin hayatı, tarih mesela tarih, İslam tarihi mesela o çok ilgimi çekti tarihe ilgili olduğum için mesela öyle ama, daha çok bilime dayalı olarak değil de daha çok din üzerinden bir şeyler öğretiliyor. Peygamberlerin hayatı vesaire, sonra mesela fen bilgisinde onlarda da tam tersi, onlarda da hiç dinle alakalı şeyler yok, direk bilgi öğretiliyor. Mesela ne bileyim bu şu Kur'an-ı Kerim'de şu ayetinde var vesaire denmiyor direk bilgi veriliyor, bu kadar. Öğrenmek istediğimizde kendimiz araştırmak gerekiyor. Dinde fiziksel yasalar konusunda geçiyor daha çok. Ayın dönüşü vesaire aynı konu fende de var.

8ÖK13: Mesela bu sene dinde yasalar konusunu öğrenmiştik, fiziksel, işte toplumsal, o tür yasalarda onların kanıtı için bilimi gördük yani. Onların doğru olduğunu görebilmek için bilim gerekiyor. Kader, kazadaki o konuyu hatırladım bi de başka aklıma gelmedi ki, kader kazada o konu aklıma geldi. Mevsimler ve iklimler Allah'ın her şeyi ölçülü yarattığı hakkındaki o konuyla bağdaştırdım.

Gece gündüz oluşumu anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

8ÖK1: Gündüzün gecenin oluşması falan, evet şimdi aklıma geldi.

Evren anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

7ÖK2: *Mesela bilime göre evren, en büyük şey evren, evren ele alınıyor. Ama işte dine göre farklı evrenden farklı şeyler de var, evrenden daha büyük şeyler de var ve bilime göre ne varsa, ne yaşıyorsa onlar olabilir ama dine göre mucizeler var yani bazı şeyler değişebilir. Yani nasıl deyim hocam şu şekilde dinde işlediğimiz bazı konular fende de çıkıyor tabi ki, arasında bağlantılar da oluyor ama dinde işlediklerimizin işte gerçeğin altındaki şeyler yani asıl olan o, ama bize gösterilen tarafı bilim. İşte dediğim gibi yağmur, gökyüzü...*

6ÖK4: *İkisinde bağlantılı olarak evren genellikle geliyor. İkisi de aynı konu gibi geliyor fakat farklı düşünceler. Fenle bağlantısını kurabildiğim konular, güneş, dünya, ay konusu vardı fende, onla bağlantı kurmuştum. Bi de hoca evrenle ilgili bi konu anlatmıştı onla bağlantı kurmuştum.*

8ÖK9: *Şimdi insanların bir yaratıcı olduğunu düşünmesi için bişeyleri düşünmesi gerekiyor, bir yaratıcıya ulaşabilmek için. Bunun için de bilimi kullanıyorlar. Yani acaba nasıl olmuş olabilir? Bunu bilimle sorarak keşfediyorlar. Bundan dolayı da bağlantısı olduğunu düşünüyorum. Şimdi şöyle mesela evrensel yasalar vesaire ordaki fiziksel yasaların bi fen dersiyse çok bi alakası olduğunu düşünüyorum. Çünkü mesela suyun kaynaması, güneşin yıldızları takip yani güneşin ayı takip etmesi, ayın güneşi takip etmesi, bunların hepsinin fen dersi ile bi alakası olduğunu düşünüyorum. Ya da mesela bu sene ya şöyle hani kurbanlık keserken belirli bi olgunluğa gelmesi biyoloji anlamında önemli yani çok büyük benzerlik olduğunu düşünüyorum. Evren, ilk ünite evrenle alakalıydı, dönüşü. Bunların hepsi sonuçta düzene bağlı olduğu için fen dersinde de düzeni öğrendik.*

5ÖK15: *Evet hocam mesela fen dersinde dünya ve uzayı işlediğimizde bunların büyük bir yaratıcının yaptığını düşündüm ve kusursuz her şey kusursuz yani bunu yapabilen sadece büyük bir yaratıcı olabileceğini düşündüm o da tabi ki de Allah. Yani başka kimse olamaz. Bi de mesela yine fenden örnek vereyim, fende bio çeşitlilik konusunu işledik. Orda da bir sürü hayvanlar vardı bitkiler vardı. Hepsinin birbirinden farklı güzel bir görevleri var. Hepsi bir denge içinde yaratılmış ve bu denge hiç bozulmuyor. Onu anladım ve bu sadece büyük bir yaratıcının işi diye düşünüyorum.*

İnsanın oluşumu anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

6ÖK16: *Şöyle biz dinde de bilimde de yani fen bilimlerinde de ortak konular bir bakıma işliyoruz ama biraz daha farklı, konular aynı ama Din Kültürü öğretmenimiz farklı anlatıyor neden çünkü o dini bakımdan anlatıyor insanları nasıl yarattığını Allah'ın yaratma gücünden bahsederek anlatıyor. Bilimde ise insanların nasıl oluştuğunu, insandaki yapıyı falan anlatıyor. Yani aslında ikisinde de insan konusu var ama biraz daha farklı yönlerle şey yaparak anlatıyor. Mesela yaratılış konusuna gelmiştik, az önce de örneği oradan verdim zaten, insanların yaratılışı konusuna gelmiştik, orda da biraz fen bilimlerine değindik aslında, hani insanlar çamurdan yaratılmıştır, böyle bir şey vardır, Allah insanlardaki beyine öyle bir şey vermiştir ki hani şuna şuna yapabilir gibisinden biraz fen bilimlerine de değinmiştik, öyle.*

Doğa olayları anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

7ÖK5: *Hocam var, mesela fen dersinde siz 6.sınıfta olması lazım, yağmurun oluşumunu anlatırken mesela biz onu dinde farklı bi şekilde öğrenmiştik. Ben düşündüm, bu dinde böyle değil miydi burda niye bu şekilde anlatılıyor diye, öyle düşünmüştüm. Hocam dikkatimi çekiyor ama bazen geç fark ediyorum. Böyle tam konuya adapte olmuşken mesela dinde bişey anlatılıyor tam konuya adapte oluyorum sonra bilimde bunun farklı bir şekilde anlatılması aklıma geliyor ve biraz sorun yaşıyorum. Ders dışında çok olmadı. Evet, var. Hocam biz mesela insanın oluşumunda bilimde farklı ama dinde de topraktan yaratıyoruz, bu şekilde.*

5ÖK7: *Dikkatimi çeken bir sürü harika şey var aslında. Doğa harikaları var, Allah ın yaratmış olduğu uzay, gezegenler, bir sürü olay var yani bunları bilimle de açıklayabiliyoruz, aya çıkıyoruz mesela, mesela gezegenlerin nasıl olduğu, gezegenleri yani bu şekilde tesadüfen ortaya çıkmıyor Allah yaratıyor işte bu açıklaması birbirine ilişkisi o kadar çok şey var ki hepsinde böyle bilimle açıklanıyor sonucu yine dinle bitiyor. Yani bir sürü şey var. Mesela din kültürü öğretmeni işte bazen doğa harikalarını Allah'ın yarattığını bize anlatıyor mesela uzay, işte uzayda da gezegenler böyle toz bulutları halinde oluşuyorlar ya işte bunu biraz dinle bağliyorum. Fen bilimlerinde biz uzayı işliyoruz ya mesela bazen ya da doğadaki canlıları işliyoruz, işte bunların hepsinin harika özellikleri var, hepsinin ayrı ayrı özellikleri var, omurgalı, omurgasız o kadar ayrıntılı şeyler var ki yani bunları dinle bağlayabiliyorum çünkü bunları hepsini Rabbimiz yaratıyor. Hepsini*

bağlayabiliyorum. Bazen canlılar var, işte doğadaki bazı şeyler var, sosyal dersinde de doğal şeyler var yapay doğal varlıklar var işte doğal yapılar var mesela öyle.

7ÖK8: Genellikle bazı ayetler ve bilim arasındaki şeyler oluyor. Nasıl desem size, bazı ayetlerde o zamana göre çok zor bilinebilecek şeyler görüyorum. Mesela biz namaz kılmadan önce abdest alıyoruz ve bunun bazı faydaları oluyor bilim açısından kanıtlanmış, bunlar olabilir. Mesela doğa olayları, melekler, cinler gibi konular. Mesela fen dersinde işlediğimiz hava olaylarıyla ilgili şeyler yine olabilir. Aklıma çok özel bir örnek gelmiyor böyle net.

6ÖK10: Mesela en basitinden yağmurun yağmasını nasıl yağdığını öğreniyoruz. Yağmurun yağması din dersinde çok farklı fen dersinde çok farklı ama ikisi de olabilir. Bence ikisi de hani nasıl diyeceğimi bilemiyorum bunu pek bi bağlantı kuramıyorum. Ona kalbimle inanıyorum birine aklımla inanıyorum. İkisine de inanıyorum. Aslında din dersinde biraz bilim de görüyoruz açıkçası. Hani bilimle nasıl oluyor bu olay acaba, evren nasıl, biraz bilime de kayıyoruz ama bence anlattığım şey çok farklı. Fende de biraz dine kayıyor olabiliriz yani birbirine benzerlikleri var.

Yukarda yer alan katılımcı görüşleri incelendiğinde genel olarak öğrencilerin Fen Bilimleri dersi ve DKAB derslerine ilişkin yer alan ortak kavramlara yönelik sahip oldukları görüşler doğrultusunda her iki dersin ortak alanında bulunan bazı kavramların yer aldığını ifade etmişlerdir. Özellikle fen dersinden hareketle öğrencilerin bazı kavramların DKAB dersi ile ilişkilendirilebileceği yönünde görüş bildirdikleri söylenebilir. Bu duruma örnek olarak yasalar arası ilişkiler, gece ve gündüzün oluşumu, mevsimler, iklimler, evren, insanın oluşumu, doğa olayları, uzay, güneş ve gökyüzü gibi kavramlar sıklıkla Fen Bilimleri dersinin ilgi alanına girmekte ve öğrencilere bu konular üzerinden dersler verilmektedir. Ancak bireyin inandığı din ve yaratıcının varlığı bu kavramların oluşumunda da etkili olabileceği düşüncesi öğrencilerin bu kavramlar ekseninde din ile ilişkilendirilebileceğini öne sürmektedir. Bu kavramlar arasında yer alan geceyle ilgili olarak “gece ve gündüz O’nun emrinde bulunan bir rahmet” şeklinde ifade edilmektedir. Aynı zamanda geceyi gündüze, gündüzü de geceye çeviren O’dur ayetleri gece ve gündüzün din ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Bilim gece ve gündüzün nasıl oluştuğu ile ilgilenirken din gecenin hükmedicisi ve yaratıcısının kim olduğu ile ilgilenmektedir. Bu nedenle bilim için önemli bir ders olarak bilinen Fen Bilimleri ile din ile ilişkisi olan

DKAB dersinin benzer kavramlardan bahsetmesi oldukça olağan bir durum olarak ifade edilebilir.

4.1.5. Öğrencilere Göre Din Bilim Algısının Gelişiminde Eğitsel Deneyimler

Araştırma kapsamında öğrencilere yönelik tespit edilen beşinci tema din bilim algısının gelişiminde eğitsel deneyimlerdir. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimleri ise ilişkili, farklı, çelişkili ve ilişkisiz olarak sıralanmaktadır.

İlişkili anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

8ÖK1: Genel olarak ben birbiri ile çok uyuştuğunu düşünüyorum. Hani bazı konularda tabi yine dediğim gibi mucizelerde falan kafam karışabiliyor onun dışında yani dinle bilim arasında çok bişey olduğunu düşünmüyorum, zaten aynı bence, çok yakın şeyler. Yani çok çakışan şeyler değil birbiriyle. O yüzden bence çok uyuyor birbiriyle din ve bilim.

5ÖK6: Bazı konularda dinle bilimin alakalı olmasının benim için iyi oluyor mesela ilk başta da örnek verdiğim gibi camilerimizin yapılmasında bilimin de etkisi varmış. Ben bunun bir bilim dalına girdiğini bilmiyordum, araştırınca öğrendim. Eğer bilim olmasaydı mesela böyle güzel eserler hayatımızda olmayabilirdi.

7ÖK8: Genellikle birbirini destekleyen, ayrı düştüğü durumlarda da çok absürt şeylerin olmadığı, absürt şeylerin olmadığı demeyim de yani genellikle bana göre birbirini destekliyor gibi geliyor.

8ÖK9: Ben bu sene açıkçası bu ikisini bağdaştırmaya başladım. Geçen senelerde dinin çoğu şeyden üstün olduğunu düşünüyordum ki hala öyle düşünüyorum ama bazı şeylerle bağdaşabileceğini bu sene öğrendim. Bilimle dinin bu kadar birleşik olması ben bize bir şey olarak gönderildiğini düşünüyorum, mesaj olarak. Bir şeyleri farkına varabilirsiniz diye bi mesaj olarak gönderildiğini düşünüyorum.

7ÖK11: Din ve bilim hocam dediğim gibi ayrı şeyler. Biri mucizelere dayalı yani hocam şöyle söyleyeyim, Fen'e göre, bilime göre ölmüş insanı geri diriltemezsiniz ama normal bir dine göre Allah size bir mucize verir ve onu kaldırabilirsiniz. Bundan bahsetmek istedim ben zaten.

8ÖK12: Din, bilim algısı yani ikisi birbiriyle alakalı sonuçta ve yani nasıl desem, ben annemlerle babamlarla bu konuda çok sohbet ediyorum yani bu konuda çok tartışıyor insan. Din dersinde öğreniyorum, onlara anlatıyorum, böyle böyle diyorum. Sonuçta bi cehalet var yani bunu giderme konusunda din bence eğer doğru kullanılırsa çok işe yarayabiliyor.

5ÖK15: Yani ikisi de akılla yapılabilecek bir ders yani bunu sadece anlamak zor ya da kolay değil yani hepsini anlayabiliriz. Bunu tam açıklayamadım evet ama. İkisinde de akıl ortak.

Farklı anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

7ÖK2: Yani şu şekilde din aslında olan gerçek şeyler. Ama Allah yarattığı her şeye bir sebep vermiş. Bu yüzden biz bu sebepleri görüyoruz. Gördüğümüz şeyler, gördüğümüz şeyler bilimi oluşturuyor. Bu yüzden de din biraz daha soyut şeyleri ele alıyor. Bilim de biraz somut şeyleri ele aldığı için arasındaki farkı fark edebiliyorsun.

7ÖK5: Hocam bence din biraz olağanüstü gibi geliyor ama bilimde çok şey yani normal.

8ÖK13: Farklı şeylerden bahsetmesi... İkisi bağlantılı olduğu için yani bağlantılı olabileceği gibi farklı olabileceğini de düşünürüm. Birbirine bazı şeyler birbirine benzese de farklı yönleri illaki olabileceği gibi öyle algılarım yani. Bazı şeyler birbirine benzese de farklı noktaları da olabilir.

İlişkisiz anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

6ÖK14: Yani şimdi ben dediğim gibi dinle feni hiçbir zaman birbirine benzetmedim. Bilimde farklı konular yani ne bileyim böyle vücut hakkında ya da başka konular hakkında falan sürekli, ama din dersinde de Allah hakkında, müslümanlık hakkında. Onları hiçbir zaman benzetmedim. Din dersinde zaten Allah falan hakkında konuşuyoruz, fen bilimlerinde de işte şey hakkında yani böyle bilim hakkında.

Yukarıda yer alan öğrenci görüşleri incelendiğinde genellikle din bilim algısının gelişiminde Fen Bilimleri ve DKAB derslerinin etkili olduğu tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında öğrencilerden bazıları ders süreçlerinde edindikleri deneyimler ve tecrübeler doğrultusunda din ve bilim olgularını birbirleri ile bağdaştırarak benzer nitelikte oldukları

ve ilişkili bir kavram olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Ayrıca bazı öğrenciler din ve bilimi birbirinden farklı kavramlar ve içeriklere sahip olduğunu ifade etmiştir.

4.1.6. Öğrencilere Göre Fen Bilimleri ve Din Derslerinin İlişkilendirilmesine Yönelik Görüşler

Araştırma kapsamında öğrencilere yönelik tespit edilen altıncı tema Fen Bilimleri ve DKAB derslerinin ilişkilendirilmesine yönelik önerilerdir. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimleri ise disiplinler arası anlatım, ilişkili konuların birlikte anlatılması, DKAB dersinin bilime dayalı somut örneklerle işlenmesi, dersler arası vurgu yapılarak anlatılması, DKAB dersinde proje yerine farklı uygulamalar yapmak ve DKAB derslerinin ayrıntılı işlenmesi olarak sıralanmaktadır.

Disiplinler arası anlatım anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

7ÖK2: Hocam farklı bir şeyde ele alınabilir mesela fen hocası bilimi anlattığında dinle arasındaki farkları işleyebilir. Din hocası da bilimle arasındaki farklılıkları işleyebilir. İki hoca da kendi dersi açısından baktığında, o şekilde anlattığında daha açıklanabilir bir şekle gelebilir. Bu seferde anlayamayan kişiler artık idrak etmiş olur.

5ÖK3: Hocam bence fen öğretmeniyle din kültürü öğretmeni ortak bir yerde kararlaştırıp aynı şekilde anlatabilir bu bağlantılı konuları.

5ÖK6: Konuların gözden geçirilerek açıkçası yani aynı konularla ilgili kararlara varılması olabilir. Ya da fen derslerinde Kur'an-ı Kerim'den alınan sözler olabilir. Din derslerinde de fenle ilgili bilgiler paylaşılabilir.

İlişkili konuların birlikte anlatılması anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

7ÖK8: Öğretmenlerin o konuları anlatırken, konuların biraz daha mesela din, bi din hocası anlatıyorsa bağlantılı konuyu bunu biraz fen açısından da bahsetmesi, veyahut tabi fen hocası anlatıyorsa bunu din açısından da bahsetmesi bence daha netleştirebilir.

8ÖK9: Şimdi bence din ve fen dersinde, mesela din dersinde fen dersini ünitelerini eşdeğer bi zamana koyabilirler ki biz kafamızda daha rahat oturalım, daha rahat bir şekilde anlayalım. Veya daha normal, günlük hayattan örneklerle de besleyebilirler.

6ÖK10: İlişkilerle ilgili önerim mesela din ve bilim birbirinden çok farklı ama aynı noktada kesişiyorlar ama düşüncelerini farklı yönlere çeliştirdikleri için bence fen ve din kültürü öğretmenlerinin bir arada çalışmaları, nasıl daha iyi kafalarını çelişkiyle düşürmeden anlatabileceklerini düşünmeleri gerekiyor, işinize karışmak gibi olmasın ama benim düşüncem bu.

8ÖK13: İkisinin bağlantısını özelliklerini mesela bir derste anlatılabilir. Mesela din dersinde de anlatılabilir, fen dersinde de anlatılabilir. Sonuçta o ders anlatılıyor ve başka bir bilgi de geliyor.

DKAB dersinin bilime dayalı somut örneklerle işlenmesi anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

7ÖK5: Hocam bunlar zıt aslında birbirinden, biraz daha birbirini destekleyerek anlatılması, mesela bilimde anlatılırken dinde de şu şekilde diye anlatılması lazım, bana göre.

Dersler arası vurgu yapılarak anlatılması anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

5ÖK15: Fen derslerinde de din kültüründe olduğu gibi bazı şeylerden bahsedebilirler mesela bunların kusursuz olduğunu bahsetmişler ya da din kültüründe de biraz ayrıntıya girebilirler o ayrıntılar daha da ilgi çekici hale gelebilir.

6ÖK16: Hocam bizim öğretmenlerimizin bir çoğu yakın arkadaş, iyi anlaşıyorlar. İkisi bir arada böyle şey yapabilir hani aynı konuyu denk geldiğini öğrenip de bunları bilip de böyle birbirlerine hani bu konuyu ben anlattım hocam, bu yönden anlattım, şunları anlattım, bunları anlattım, eksik varsa siz söyleyin ama bu yönde anlatırsanız onlar zaten biraz daha fikir edinir biraz daha düşünceleri şeyleri vardır kendi kafalarında gibisinden şey olabilir.

DKAB dersinde proje yerine farklı uygulamalar yapmak anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

6ÖK4: Hocalar zaten bize genellikle proje yaptırıyor bu konuyla alakalı. Bence din hocaları da proje değil de başka bir anlatım tarzı yapabilirler gibi geliyor. Yani bana öyle geliyor. Çünkü fen hocaları yaptığımız konularla ilgili genellikle proje yaptırıyorlar. Bizim ... hoca yaptıyordu genellikle her konuda. İyi bir bağlantı kurabilmemiz için bizim o konuya önceden bir kere zaten çalışmamız lazım. Bence öyle öyle hoca yazı felan yazdırdıktan sonra onu en az bir kere felan okumamız lazım.

Yukarda yer alan katılımcı görüşleri incelendiğinde öğrencilerin her iki dersin ilişkilendirilmesinde farklı önerilerde bulundukları tespit edilmiştir. Din ile ilgili soyut kavramların anlaşılabilmesi için bilimden yararlanılarak somut örneklerle dönüştürülmesi, öğretmenler dersleri anlatırken kavramların diğer derslerle de ilişkisine vurgu yaparak anlatması önerilmektedir. Bunun yanı sıra DKAB dersinde öğrencilerin aldıkları ödevleri proje şeklinde değil de farklı yollarla yapılması, DKAB dersinin daha ayrıntılı işlenmesi önerilmiştir. Öğrencilerin konuya ilişkin vermiş oldukları öneriler incelendiğinde genel mana da öğretmenler din ve bilim arasındaki ilişkiyi ve farklı açıklama ve anlama biçimlerini dikkate alarak bu ilişkiye vurgu yapmaları bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2. Fen Bilimleri Öğretmenlerine İlişkin Bulgular

Tablo 4. Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Görüşlerine Yönelik Oluşturulan Temalar ve Anlam Birimleri

Temalar	Anlam Birimleri
Fen Bilimleri dersinin diğer alanlarla ilişkisi	Bütün alanlarla ilişkili
Din algısı	Çaresizlikten kurtuluş, ilahi düzen ve güç, hayatın anlamı
Din-bilim ilişkisi	Değişim, varoluş ve varoluşun sürdürülmesi, çatışmalara rağmen ayrılmaz parçalar, bilim din ile desteklenir
Din bilim ilişkisinin Fen Bilimleri dersine yansımaları	Çelişkiler, konular arası paralellik, ilgi çekici ve öğretici
Ortak kavramlar	Ortak kavram yok, ortak kavramlar var
Din-bilim ilişkisini öğrencilerin doğru kurabilmesi için öneriler	Müfredat geliştirmede disiplinlerarası işbirliği, dinin bilime aykırı olmadığını aktarmak, hikâyeleştirme
Fen dersinin etkililiği için iki derse yönelik öneriler	Davranışsal düşünme, konular arası bağlantı, soyut kavramları somutlaştırma

Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılan Fen Bilimleri öğretmenlerine yönelik hazırlanan görüşme formundan elde edilen bulgular doğrultusunda oluşturulan temaların;

1. Fen Bilimleri dersinin diğer alanlarla ilişkisi,
2. Din algısı,
3. Din-bilim ilişkisi,
4. Din bilim ilişkisinin fen dersine yansımaları,
5. Ortak kavramlar,
6. Din-bilim ilişkisini öğrencilerin doğru kurabilmesi için öneriler
7. Fen dersinin etkililiği için iki derse yönelik öneriler olduğu tespit edilmiştir.

4.2.1. Fen Bilimleri Öğretmenlerine Göre Fen Bilimleri Dersinin Diğer Alanlarla İlişkisi

Araştırma kapsamında Fen Bilimleri öğretmenlerine yönelik tespit edilen ilk tema Fen Bilimleri dersinin diğer alanlarla olan ilişkisidir. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimi ise Fen Bilimleri dersinin bütün alanlarla ilişkili olduğuna yöneliktir. Araştırmaya katılan Fen Bilimleri öğretmenlerinin konuya ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir.

FK1: Yani ben fen bilimleri dersinin en ilişkili olduğu alanın matematik olduğunu düşünüyorum. Yani birçok öğretmen de aynı şekilde düşünüyordur ama yani özellikle fizik alanındaki bazı hesaplamalar demeyim hani formül kullanmak sayıları kullanmak değil ama iki değişken arasındaki bağlantıyı kurabilmek biraz daha matematiksel zekayı da gerektiren matematiksel işlemleri de gerektiren bir ders diye düşünüyorum. Onun dışında fen bilimlerinin coğrafya dersiyse, sosyal bilimler dersinin alt alanı oluyor aslında birleşimi, onunla ilişkili olduğunu düşünüyorum ki çok yakından hatta bazı tartışmalı ilkelerimiz bile var, ilişkili olduğunu düşünüyorum. Hani hava olayları, günlük yaşam.. Yani Türkçeyle de tabi ki okuduğunu anlama açısından çok fazla ilişkisi var. Sonuçta anlatım gerektiren bir alan. Çocuğun anlaması gerekiyor, telaffuzun düzgün olması gerekiyor. Türkçe dersleriyle de ilişkili olduğunu düşünüyorum. Ama açıkçası hani din dersiyse ilişki sanırım derslerde ben de çok kurmuyorum kendim. İlişkili olduğu derslerin coğrafya, matematik olduğunu düşünüyorum, Türkçe de üçüncü sırada gelebilir. Teknoloji tasarımı dersleriyle ilişkilendirilebilir.

FK2: Bu soru bence çok geniş bir soru olmuş. Fen bilimleri dersi bence bütün alanları kapsayan bir ders. Çünkü fen bilimleri bence hayatımızın tüm alanını kapsıyor. Yani gündelik yaşamda kullandığımız her şeyin bilimsel bir temeli var, araştırdığımızda, baktığımızda. Bu bilimsel temelleri araştırırken zaten işte insanların diğer bilimlere olan ihtiyaçları ortaya çıkmış. İşte ne bileyim mesela basitinden bir örnek vermek gerekirse beynimizin yapısını incelemiştik işte biyoloji bilimi çıkmış fen anlamında, daha sonra buradan psikolojiye bağlanabilir. Ya da işte mesela var olan herhangi bir fizik yasasını matematiksel olarak ifade edebilirsiniz. Fen bilimleri aslında bizim hayatımızın her anında var ve diğer bütün bilimleri

kapsayan bir şey. Hayatın kendisi olarak düşünüyorum o yüzden de bütün bilimleri etkilediğini ve bütün bilimlerin temel çıkış noktası olduğunu düşünüyorum.

FK3: Fen bilimleri dersi özellikle şu son zamanlarda bilişim teknolojileriyle çok çok fazla alakalı buluyorum açıkçası. Robotik kodlama, arduino ile bazı projeler, scratchta mesela animasyonlar yapma çocuklara, yani bilişimi çok içinde buluyorum açıkçası. Matematikle zaten matematik kazanımlarını verebileceğimiz örnekler, kazanımlarımız da var. Onun dışında din kültürü dersiyle de bağlantısını kurabiliyoruz. Her şeyde mesela muazzamlık, muhteşem dengeyi düşündüğümüz zaman belli bir noktada çocuklara mutlaka evrendeki bu muhteşemlikten, bir yaratanın olduğunu vurgu yapıyoruz. Yani mutlaka bir din kazanımlarına da giriliyor. Onun dışında beden eğitiminin kazanımına bile aslında uydurabiliriz. Çocuklara mesela dengelenmiş ya da dengelenmemiş kuvvetleri halat çekme oyununda bile beden eğitimi dersinin kazanımına da giriyor olabiliriz. Hani çekme beden kas kuvveti geliştirme şeklinde. Aslında bütün derslerle ilişkisini kurduğum zaman tek tek kazanım olarak düşündüğüm zaman kurabilirim diye düşünüyorum.

FK4: Yani fen bilimleri zaten hayatın içinde olan bir bilim. Doğa, hayat, insan hepsini kapsayan bir bilim olduğu için tüm bilimlerle arasında bağlantı olduğunu düşünüyorum yani sade dinle alakalı değil tüm derslerle de ilişkisi var. Tabi ki dinle de ayrı bir ilişkisi var.

Yukarıda yer alan katılımcı görüşleri incelendiğinde öğretmenlerin genel manada Fen Bilimleri dersinin bütün derslerle ve alanlarla ilişki bir ders olduğu tespit edilmiştir. Modern eğitim felsefeleri doğrultusunda günümüzde artık eğitim programları disiplinler arası ilişkiye dayalı olarak geliştirilmektedir. Bu nedenle dersler ve konular arasında ilişkiler yeri geldiğinde farklı derslerle ilişkilendirilerek öğretilbilmektedir. Özellikle değişen yaşam şartları ve teknolojinin insan hayatına girmesiyle birlikte karşımıza çıkan STEM eğitimi bu yaklaşımın en önemli göstergeleri arasında yer almaktadır. Farklı sistemleri bir arada barındıran STEM eğitimi öğrencinin çok yönlü olarak öğrenmesine olanak sağlayan disiplinler arası bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak öğretmen görüşleri doğrultusunda Fen Bilimleri dersinin diğer alanlarla etkileşimde olması ve diğer dersleri destekler nitelikte olması fen öğretimi açısından oldukça önemlidir.

4.2.2. Fen Bilimleri Öğretmenlerine Göre Tema Din Algısı

Araştırma kapsamında Fen Bilimleri öğretmenlerine yönelik tespit edilen ikinci tema öğretmenlerin din algısıdır. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimleri ise çaresizlikten kurtuluş, ilahi düzen ve güç, hayatın anlamı olarak sıralanmaktadır.

Çaresizlikten kurtuluş anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

FK1: Yani din açıkçası benim de ortaokuldan beri hatırladığıma, din dersini aldığım zamanlardan beri ki ailemizde kültürlenme ortamında da edindiğimiz bilgilerden beri insanların hani bi doğuştan var olan, aslında merak duygusu da işin içerisine biraz giriyor. Bi inanma ihtiyacından kaynaklanan bir durum diye düşünüyorum. Çünkü bi boşluk var, insan biraz çaresizliği, her şeye gücünün yetmeyişi, kendisinden daha büyük bi gücün olduğuna inanma isteği bulunduruyor. Çok çaresiz bulunduğumuz durumlarda açığa çıkan bir durum bu. Din kavramı burada açığa çıkıyor. Dini böyle tanımlayabilirim kendimde. Biraz felsefi bir tanım, tam olarak tanımlayamıyorum ama insanın kendini çaresiz hissetmesinden dolayı bir inanış da büyük bir güce inanma ihtiyacından kaynaklanan bir ne deyim o kelimeyi çıkaramadım ama bir alan deyim. Bir alan da değil bir yaşam biçimi de olabilir.

İlahi düzen ve güç anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

FK2: Şimdi şöyle düşünelim, bence din yani benim din düşüncemle bahsetmek gerekirse bir yaratıcının kurduğu ilahi bir düzendir ve bu düzenin işlemesini sağlayan şey de fen prensipleridir. Bunların hepsi Allah dilediği için var olan şeyler ve hepsinin düzenini de işlemesini sağlayan, düzenli bir şekilde işlemesini sağlayan şey de fen bilimleridir diye düşünüyorum. İfade edebildim mi bilmiyorum doğru mu ifade ettim.

FK3: Şöyle ben konuları anlatırken mesela 6.sınıflardan örnek vereyim, çocuklara sistemleri anlatıyorum, çocuklar diyor ki hocam diyor çok gerçekten bu kadar denge bu kadar salise içerisinde saliseden bile belki daha kısa nasıl olabiliyor şeklinde bir düşünceye kapılıyorlar çocuklar. Evet gerçekten muazzam bir hız var, sistemler arasında çok güzel bir uyum var, burada da takdiri ilahi yani bir güç var gerçekten bu sistemi bu şekilde oluşturan. Mesela şeyde vardır şimdi 3D modelleme diye bir olay var ya hani silikon kalp yapmışlar, silikon kalbin pompalamasına bi bakıyorlar çok güzel kendileri yaptıkları, mesela 30 dakika sadece böyle gevşeme ve kasılma

hareketlerine dayanıp kenarlardan yırtılmaya başlamış. Ki bizim kalbimizi düşündüğümüz zaman düşünün pompalama yapıyor sürekli, ortalama 70-80 yıl bunu yapabiliyor ve dayanıklı bir yırtılma bir şey olmuyor. Hani herkes kalp krizinde ya da kalp yetmezliğinde ölmüyor. O yüzden gerçekten çok muazzam bir yapıda olduğunu sürekli mesela siz sistemleri anlatırken vücudumuzun iç yapısında girdiğimiz zaman bunu görebiliyoruz. Hani dayandığımız noktada ne oluyor? Evet bu oluyor çocuklar ama ne? Takdiri ilahi, bir şey var bir güç var, bir kuvvet var. Bu şekilde olabiliyor ya da mesela şu da çocukların çok hoşuna gider. Bir şey olur hani beyin aşırı acı karşısında bir hormon salgılayıp tüm vücudu bayıltır ya hani acıya dayanamayacağımız için kendini bir kalkan yapar ya da işte refleks hareketi, elimize iğneyi batır batır batır zarar görecektir, ama yapmıyor, Cenabı Allah tarafından bir şey verilmiş, omurilik diyoruz, çekiyor diyoruz, işte bütün bunlar biz zarar görmeyelim diye yapılmış, düşünülmüş muhteşem bir sistem var. Bu olayda mesela aklımıza çok geliyor. Bunun gibi çok çok örnekler verebiliriz tabi.

Hayatın anlamı anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

FK4: Din deyince bana var ya her şeyi ifade ediyor diyelim yani insanı, evreni, insanın dünyaya gelişini, geliş gayesini, yani yaratana ilişkisini, hayatın tamamını ifade eden bir kavram bende din.

Yukarıda yer alan katılımcı görüşleri incelendiğinde öğretmenler dini daha çok çaresiz durumlardan kurtulma aracı, ilahi bir düzen ya da güç ve hayatın anlamı olarak algılamaktadır. Fen Bilimleri öğretmenlerinin dine bakış açıları ve dini algılama biçimleri genel olarak yaratıcının kurduğu düzen içerisinde var olan bir düzen ya da yaratıcının hem kâinata hem de insanlara güç veren önemli bir unsur olarak görülmektedir. Öğretmenler aynı zamanda hayatı anlayabilmek için dinin önemli olduğunu din ile hayatın bir bütün olarak değerlendirilerek gerçeği bulma konusunda yönlendirici bir niteliğe sahip olduğunu ifade etmektedir.

4.2.3. Fen Bilimleri Öğretmenlerine Göre Din Bilim İlişkisi

Araştırma kapsamında Fen Bilimleri öğretmenlerine yönelik tespit edilen üçüncü tema öğretmenlerin din bilim ilişkisidir. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimleri ise değişim, varoluş ve varoluşun sürdürülmesi, çatışmalara rağmen ayrılmaz parçalar, bilim din ile desteklenir olarak sıralanmaktadır.

Değişim anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

FK1: Şimdi aslında dediğim gibi daha önceden de okuduğum makalede katıldığım noktalar vardı, dinle bilimin ikisi de insanın kendisini ve yaşamını anlama biçimi diyebilirim temelde ama işte dediğiniz gibi, öğrencilerinizin dediği gibi metodlar farklı. Hani din biraz daha kalıplaşmış bilgiler, daha çok kültürlenme yoluyla, hatta sosyal öğrenme yoluyla, büyüklerimizden edindiğimiz onların tecrübeleri yoluyla aktarılan bilgiler. Fende çoğunlukla deneyim, çoğunlukla deneyim yani büyük bir kısmı deneyim deyim yani. Ama ikisinin ortak yönleri de ikisi de insan hayatının vazgeçilmez iki unsuru diye düşünüyorum. Birisi yaşam, ama birisi de hayatı anlamlandırma çabası. Bazı yönleri farklı geleneksel biri daha dogmatik, kabul edilir hani kabul ediliyor, birinde bilgiye kendin ulaşıyorsun. Dediğim gibi fen değişmez koşullar, kültürel farklılık yok. Ama dinde böyle değil, mensup olduğumuz dinin kuralları ve yapısı farklı oluyor yani. Amerika'da doğduğun zaman yaşadığın toplumun kültürü değişmiş oluyor. Ama fen kültürü hiç değişmiyor. O açıdan değişebilirliği de var ikisi arasında kıyas yaptığımda.

Varoluş ve varoluşun sürdürülmesi anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

FK2: Din bilim ilişkisi de aslında az önce söylediğim şey yani din bir şeyin var olma sebebiyse bilim de bu varoluşun sürdürülmesini sağlayan ilişkilerdir diye düşünüyorum.

Çatışmalara rağmen ayrılmaz parçalar anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

FK4: Din ve bilim arasındaki ilişki kesinlikle ayrılmaz bir ilişkileri var yani arada çatışmalar yaşansa da, yanlış anlaşılmalara olsa da bağlantılı olan iki bilim olarak düşünüyorum. Din zaten din ve bilimin çatışmayacağını düşünüyorum daha doğrusu.

Bilim din ile desteklenir anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

FK3: Şöyle mesela bazı şeylerde fendeki çoğu şey bilimdeki çoğu şeyi dinle desteklendiğini düşünüyorum. Ya da dinde mesela çocuklar şu yasak, neden yasak, araştırdığınız zaman o yasak olan şeyin insan vücuduna çok zararlı olduğunu görebiliyoruz. Ya da işte yaptığımız zaman dengeleri, toplumsal düzeni bozacak şekilde bir etkisi olduğunu görüyoruz. Şey olarak etkisini söylersek, bilim olarak etkisini söylersek, alkol ve uyuşturucudan bahsediyoruz değil mi, din bunu yasaklamış mı yasaklamış. Baktığımız zaman neden yasak acaba diye incelediğimizde bilimde de gerçekten vücuda yaptığı, işte akciğere, karaciğere, sigara olsun mesela alkol olsun, tüm vücuda yaptığı zararlardan bahsedebiliriz. Yani mutlaka dini olarak yasaklanmış olan bir maddenin vücuda, sistemlere, o güzel muazzam yapılmış sisteme zarar verdiğini görüyoruz. Aslında din destekliyor bizim çoğu şeyde bunu görebiliyorum ben.

Yukarıda yer alan katılımcı görüşleri incelendiğinde öğretmenlerin din ile bilim arasındaki ilişkiyi ifade ederken değişim, var olma, çatışmalara rağmen bir bütün olmaları ve bilimin din ile desteklendiği yönünde görüş bildirdikleri tespit edilmiştir. Evrenin yaratılış süreci içerisinde bilim her ne kadar süreci açıklamaya çalışsa da bazı noktalarda yetersiz kalabilmekte ve elde edilen bilgiler dahilinde bizlere tam manasıyla somut deliller sunamamaktadır. Bu nedenle evrenin var olması ve insanlığın ortaya çıkmasıyla birlikte sürekli araştıran ve geliştiren bir yapıya sahip olan insanlar evreni ve insanı tanımlarken bazen dinden bazen de bilimden faydalanabilmektedir. Özellikle geçmiş dönemler hakkında yeterli bilginin olmadığı durumlarda bireyler inandıkları dinin kutsal kitaplarında evrenin oluşumu ya da insanlığın var oluşu hakkında bilgi sahibi olabilmektedir.

4.2.4. Fen Bilimleri Öğretmenlerine Göre Din ve Bilim İlişkisinin Fen Bilimleri Dersine Yansıması

Araştırma kapsamında Fen Bilimleri öğretmenlerine yönelik tespit edilen dördüncü tema öğretmenlerin din ve bilim ilişkisinin Fen Bilimleri dersine yansımasıdır. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimleri ise çelişkiler, konular arası paralellik, ilgi çekici ve öğretici olarak sıralanmaktadır.

Çelişkiler anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

FK1: Yani şu ana kadar dinle bağlantılı konu derslerde evrim konusu vardı. Genellikle dinle çatışma yaşadığımız noktalar organ nakli gibi konularda. Aslında ben fen dersinde dinle çok fazla destek gerekmiyor konuya ya da bağlantı kurmama gereken çok nokta bulmuyorum. Ama işte organ nakli gibi bir konuyu fen dersinde işlediği zaman o zaman çocuk din bilgileri içerisine girebiliyor. Ya işte günahıdır, yapılamaz, işte gibi insan bedeni bozulmadan defnedilmeli gibi düşüncelere sevk edilmişler. Fende bunu açıklayamıyorum biraz da ket vurucu buluyorum baktığınızda fen bilgilerine. Dinle bilim arasında çok ortak nokta bulamıyorum.

FK4: Dersimizde aslında çok bağlantı kurulacak konular var bazen öğrenciler bunu anlayamıyorlar ya da bağlantı kuramıyor olabiliyorlar ya da işte baktığın zaman hemen bir bahsettiğin zaman din dersi işliyormuş gibi de algılayabiliyorlar ama kesinlikle bağlantılı konular çok fazla, hatta her ünite her konuda mutlaka bağlantılar çıkıyor, öyle diyeyim yani.

Konular arası paralellik anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

FK2: Mesela din bilim ilişkisi açısından dersimdeki yansımaları, örneğin ilk ünitemiz hep dünya, güneş ve ay. Burada dünyanın, güneşin ve ayın özelliklerinden bahsediyorum ama sonrasında bu düzen nasıl işliyor yani işte fen prensipleri bu düzenin işlemlerini sağlıyor ya da işte mesela bir yanda su varsa yaşam var diyoruz. Ama su neden var, Allah dilediği için, Allah ın merhametinden dolayı, yaşam olduğu ve bu yaşamın sürmesinin devam etmesi için bu var diye düşünüyorum. Ya da işte mesela gezegenlerin birbirine çarpmadan dönebilmesi, yıldızların işte birbirinden çok uzakta olmasına rağmen birbirlerini etkileyebilmesi ve bu etki sonucunda çeşitli olaylar olabilmesi, bunların hepsi fen ve dinin aslında bir bütün olduğunu, birbirinden ayrılamadığını gösteriyor. Ama her şeyin temeli dinse, nasıl ifade

edebilirim bilemiyorum, temelde var olan şey dinimiz ama bunun işlemlerini sağlayan şey kullanım kılavuzu gibi düşünelim belki de, öyle diyebiliriz yani. Kullanım kılavuzu da fen bilimleri oluyor. Ya da mesela işte canlıların sınıflandırılmasına baktığımız zaman, çok güzel bir düzen halinde sınıflanlandırabildiğimizi görüyoruz. E bu da ne çıkartabiliriz bundan, işte bir yaradılıştaki da bir düzenin olduğunu ve dünyadaki dengenin korunabilmesi için bir ilahi gücün olduğu çıkarımını yapabiliriz. Örneğin işte bir besin zincirini düşünelim. İşte besin zincirinde önce bir üretici olması gerekiyor, hatta üreticiden de önce bir güneş olması gerekiyor demi üreticinin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için. Sonra bu üretici besini üretiyor. Sonra işte birinci tüketici bundan faydalanyor. Yani ortada bir boşluk yok. Bir düzen var ve bu düzen bir şey tarafından kurulmuş. E bu da işte Allah ın canlılara, yarattıklarına karşı merhameti, şefkati, rahmeti bunlardan doğar diye düşünüyorum. Bu şekilde olduğunu düşünüyorum, bu şekilde anlamlandırıyorum, kendim. Ama tabi bunu öğrencilerime ne kadar anlattığımı sorarsanız orası ayrı bir tartışma yani.

İlgi çekici ve öğretici anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

FK3: Şöyle çocukların daha çok ilgisini çekiyor. Mesela dinde anlatılmış din kültürü öğretmeninden duyduğu bazı şeyler oluyor, ama havada kalmış oluyor mesela, idrak edemiyorlar, bunu fen bilimleri öğretmenin ağzından duymak hani bilim olarak kanıtlayarak duymak onları daha kalıcı öğrenmeye sevk ediyor diye düşünüyorum.

Yukarıda yer alan katılımcı görüşleri incelendiğinde öğretmenlerin din ile bilim arasındaki ilişkinin Fen Bilimleri dersine yansımalarına bakıldığında din ve bilim arasında çatışmaların yaşandığı özellikle de organ nakli ve evrim gibi konuları sadece bilim ile açıklanmaya çalışıldığında öğrencilerde karmaşıklığa neden olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumun temelinde de din ve bilim arasında var olan ilişkiyi açıklarken ilişkinin varlığına dair çatışmaların olmasıdır.

4.2.5. Fen Bilimleri Öğretmenlerine Göre Fen Bilimleri ve Din Dersleri Arasındaki Ortak Kavramlar

Araştırma kapsamında Fen Bilimleri öğretmenlerine yönelik tespit edilen beşinci tema öğretmenlerin Fen Bilimleri ve DKAB dersleri arasındaki ortak kavramlardır. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimleri ise ortak kavramlar var ve ortak kavramlar yoktur şeklinde sıralanmaktadır.

Ortak kavramlar var anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

FK2: Şöyle söyleyebilirim, din dersiyle fen dersinde ortak kavramlar mutlaka bence olması gerekir. Ancak biz derslerimizi bir müfredat çerçevesinde işlediğimiz için hani ortak bir çalışma ya da disiplinler arası bir çalışma gerçekleştiriyoruz. Bildiğim kadarıyla sadece 8.sınıf düzeyinde işte kainatın yaratılışında yahut ta işte bu doğadaki dengeden Allah ın isimlerinden ve bunların insanlara yansımından, Allah'ın özelliklerinden bahsederken belki uygun kavramlar olabilir ama benim bilgim bu konuda çok fazla yok açıkçasını söylemek gerekirse, din kültürü müfredatıyla ilgili bir şeyim yok. Öğrencilerden de bu konuda pek dönüş olmadı. Ama bu benim uzun yıllardır 5 ve 6. sınıfların dersine girmemden de kaynaklanıyor olabilir. O kısımla ilgili bir şey diyemeyeceğim, belki 7 ve 8 de daha fazla vardır.

FK3: Var mesela güneş sistemi ve gezegenler, başlı başına hani evreni anlatırken güneş tutulmasını, ay tutulmasını, doğa olayını muhteşem birçok güzel bir doğa olayı, ya çocuklar ayın renginin bile değişik göründüğünü, geçen hani bir öğrenci mesela ayı sarı görmüş böyle aşırı sarı bir şekilde kırmızıyla turuncu arasında, normal şartlardan daha farklı, direk çekmiş bana yollamış, hocam bu ne acaba diye çünkü çocuklar bu tarz şeyleri mesela şey olarak görüyor işte kıyamet kopuşu mu, hocam bi farklı bir şeyler oluyor hayatta işte, ayda gökyüzünde bir şeyler oluyor. Hani bunlara korku şeklinde de ifade edilebiliyor akıllarına bu şekilde de korku şeklinde de gelebiliyor. Mesela ben onu naptım çocuğa bunun doğal bir durum olduğunu, ışığın kırılmasından dolayı bu şekilde olduğunu, güneşteki o yedi renkten bahsettim hani gökkuşağı renklerinden, öğrencimi bu şekilde rahatlattım. Mesela onlar güneş tutulmasını görüyorlar, ay tutulmasını görüyorlar, bu doğa üstü gibi geliyor onlara, aman yarabbim bu ne, bi de eski çağlarda biliyorsunuz güneşin bu şekilde olması güneşe tapan insanlar falan bulunduğu için çocuklar için gerçekten çok çok farklı oluyor. Bunun korkulacak bir şey olmadığını işte evrendeki müthiş bir

denge var ki bunu da dengelenmiş kuvvetleri mesela güneş sistemi ve gezegenlerin yörüngelerindeki güzel dolanış dengelenmiş kuvvetlerde örnek verir mesela müthiş bir şekilde çocuklar muazzam bir örnek var bakın elimizde derim, bir santim bile ya da bir milim bile oynamıyorlar yörüngeden, çok güzel bir denge var. Bu dengenin üzerinde de bir yaratan bir güç var, şeklinde düşünürüm, söylerim. Güneş ve ay tutulmasında bile çocuklara bunu bahsederim mesela. Hani bilim olarak şöyle evet doğada gördüğünüz zaman da hani bir yaratan var ve her şey denge halinde korkmaya gerek yok, bilimle de bunu açıklamaya çalışırım.

FK4: Edilebilir kesinlikle, öğretim programında da diğer derslerle ilişkiler şeklinde geçiyor yani bir matematikle ilişkisi olduğu gibi ya da bir sosyal bilimlerle olduğu gibi din dersiyle de dinle de ilişkisi bahsediliyor çünkü diğer derslerle ortak ilişkiden bahsediliyor.

Ortak kavramlar yok anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

FK1: Yani şimdi ben çok vakıf değilim din bilimlerinde ünitelerinde neler işleniyor. Bunların hangileri fenle yakından ilişkilidir onu bilmiyorum. Bana şu anda din dendiği zaman aklıma işte namaz kılmak, namazın şartları, sureler, ezberleri, nasıl deyim oruç tutmak işte imanın şartları nedir, İslam'ın şartları nedir, peygamberlerin hayatları, yaşam biçimleri. Bunlar geliyor aklıma. Bunları düşündüğüm zaman fende ki kazanımlarla çok fazla hani bir fizik kazanımları, biyoloji ya da kimya, çevreyle ilgili kazanımlarında ortak nokta çok bulamıyorum. Dediğim gibi daha da sosyal kazanımlarda hani fen ve çevreyle ilgili davranışsal kazanımlara yönelik olduğu zaman din işin içerisine hani ortak paydada buluşabilir belki diye düşünüyorum. İşte dediğim gibi organ naklinde, işte organ nakli bir taraftan yapmalıyız, bu bizim sosyal dayanışmamız için gereklidir diyoruz. Aynı zamanda bu bir din kazanımı da sosyal dayanışma, Müslümanların birbirine yardım etmesi ama işte çocukların bazı yanlış öğrenmeleri de bu kazanımların önüne ket vurabiliyor. Mesela çevreyle ilgili bir kazanımı anlatırken işte çevremizi temiz tutmalıyız, çöplerimizi böyle yapmalıyız, diğer canlılara saygı göstermeliyiz gibi kazanımları verirken o zaman dinle ilişkisi daha net kurulabilir. Ben çok kurmuyorum ama dinimizde de bir Müslüman'ın yaşam biçimi bu şekilde olmalıdır, çevresine ve diğer canlılara her zaman saygılı olmalıdır gibi kazanımlarla örtüştürülebilir. Ama bir fizikteki deney gerektiren ya da bir biyoloji alanında deney gerektiren alanlarla çok farklı olduğu için ortak payda bulamıyorum açıkçası.

Yukarıda yer alan katılımcı görüşleri incelendiğinde öğretmenlerin Fen Bilimleri dersi ile din dersleri arasında benzer kavramların olduğu ya da olmadığı yönünde görüş bildirdikleri tespit edilmiştir. Buna göre öğretmenler her iki ders arasında bazı konuların bağlantılı olabileceği düşünürken bazıları konular arasında bağlantı olmadığını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda güneş sistemi, gezegen, evren, doğa olayları, güneş ve ay tutulması ortak kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.2.6. Fen Bilimleri Öğretmenlerine Göre Din-Bilim İlişkisini Öğrencilerin Doğru Kurabilmesi İçin Öneriler

Araştırma kapsamında Fen Bilimleri öğretmenlerine yönelik tespit edilen altıncı tema din-bilim ilişkisini öğrencilerin doğru kurabilmesi için önerilerdir. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimleri ise müfredat geliştirmede disiplinlerarası işbirliği, dinin bilime aykırı olmadığını aktarmak, hikâyeleştirme şeklinde sıralanmaktadır.

Müfredat geliştirmede disiplinlerarası işbirliği anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

FK2: Tabi ki olabilir. Ayrıca bence fen bilimlerindeki de dinsel anlamda yapılabilir. Yani bunun için bir çalışma yapılmalı bence. Nasıl zümre toplantıları yapılıyorsa ortak müfredatlarla ilgili özellikle müfredatlar hazırlanırken bu program geliştirmecilerin bir araya gelerek bu kavramları belirlemesi çok yerinde olur. Aynı zamanda da işte mesela belki fen dersini din anlamında çok anlatamayabiliriz ama din kültürü dersinde fen dersinden örneklerle olayı çocukların gözünde somutlaştırabiliriz. Yani mesela işte az önce bahsettiğim bu besin zinciri gibi Allah'ın rahmetinden bahsedilebilir mesela atıyorum burada. Ya da işte mesela kâinatın bütün bir kurallar çerçevesinde işlediği işte ama mesela bunlarda da çok kavram yanlışları oluyor. Örneğin diyor ki “Dünya bir santim güneşe yaklaşırsa dünyada işte çok aşırı sıcaklar olurdu ya da bir santim uzaklaşırsa çok aşırı soğuklar olurdu. İşte burada mesela din kültürü öğretmenlerimizin de eksikliği oluyor. Çünkü dünya güneşin etrafında dönerken ne oluyor dolanırken yaklaşıp uzaklaşıyor hatta ülkemiz için mesela güneşe en yakın olduğu zamanda kış mevsimi yaşıyoruz. En uzak olduğu zaman da yaz mevsimi yaşıyoruz. İşte bu aslında ilahi düzenin nasıl olması gerektiği yani en yakın olduğunda bile sen kış mevsimi yaşayabiliyorsan demek ki başka kurallar da var. Yani çok daha üst düzey düşünmelere de sorularla

yönlendirilebilir çocuklar. Ya da işte başka nereden örnek verebilirim, işte mesela vücudumuzdaki sistemler, işte sindirim olayından mesela bahsederken önce Allahın verdiği nimetlerden ve her bir besinin aslında farklı farklı içerikleri olduğundan ve farklı farklı görevleri olduğundan bile bahsedilebilir. İşte inekten elde edilen sütün içeriğinin, keçiden elde edilenin içeriğinin farklı olduğu, insanın sütünün farklı olduğu ve bu sahip olunan ihtiyaçlara karşılık gelebileceği din kültürü dersinde yine kullanılabilir mesela fen dersinden örnek, somut örnekler olarak. Ya da işte şu an aklıma gelmeyen aşırı kurallaşmış işte ne biliyim Newton un yasaları ya da işte termodinamiğin kuralları... bunların hepsi aslında dünyadaki düzenin sağlanması adına bilim insanlarının ortaya attığı öneriler. Ve hepsi aslında ne olmuş kanun olmuş yani nedir, sürekli uygulaması ve günlük yaşamda gözlemleyebildiğimiz şeyler olmuş yani. O yüzden de din kültürü dersinde bunlar etkin bir şekilde kullanılabilir. Fen dersinde din kültürü dersinin kullanılması nasıl olabilecek onu hiç düşünmedim açıkçası. Çok bir fikrim yok.

Dinin bilime aykırı olmadığını aktarmak anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

FK4: İşte o da şey, din dersi verilirken de fenle aykırı olmadığını, bilimle aykırı olmadığını dinin, hissettirilmesi lazım çocuklara. Öyle olduğu zaman zaten fen dersini dinlerken de bazen kendiliğinden bağlantıyı kurabilecekler ya da o tarz sorular yöneltebileceklerdir.

Hikâyeleştirme anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

FK3: Dindeki işleyişine önerim ne olabilir? Yani fen dersinde aynı kazanımı işliyorsak eğer o beni destekleyecek şekilde hikayeleştirilmiş bir şekilde mi sunmalı acaba, hani çocuğa daha iyi aklında kalsın diye. Ya da bu konuyla alakalı bi hikayeleştirilmiş hani ayetlerle süslenmiş, hani ayetin içinde geçen bir hikâyeleştirme şeklinde metinler belki kullanılabilir.

Yukarıda yer alan katılımcı görüşleri incelendiğinde öğretmenler derslerde öğrencilerin din ve bilim arasındaki ilişkiyi doğru bir şekilde kullanabilmesi için farklı öğretim yöntemlerinden yararlanılması gerektiği, müfredat düzenlemesinin yapılması, dini anlatırken bilime aykırı olmayacak şekilde sunma gibi yöntemlerden yararlanılması durumunda iki kavram arasındaki ilişkinin daha doğru bir şekilde anlatılabileceğini ifade

etmişlerdir. Özellikle öğrencilere farklı öğretim yöntemleri ile kavramlar arasında benzerlik ve farklılıkların açıklanması öğrenme süreçlerini destekler ve kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesini sağlar. Ayrıca Fen Bilimleri ve DKAB dersine yönelik ortak bir müfredatın oluşturulması da din ve bilim arasındaki ilişkiyi açıklama noktasında önemli bir gelişme olarak ifade edilebilir. Genel olarak kafada din ve bilim arasında bir zıtlık düşüncesinin olmasından kaynaklı din ve bilimin temelde birbirine aykırı olmadığı farklı olduğu noktalar olmasına rağmen birbirini desteklediğine dair söylemlerde iki kavram arasındaki ilişkinin doğru kurulabilmesi açısından oldukça önemlidir. Sonuç olarak din ve bilim olgularına yönelik doğru ve nitelikli bilginin öğrenciye farklı yöntemlerle açıklanması kavramlar arasındaki ilişkinin sağlamlaştırılması açısından oldukça önemlidir.

4.2.7. Fen Bilimleri Öğretmenlerine Göre Fen Dersinin Etkililiği İçin İki Derse Yönelik Görüşler

Araştırma kapsamında Fen Bilimleri öğretmenlerine yönelik tespit edilen yedinci tema fen dersinin etkililiği için iki derse yönelik önerilerdir. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimleri ise davranışsal düşünme, konular arası bağlantı ve soyut kavramları somutlaştırma şeklinde sıralanmaktadır.

Davranışsal düşünme anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

FK1: Yani dediğim gibi bizim aslında fen dersi değil de temelde yetiştirmeye çalıştığımız insan iyi insan, hani çevresini seven, kendini, insanları düşünen iyi insan. Aslında dinle bilimin ortak paydası da bu, iyi insan olmak. Dinin kural ve kaidelerine de baktığımız zaman iyi insan olmak, başkalarına da zarar vermeyen bir insan olmak ve iyi bir kul olmak, Allah ın istediklerini yerine getirmek. O yüzden ikisinde de fende de yani hocam bu sorular gerçekten beni zorladı. Üzerinde daha önce gerçekten benim de hani öğrencilerden dediniz ya düşünmediğim, biz genellikle Fen'i neyle ilk başta da söyledim matematikle ilişkilendiririz, genellikle konu alanı üzerinde düşündüğümüz için davranışsal çok düşünmemişiz herhalde. Yani bunlar üzerinde durulabilir daha çok.

Konular arası bağlantı anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

FK4: İki ders içinde öncelikle yani zaten dinde de bu çok var, çocuklara aklını kullanma noktasında hani tavsiyelerde daha çok bulunulması lazım yani, bir şeyi

direk olarak hani din böyle söylüyor şeklinde değil de bazen öyle bazen de yorumlayarak kabul etmeleri, işte bağlantı kurarak, sorgulayarak, araştırarak, öğrenerek hani kabul etmeleri gerektiğini ya da işte o açıdan bakmaları gerektiğini aslında çok hissettirmemiz lazım, iki dersinde ortak noktalarını öğretirken nasıl öğretmemiz gerektiği noktasında da bazen dincilerle fencilerin sohbet ederek, ya da bir ünite olarak da konulabilir. Diğer derslerle ilişkileri nasıl olacak? Dinle de ya da bir sosyal bilimlerle de, bu noktada hani bir ünite verilebilir. Mesela bu sene bizim 5.sınıfların ilk ünitesi çok hoşuma gitmişti benim. Böyle mühendislik konularının fende işlenmesini anlatıyordu direk olarak. Mesela bir zaman çocuklar onu da şey yapıyordu, hocam biz fen dersi öğreniyoruz o mühendisliğin işi. Bizimle bi bağlantısı yok gibi düşünüyorlardı. Ama ilk ünite de kısa bir konu koymuşlardı, fen ve mühendislik bilimleri gibi böyle ikisi arasındaki bağlantıyı anlatıyor. Bir cırtcirtin nasıl yapıldığını anlatıyor işte, bi meraktan. Adam köpeği ile dolaşmaya çıkıyor ve köpeğin tüylerinin üzerine dikenler yapışıyor. Bu diken niye yapıştı diye düşünüyor ve onu sorgulamaya götürüyor. Sonra cırtcirtbantını icat ediyor. İşte mühendislik alanına nasıl geçebileceğini anlatıyor. Yani bu tarz, dinle fen arasında da böyle bağlantı kurulabilir. Küçük bir ünite, bir hikayeye, bir başlangıçla, çocuklara hani direk olayı kabul etme, ezberlemeden ziyade sorgulayarak almaları gerektiğini anlatan üniteler olabilir.

Soyut kavramları somutlaştırma anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

FK3: Şöyle çocukların dini konular genelde çok çok ilgisini çekiyor. Yani din onlar için soyut kaldığından bilimle destekleyerek daha ilgi çekici hale getirebiliriz. Ki bizim de birçok konumuzda, kazanımımızda hakikaten hocam bu nasıl oluyor dedikleri yerde dine bağlantı kuruyoruz. Hani bu sistemler olsun, meteorların gökten düşerken hani o hava sürtünmesiyle parçalanarak, ufalanarak, kilometrelerce kayaç şeklinde değil de küçücük ufalanarak göktaşı şeklinde, ufak şekilde düşmesi olsun yani birçok konu olabilir.

Yukarıda yer alan katılımcı görüşleri incelendiğinde genel olarak öğretmenler Fen Bilimleri dersinin daha etkili olabilmesi için her iki ders arasında bağlantılı konular hakkında detaylı bilgi verme ve öğrencilerin dikkatlerini çekmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir. Ayrıca öğretmenler öğrencileri farklı düşünce becerilerini kazanacak şekilde geliştirmeleri gerektiği hususunda da dikkat ettiklerinde Fen Bilimleri dersinin daha etkili

olabileceğini savunmuşlardır. Buna ek olarak soyut kavramların somutlaştırılmasının da Fen Bilimleri dersinin etkililiğini artıracak ifade edilmiştir. Bu bağlamda fen bilimlerinin etkililiğini artırmak için izlenecek stratejilerin temel de her iki ders için de geçerli olduğu söylenebilir.

4.3. DKAB Öğretmenlerine İlişkin Bulgular

Tablo 5. DKAB Öğretmenlerinin Görüşlerine Yönelik Oluşturulan Temalar ve Anlam Birimleri

Temalar	Anlam Birimleri
DKAB dersinin diğer alanlarla ilişkisi	Bütün alanlarla ilişkili
Din algısı	Zamana göre değişen bir kavram, otorite, insanın özü, yaratılış
Din bilim ilişkisi	Birbirini tamamlayan olgular
Din bilim ilişkisinin DKAB dersine yansımaları	Konular arası paralellik, keşfetmeye yönlendirme
Ortak kavramlar	Ortak kavramlar var
Ders kitapları ve materyallerin yeterliliği	Yeterli değil
Din bilim ilişkisini öğrencilerin doğru kurabilmesi için öneriler	Branş desteği, ortak kavramlar arası bağlantı, ders kitaplarının içeriklerinin güncellenmesi, Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerden yararlanma,
DKAB dersinin etkililiği için fen ve DKAB dersine ilişkin öneriler	Öğretmenler arası iş birliği, konuyu Kur'an-ı Kerim ile ilişkilendirmek

Tablo 5 incelendiğinde araştırmaya katılan DKAB öğretmenlerine yönelik hazırlanan görüşme formundan elde edilen bulgular doğrultusunda oluşturulan temaların;

1. DKAB dersinin diğer alanlarla ilişkisi,
2. Din algısı,
3. Din-bilim ilişkisi,
4. Din bilim ilişkisinin DKAB dersine yansımaları,
5. Ortak kavramlar,
6. Ders kitapları ve materyallerin yeterliliği,
7. Din-bilim ilişkisini öğrencilerin doğru kurabilmesi için öneriler
8. DKAB dersinin etkililiği için iki derse yönelik öneriler olduğu tespit edilmiştir.

4.3.1. DKAB Öğretmenlerine Göre Din Dersinin Diğer Alanlarla İlişkisi

Araştırma kapsamında DKAB öğretmenlerine yönelik tespit edilen ilk tema DKAB dersinin diğer alanlarla olan ilişkisidir. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimi ise DKAB dersinin bütün alanlarla ilişkili olduğuna yöneliktir.

DKAB dersinin bütün alanlarla ilişkisi anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

DK1: Din dersi diğer derslerle ilgili olduğunu düşünüyorum.

DK2: Yani alanları biraz daha şimdi ben ortaokula girdiğim için, ortaokul öğretmeniyim. İlkokulda aslında günlük hayat, iki kategoride anlatayım ben kısaca. İlkokulda günlük hayatla en çok ilişkilendiriyoruz. Adab, nezaket vs. Ama ortaokulda özellikle coğrafya, fen bilgisi iki alanda baya bi ilişkilendiririz. Örnek vereyim istersen, mesela 8.sınıfta bizim birinci ünitemiz var, evrensel yasalar. Dolayısıyla burada aslında biz hatta fen bilgisi dersiyle birçok anlamda paralel gidiyoruz. Yani çocuklar orda evrendeki oluşumu görüyorlar üç yıl boyunca, dört yıl boyunca. İşte gezegenleri öğreniyorlar vs. yerçekimini, bilimsel çalışmaları, o anlamda yapılan çalışmaları...

DK3: Şöyle ki kesinlikle çok ilişkili, kendi dersimde de bunun çok vurgusunu yapar ve misafir öğretmen getiririm sınıfıma. Mesela işte fen bilgisi öğretmeni, mesela yasaları anlatırken bi fen bilgisi öğretmeniyle bu konuyu anlatmak daha pekiştirici oluyor çocukların kafasında ve çocuklara empoze edilmeye çalışılan din bilim çatışmasının önüne geçilmiş oluyor. Aslında bir çatışma değil, bir görüş, aslında birbirini destekleyen bir görüş olduğu da ortaya çıkıyor. Ya da mesela evrenle ilgili ben en çok kullandığım şey, 8.sınıfta evrensel yasaları anlatırken, 5.sınıfta da Allah'ın varlığını anlatırken evreni kullanırız. En çok bunu kullanıyoruz. E burda bize yardımcı olacak tabii ki diğer branştaki öğretmenler etkili oluyor. Onlardan örnekler verebiliyoruz. Ya da mesela toplumsal kanunları anlatırken bi sosyal bilgiler öğretmenin anlatıkları bize çok etkili oluyor. Bunları kullanıyorum ve etkili olduğunu da düşünüyorum.

DK4: Din dersinin diğer branşlarla ilişkisi, konularından yola çıkarak bunu cevaplayayım. Hani din dersi başlığını kullandığınız için, soruda geçtiği için. Bir kere fen bilimlerinden örnekler verebiliyorum dersimde. Diğer derslerle en çok ilişki

kurduğum konulardan birisi fen bilgisi. Türkçe dersiyle de ilgisi var, konularda geçtiğinde örneklendirebiliyoruz. Sosyal bilgilerle de ilgisi var, aslında bütün branşlarla ilişkisi çıkıyor ders işlendikçe. Konularda geçiyor yani diğer derslerle ilişkisi. Beden eğitimi dersinde bile örneklendirebiliyorum. Hani mesela peygamberimizin hayatını anlatırken işte peygamberimizin okçuluğa verdiği önem, yüzmeye verdiği önem, hani orda bile ya da işte dini musikide bile geçti mesela hani, müzik dersiyle bile bağlantı kuruyoruz din kültürü dersinde.

Yukarıda yer alan katılımcı görüşleri incelendiğinde genel olarak DKAB öğretmenlerinin DKAB dersinin diğer derslerle ilişkili olduğu yönündedir. Günümüzde eğitim sistemi disiplinlerarası eğitim felsefesi doğrultusunda hareket etmekte ve dersler arasında ilişkilere önem vermektedir. Bu nedenle DKAB dersinin diğer derslerden bağımsız olması düşünülemez. DKAB dersi aynı zamanda gündelik hayat ile ilişkilendirilebilen, insan, çevre ve evrenle ilişkili konuları içeren ve öğrencilerin gündelik hayatla ilişkili konularda da aktarımında bulunduğu önemli bir yapıya sahiptir. Özellikle DKAB dersinde ahlaki kuralların öğretilmesi ve öğrencilerin bunu yaşadıkları topluma uygun bir şekilde aktarması diğer alanlarla olan ilişkisini gün yüzüne çıkartmaktadır.

4.3.2. DKAB Öğretmenlerine Göre Din Algısı

Araştırma kapsamında DKAB öğretmenlerine yönelik tespit edilen ikinci tema din öğretmenlerinin sahip oldukları din algısıdır. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimleri ise zamana göre değişen bir kavram, otorite, insanın özü, yaratılış olarak sıralanmaktadır.

Zamana göre değişen bir kavram anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

DK1: Aslında din kavramı benim kafamda netliği çok oturmuş bir kavram değildir yani din her zaman değiştiriyor bana kendisini. Kavram olarak kafamda sürekli olarak tanım değişiyor öyle söyleyeyim daha doğrusu. Yani daha önceden dini benim hayatımdaki bütün kuralları belirleyen normlar olarak görürken şimdi bana yardımcı bir olgu olarak görmeye başladım. Yani ... İlahiyattan sonra dine bakış açım değişti, ben aynı zamanda imam hatip mezunuyum. Ve çok mutaasıp yani katı mutaasıp bir ailede büyüdüm. Biz kuzenlerimle dahi aynı ortamda oturup konuşmazdık yani. İşte kıyafetler noktasında olsun, diğer noktalarda olsun falan

oldukça katıydık. Yani hiç ben evlendikten sonra bile bi erkekle oturup bir sofrada yemek yediğimi hatırlamam. Ama sonradan dine bakış açım dinin bendeki tanımı çok değişti diyebilirim... Bir yazı okumuştum. Orda şöyle diyordu yani ateist derken bir ateist kendisini neye göre ateist olarak ifade ediyor. Yani bir Hristiyan'ın kafasındaki tanrıyı mı inkar ediyor, bir Yahudi'nin kafasındaki tanrıyı mı inkar ediyor veya bir Müslümanın kafasındaki tanrıyı mı inkar ediyor bilinmez demişti yani o. Ben de aynı şeyi şöyle düşünüyorum, herkesin kafasında bir din algısı var. O din algısından dolayı biz onların hayatlarındaki bir noktada şeyimiz kesişiyor, ondan dolayı da derslere giren öğretmenlerle kesişiyor daha doğrusu. Din dersi tabii ki hani içerisinde taşımış olduğu işte Allah ın evreni yaratması, mükemmel evren yaratmasıyla ilgili, işte fen bilgisiyse çok ilintili, ondan sonra matematikle çok ilintili, işte ne bileyim insan ilişkilerinden dolayı rehberlikle çok ilintili vs. ama onun ötesinde ben soruyu şöyle cevaplandırmak istiyorum. Din dersine giren öğretmenler bütün öğretmenlerle ilişkili. Çünkü her öğretmenin hayatında dinle ilgili kafasında oturttuğu bir şeyler var. O oturttuğu şeyleri bazen onaylamak için onaylatmak için bazen de onu reddetmek için din dersi öğretmenleriyle sürekli olarak diyalog içerisinde olmak isterler. Yani mutlaka onlarla bir şekilde yolları kesişir. Yani ben başka bir branştan olmuş olsaydım, sosyal bilgiler öğretmeni olmuş olsaydım ya da ben kendi öğretmenler odasından örnek vereyim. Bir matematik öğretmeni arkadaş var kimseyle diyalogu yoktur onun, yani kendi zümresiyle yazılılar esnasında bir konuşur, onun haricinde hiç kimse onun varlığı ile ilgili herhangi bir şey söylemez, konuşmaz. Ama aynı şeyi bir din kültürü öğretmeni olmuş olsaydı mutlaka bir şekilde onunla diyaloga geçilirdi yani. Yani en azından kendi görüşüne aykırı bir şey söylesin diye bile laf atılabilirdi yani. Bizim böyle bir durumumuz var yani, öğretmenler odasında, hayatında anlam buldurmak istediği şeyler için, boşlukta kalan şeyler için veya kendilerini onaylatmak için din dersi öğretmenleriyle bir diyalogları vardır. Din dersinin de diğer derslerle ilişkisi çok yüksektir aslında. Çünkü din hayatın her alanında da ilgili sözü olan bir şeydir. Yani işte insan ilişkileriyle ilgili Kur'an-ı Kerim'e bakarsanız bir sürü kıssa vardır ve bu kıssaların tamamı aslında yanlış olandan doğruyu göstermek veya doğrudan örnek vererek insan ilişkilerini anlatır. Dolayısıyla da bu ilişkiler kavramı içerisinde tarihle bunu ilişkilendirebilirsiniz, rehberlikle ilişkilendirebilirsiniz, hatta işte ne bileyim doğal afetlerle bile ilişkilendirebilirsiniz yani bunu. Din dersinin özellikle de 8.sınıf konuları fen bilgisinde var mı yok mu bilmiyorum ama yeryüzünün hareketleriyle çok

ilgilidir. Kader konusunu anlatırken biz soru sorarız, mesela aşağıdakilerden hangisi yanlış bir kader anlayışıdır diye bir soru soru sorduğumuzda sel yatağı üzerine kurulmuş olan bir ev örneği veririz. Orda işte kader mi suçlu yani işte ya da işte o tabiat olaylarına karşı nasıl tavır alması gereken insan mı suçlu onu sorarız yani. Orda da cevap tahmin ettiğiniz gibi olur. Dolayısıyla fen bilgisiyle çok daha yakından ilgilidir diye düşünüyorum yani.

Otorite anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

DK2: Din, yani otorite.

İnsanın özü anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

DK3: Din kavramı benim için insanın özü olarak düşünüyorum. Yani fıtratın bir getirisi olarak düşünüyorum. Çağrıştırdığı başka kavramlar ise yani benim için kendini bulma, insanın kendini keşfetmesi olarak algılıyorum. Tabi klasik olarak bir tanım yapacak olursak da işte dünyada ve ahret de insanı mutluluğa götüren ilahi kanunlar bütünüdür.

Yaratılış anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

DK4: Din kavramı aslında beni ifade ediyor ya, yani kendimi din kavramının içinde bulabilirim. Yaratılışımı ifade ediyor, yaratılış amacımı ifade ediyor. Bu dünyaya neden gönderildim, neden yaratıldım? Bunun karşılığını sadece din kavramında bulabiliyorum. Bu ve bu türevli sorularımın karşılığını deyim.

Yukarıda yer alan katılımcı görüşleri incelendiğinde genel olarak DKAB öğretmenlerinin din algılarının zamana göre değişen bir kavram olduğu yönünde ve otoriteye bağlı bir sistemle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca din insanların özü ve yaratılış olarak görülmektedir. Genel olarak din değişmeyen bir olgudur. Ancak insanların dini algılama biçimleri içinde bulundukları yer ve mekâna göre farklılık gösterebilmektedir. İslam dini açısından değerlendirildiğinde herhangi bir değişim söz konusu olamaz. Burada bahsedilen esas unsur dinin temellerinde olmayan, yöre şartlarına göre belirlenen bazı kuralların yöreye ve zamana göre dini temellere bağlı olarak değişmesidir. Çünkü din kuralları Allah'ın emirleri olarak bilindiği için statik bir yapıdadır. Bu da zamana göre değişimi göstermez. Ancak toplumların sahip olduğu ahlaki normlar değişen ve değişen dünya şartlarında birtakım farklılıklara uğrayabilir. Bu da aslında dinin sosyal düzen içerisinde

yer alan düzenlerin değişimi ile ilişkilidir. Bu açıdan değerlendirildiğinde öğretmenlerin de ifade ettiği gibi dinde bir otorite vardır ve insanlar bu otoriteye uymak zorundadır. Aksi halde otoritenin belirlemiş olduğu kurallar dışına çıkıldığında toplumun düzeninin bozulacağına inanılır. İslam dininde kâinat için en değerli varlık insandır.

4.3.3. DKAB Öğretmenlerine Göre Din Bilim İlişkisi

Araştırma kapsamında DKAB öğretmenlerine yönelik tespit edilen üçüncü tema din öğretmenlerinin sahip oldukları din bilim ilişkisidir. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimi ise birbirini tamamlayan olgulardır.

Birbirini tamamlayan olgular anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

DK1: Din bilim ilişkisi yani birbirinden ayrı düşünülemez bir kere. Hiçbir şekilde ayrı düşünülmemelidir yani. Çünkü biz her şeyi yaratıcısını yüce bir yaratıcının elinden çıktığıyla ilgili bir inanca sahip olan bir dine mensubuz. Yani şöyle söyleyeyim yüce yaratıcının yapmış olduğu sanat eserini dünya olarak düşünürüz. O dünyanın da o sanat eserindeki matematiği görmek için de bilimin bu konuda bir araç bir alet olduğunu düşünürüz yani. Dolayısıyla o alet ve aracı kullanmayan kişi en lüks otomobilin içerisinde bile olsa o otomobili kullanmayı bilmeyen kişi konumundadır. İstedik kadar lüks bir araca binmiş ol eğer sen onu kullanmıyorsan o beş para etmez senin için çünkü hareket etmez yani. Dolayısıyla biz yüce yaratıcının varlığını işte onun azametini, büyüklüğünü ve onun bizim hayatımıza, hayatımız için nasıl bir dantel ördüğünü göstermek için dinle bilimi ayrı değil tam tersine hatta böyle bir sorunun bile sorulmuş olması inciticidir yani din adına inciticidir. Böyle söyleyeyim yani. Ama biraz önce hocam not almak isterseniz şöyle söylemek isterim, yani hani bir önceki soruya tekrar bir dönüş yapayım daha detaylı olarak. Disiplinler arası din kültürü dersinde konuların içeriği bakımından din dersinde müzik dersinden tutunda, çünkü biz yani her şeyi yaratan, güzel şekilde yaratan, her şeyi güzelliğiyle, güzel olmasını seven yüce Allah tan bahsederken çocuklara şöyle bir örnek veririz. Deriz ki yani her insanoğlu güzel sese aşıktır. Kuştaki güzel sese, enstrümandan çıkan güzel sese, insandan çıkan güzel sese aşıktır. O aşkı da içine Allah koymuştur. Çünkü Allah da çok sever bunu diye bahsederiz. Yani bütün disiplinlerle, müzikten tutun da resim öğretmeninden, görsel sanatlardan tutun da matematikten, fen bilgisinden, hepsiyle çok yakın ilişki içerisindeyiz. Yani

bizim şu branş bizim de dışımızda kalıyor, aslında biz onlarla hiçbir şekilde kesiştiğimiz bir nokta da yoktur, diyebileceğimiz bir branş yok hocam, öyle söyleyeyim.

DK2: Kur'an-ı Kerim'de de ayetlere baktığımızda bizim de dersimizde birçoğunu ayetlerle temellendiriyoruz. Mesela ben bu dediğim evrendeki yasaları anlatırken işte diyorum ki biyolojik yasalar, fiziksel yasalar, bir de toplumsal yasalar. Toplumsal yasaları genelde sosyal bilgiler dersiyle çok ilişkilendiriyorum. Biyolojik yasaları fen dersiyle çok çok yakından ilişkilendiriyoruz. İşte canlıların üremesi, doğması, büyümesi, ölmesi vs. Fiziksel yasalar da yine fen dersiyle yakından alakalı. Öğrenciler şunu fark ediyorlar. Evreni inceleyerek evrendeki birçok şeyin aslında bilimle ve bir çok branşla birçok alanla ilişkili olduğunu, bunun da dinle ilişkili olduğunu, yani evrene bakarak o yasalara bakarak Allah a ulaşabileceklerini, Allah ı dışünebileceklerini yani bilimle dinin ya da bilimle başka bir branşın ilişkisini aktarıyoruz, anlatıyoruz. İşte yerçekimini anlatırken bir ayet veriyoruz. Yine kaldırma kuvvetini anlatırken Hadid suresindeki gene ayetini veriyoruz vs. Yani biz aslında derste çocukların dışünmesini sağlıyoruz ama ilişkilendirerek dışünmesini sağlıyoruz. Yani din ile başka bir branşı, evreni üçünü ilişki kurabiliyor çocuklar. Özellikle de 8.sınıf öğrencileri.

DK3: Ben birbirini destekleyen iki alan olduğunu dışünüyorum. Zaten birbirinden bağımsız olarak dışüneceğim kanaatinde değilim. Birbirini destekler çünkü şöyle ki bir kanun, din dediğimiz şey aynı zamanda bir kanundur, bir düzendir, yasalardan oluşmuştur. Ve bunu keşfeden insanlar da bilimcilerdir yani ilim adamlarıdır, bilim adamlarıdır. Bunlar birbirine bütünler yani Allah zaten bir yasa koymuştur ve ben onu keşfettiğim an zaten dünya tarihine bir şey katmış olurum. O yüzden birbirinden bağımsız ya da birbirine çelişik bir durum söz konusu olduğunu dışünmüyorum. Ki zaten mesela okulda da şunu çok yaparım, kendi hayatımda da, insan tanımadığı şeyden bilmediği şeyden korkar ya, çocuklarda bilmediği şeye hemen atlayabiliyorlar. Aa bak öyle olabilirmış diyorlar, onlar küçük bir araştırma yapıyorlar, işte Edison dan bahsetmişler. Halbuki hayatıyla ilgili bişeyler okuyunca mesela dini görüşleri de varmış, diyorlar. Çok tuhaf geliyor. Özellikle lisede çalıştığım dönemde. Ya da işte bir kamptan bahsederken, herhangi bir bilimciden, ilimciden bahsederken onun bir dini görüşünü, dinle ilgili işte Tanrıyla ilgili bir cümlesini duyunca şaşırıyor çocuklar. Çünkü hiç lanse edilmemiş. Çocuk bunu

sadece o alanda biliyor. Ama biz bunları ne kadar çok kullanırsak, ne kadar çok yönlü tanıtırsak çocukların ve bizim de özellikle kötü yargılarımız yok oluyor.

DK4: Eğer dini ilahi din olarak kabul ediyorsam, bir yaratıcının gönderdiği ilahi buyruklar bütünü olarak algılıyorsam dini, yaratıcının bilimin doğmasını istediğini, bilimsel verileri ya da nasıl anlatsam ya, bilimde kullandığımız zemini de yaratıcının yarattığına inanıyorum ve bilim her zaman dindeki hani biraz önceki öğrencinin belki kullandığı cümle olacak ama kanıtlanabilir kısmını içerir, doğrular. Bunu söyleyebilirim ben de.

Yukarıda yer alan katılımcı görüşleri incelendiğinde DKAB öğretmenlerinin din ve bilimi bir arada değerlendirirken genel olarak din ve bilimin birbirini tamamlayan olgular olduğunu savunmuşlardır. Buna göre bilimin yetersiz kaldığı yerde din devreye girerek gerçekleri ortaya koyma noktasında insana akıl ve inanç üzerinde bir yol gösterebilmektedir. Din ve bilim arasındaki ilişki incelendiğinde öğretmenlerin de ifade ettiği gibi birbirini tamamlayan bir unsur olduğu söylenebilir.

4.3.4. DKAB Öğretmenlerine Göre Din Bilim İlişkisinin Din Dersine Yansıması

Araştırma kapsamında DKAB öğretmenlerine yönelik tespit edilen dördüncü tema din bilim ilişkisinin DKAB dersine yansımasıdır. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimleri ise konular arası paralellik, keşfetmeye yönlendirme şeklinde sıralanmaktadır.

Konular arası paralellik anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

DK1: Şöyle, sınıfa din dersinde bilimle ilgili bir şey söylediğinizde çocukların hepsi bunu bir din kültürü öğretmeninin ağzından duyduklarında bir kere istisnasız, alt yapıtı olan yani dini bir altyapıdan gelen aileden olsun veya hiçbir şekilde yakınından geçmemiş bir aileden gelen çocuk da olsun istisnasız hepsi aynı tepkiyi verir, çok şaşırır. Ben onlara şey derim yani çocuklar su 100 santigrat derecede kaynar ama unutmayın bu deniz seviyesindedir, yükseklerle çıkıldığında bu sıcaklık seviyesi düşer dediğimde eğer bunu fen bilgisi öğretmeninden de öğrenmişlerse çocuklar yani işte biliyorsunuz su 100 santigrat derecede kaynar ama bu her basınçta böyle olmaz çocuklar yani. Veya buharlaşmadan bahsederim ben onlara, su 100 santigrat derecede buharlaşıyorsa biz çamaşırları 100 santigrat dereceye getirip

mi kurutuyoruz, nasıl oluyor orda ki işlem falan diye sorduğumda onların hepsi istisnasız hayret eder, hocam siz bunları nerden biliyorsunuz. Yani benim din kültürü öğretmeni olarak bilimsel bir şeyden haberdar olmamı hayretle karşılarlar. Bilmezler ki aslında din aslında bunların asıl gidilebilecek yollarını hepsini teker teker açmıştır kapılarını, insanoğluna sadece o kapılardan geçerek yoluna devam etmek düşer diye söylediğimde de hepsi şaşırırlar yani. Kur'anı Kerim'de işte bazı bilimsel hani şeylerden bahsedilen ayetlerden bahsettiğimde çok aşırı şaşırırlar yani, özellikle benim okulumda. Ve ben o ayetleri çok hem görsel sunumlarla desteklerim hem böyle orjinal ayetleri dinletirim, hepsi de çok şaşırır yani.

DK2: Biyolojik yasaları fen derisiyle çok çok yakından ilişkilendiriyoruz. İşte canlıların üremesi, doğması, büyümesi, ölmesi vs. Fiziksel yasalar da yine fen derisiyle yakından alakalı. Öğrenciler şunu fark ediyorlar.

Keşfetme anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

DK3: Şöyle bir kanaatim var, eğer sadece ben anlatıp bir şeyleri yani benim keşfettirmem bekleniyorsa kısmi verimli olduğunu düşünüyorum. Ama çocuğun keşfetmesini sağlıyorsam bir şeyleri o zaman daha çok verimli olduğunu düşünüyorum. Bu din bilim konusunda da öyle, mesela işte çocuğa küçük dediğim gibi bir araştırma verdiğiniz zaman, bunun arasındaki bağlamı çözmesini düşündürdüğünüz zaman, yani sizde işte Allah evreni yaratmıştır, şu kanunlar vardır diye geçmeden önce keşfetmeye izin verirseniz daha anlamlı oluyor ve çocuk kendi keşfettiği için zaten unutmuyor, başkalarına da faydası oluyor.

DK4: Dersime yansımalar da eğer konumuzla ilgili bir şeyse çok öğrencilerin mesela nasıl deyim daha somut değil de soyut kavramlarla ilgili konularda daha çok soru soruyorlar öğrenciler. Merak ettikleri, duydukları, fen bilgisi dersinde öğrendikleri, mesela özellikle bu yağmur konusunu sormuştu öğrencimin birisi, onu cevaplamıştım. İşte rüzgarları yağmurun önünden bir müjdecisi olarak Allah ın gönderdiğini, aslında o rüzgarın bulutun oluşmasındaki öneminin Kur'an-ı Kerim'de Allahu Teala tarafından bizlere bildirildiğini söylemiştim. Mesela işte biyolojik yasalar konusunda çok fazla soru gelir. Fiziksel yasalar konusunda çok fazla soru gelir. Konuyu işledikçe aslında konuda geçen ayeti yorumladıklarında daha çok soru sorar öğrenciler. Yani konudan yola çıkarak genelde soru soruyorlar. Hani böyle direk duydukları sorularla gelmiyorlar. Konuyu işliyoruz eğer o konuda geçen bir

ayeti anlamadıysa ya da o ayet daha geniş bir perspektifli düşünülecek bir ayetse o zaman sorgulamaları artıyor, fenle ilgili ya da bilimle ilgili. Buna göre de sordukları sorulara da cevap veriyorum. İşte insanoğlu şunun yaratılış aşamaları mesela en çok sorulur, onu cevaplandırırım. Evrenle ilgili sorular gelir. Böyle cevaplarım soruları.

Yukarıda yer alan katılımcı görüşleri incelendiğinde genel olarak DKAB öğretmenleri din ve bilim arasındaki ilişkinin derslerine olan yansımalarına baktığında genel olarak bazı konular arasında paralellik olduğunu ve öğrencileri keşfetmeye yönlendirdiği yönünde görüş bildirdikleri tespit edilmiştir. Geçmişten günümüze kadar geçen süre içerisinde evrenin durağan ya da gelişen bir yapıya sahip olup olmadığı tartışılmaktadır. Örneğin günümüzde bilim insanları evren içerisinde yeni yerler keşfetmektedir.

4.3.5. DKAB Öğretmenlerine Göre Din ve Fen Dersleri Arasında Ortak Kavramlar

Araştırma kapsamında DKAB öğretmenlerine yönelik tespit edilen beşinci tema din ve fen dersleri arasında ortak kavramlardır. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimi ise ortak kavramlar var şeklinde sıralanmaktadır.

Ortak kavramlar var anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

DK1: Tabii, ben onu size sınıf sınıf, seviye seviye söyleyeyim o zaman. 5. sınıflarda Allah ın varlığından bahsederiz biz çocuklara ve orda kainattaki düzenden bahsederiz. Kainattaki düzenden bahsetmek fenden bahsetmektir yani. O yüzden 5.sınıflardaki ilk ünite fen bilgisiyle direk alakalı olan bir ünite. İkincisi olarak 6.sınıfları şöyle düşünüyorum. İı, namaz var, zararlı alışkanlıklar var mesela, bu zararlı alışkanlıklar ünitesinde çocuklara öncelikle vücut kimyasının doğru kullanılması ile ilgili bir bahsederiz. Yani işte metabolizmanın doğru çalışmasından bahsederiz. Onlar da zaten bize geri dönüt verirler yani aa evet hocam bu zararlı alışkanlıklarla ilgili fen bilgisi öğretmenimiz de bize şöyle demişti vesaire diye. Ya da işte sigaranın ciğerlere vermiş olduğu zarardan işte alkolün insanın işte beynine ve diğer organlarına verdiği hasardan bahsederiz. 6.sınıfta zararlı alışkanlıklar ünitesi direk olarak fen bilgisinin şöyle söyleyeyim alt kümesi gibidir yani. Kapsar, o fen bilgisi dersi onu kapsar. Öyle söyleyeyim. 7.sınıfları düşünüyorum. İı ne var, melek

var, hac var, ıı 7.sınıfların şıanda aklıma gelmedi ama 8.sınıfları söyleyeyim. 8.sınıfların birinci ünitesi kader ünitesidir, evrensel yasalardır konumuz, evrensel yasalar üçe ayırırız biz onu. Toplumsal yasalar, fiziksel yasalar ve biyolojik yasalar diye ve bu yasaların tamamını anlatırken, sosyal yasaları bir kenarda bırakırsak eğer fiziksel ve biyolojik yasalarda birebir fen dersi konularını anlatırız. Nasıl diyeceksiniz, biyolojik yasaları anlatıyoruz, diyoruz ki Allah her şeyi bir ölçü ve plan dahilinde yaratmıştır bu ölçü ve plan dahilinde otçul hayvanın çene yapısıyla etçil hayvanın çene yapısı birbirinden farklıdır. Çünkü bunları Allah yaratırken kendi ihtiyaçlarını karşılayacağı şekilde bir mekanizma, bir ne derler, biyolojik yapıda yaratmıştır diye söyleriz. Mesela fiziksel yasalardan bahsederken güneş ve ayın işte dünyanın birbirine olan uzaklıklarından bahsederiz. Onların yarım derecelik sapmaları meydana geldiğinde ne kadar büyük felaketlere yol açacağından bahsederiz. Ve onlar da bize şey derler aa hocam gezegenleri fen dersinde işlemiştik. İşte bunların arasındaki mesafede şudur. Şimdi ben kendimi fen dersinde gibi hissettim falan. Yani tamamen birebirdir yani ordaki konuyla.

DK2: Ben bilakis zorluk yaşamıyorum hatta bu sene, bu arada ben üç senem doldu, 8.sınıf sadece 8.sınıf LGS sınıfıyla çalıştım. Fen bilgisi dersinde, hocam biz fen bilgisi dersinde miyiz dedikleri çok oluyor bana. Özellikle, ben ünite adı vereyim, not edersinin ilerde. Birinci ünitenin 1. 2. Ve 3. kazanımları tamamen aslında fen bilgisi dersinin konusu. Fen bilimleri adıyla, fen bilimlerinin konusu. Tabi fen bilimlerinin bu sarmal eğitim sistemi yani 5, 6, 7 ve 8 de kısım kısım çocuklar bunu görüyorlar. Biz de bunu ayetle ve hadisle temellendiriyoruz. Yani öğrenci aslında güneş sistemini, gezegen sistemini, suyun kaldırma kuvvetini, bu fiziksel kanunlar var ya hocam siz onu nasıl anlatıyorsunuz. Bu fizik dediğimiz alan, hani bir biyoloji alanı var, fizik alanı var, kimya. Mesela siz fizikteki itme, çekme vs. birçok şeyi, onları biz ayetlerle anlatıyoruz. Evrendeki hiçbir şeyin tesadüfen olmayacağını kanıtlıyoruz. Ama ben şunu da sanmıyorum ki hiçbir fen dersinde ki müfredata da ben bakmıştım, tesadüf kavramı zaten geçmiyor. Yani tamam fen dersinde onu öğretmen ayetle anlatmıyor ama çocuğun aklında bir şeyler yanıyor, bir ampul yanıyor. Bir düşünmeye sevk ediyor.

DK3: Şöyle mesela 5.sınıflara derse girdiğim zamanda şunu çok iyi hatırlıyorum, işte bizim ilk konumuz işte evren, yaratılış, tanrının varlığı, Allah'ın varlığını keşfeder çocuk. Fen bilgisinde de genellikle işte ilk dönemde bu keşfedişe yakın bir üniteleri var. Mesela katı sıvı gaz konusunu mesela o dönemde o konuyu anlatırken çocuklar

bunu çok örnek veriyorlar. İşte evrende var olan olayları, bulutların oluşması, mevsimlerin oluşması, buna çok örnek veriyorlar, bu ortak olabilir fen bilgisi dersi için diye düşünüyorum. Yok ortak olduğu belirtilmiyor, şöyle ama disiplinler arası ortak iş birliği yapılabilir yani dersin anlatımında, yoksa sadece kazanım olarak öyle bir şey belirtilmiyor ama dediğim gibi zümreler arası biz genellikle kendi zümremize bunu ekleriz, zümreler arasında bilgi alışverişinde bulunulabilir diye öneri olarak ekliyoruz.

DK4: Fen bilgisiyle ilgili, düşünmem lazım. Mesela şeyi verebiliriz 8 lerdeki örnek olarak, evrendeki yasaları verebiliriz. Biyolojik yasalar, fiziksel yasalar, Allah ın her şeyi bir plan dahilinde bir ölçüye göre yaratması, işte bir karıncadan tutalım da insana kadar, insanın organlarına, kemiklerine, dokularına kadar her şeyi bir ölçüye göre yaratmasını verebilirim kavram olarak. Yine 5 lerde de bir ölçüye göre yaratma konusu var. Şuan aklıma gelenler bunlar hocam ya.

Yukarıda yer alan katılımcı görüşleri incelendiğinde DKAB öğretmenleri dersler arasında ortak kavramların olduğu yönündedir. Ortak kavramlar noktasında ele alınabilecek unsurlar genel olarak toplumsal yasalar, fiziksel yasalar ve biyolojik yasalar, güneş, ay, gezegen sistemini, suyun kaldırma kuvveti, katı sıvı gaz konusu olarak sıralanabilir. Temelde DKAB derslerinde yer alan kazanımlar incelendiğinde bu kazanımların sistematik bir şekilde Fen Bilimleri dersinde yer alan kazanımlarla dolaylı yoldan ilişkili olduğu söylenebilir.

4.3.6. DKAB Öğretmenlerine Göre Din Dersi İçin Hazırlanan Kitapların ve Materyallerin Yeterliliği

Araştırma kapsamında DKAB öğretmenlerine yönelik tespit edilen altıncı tema DKAB dersi için hazırlanan kitapların ve materyallerin yeterliliğidir. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimi ise yeterli değildir. Araştırmaya katılan din öğretmenlerinin konuya ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir.

Yeterli değildir anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

DK1: Kesinlikle yeterli değil. Bir çok yeri sanki böyle diyanetin dergilerinden kopyala yapıştırılmış gibi yani. Biraz böyle çok ağır cümleler var. Görseller çok iyi değil. Hatta ben tezimi din kültürü dersi programları kazanımlarının ders kitaplarına

yansıması üzerine yapmaya karar verdim. Kesinlikle yeterli değil. Yeterli olmasını bırakın ben size fotoğraflarını atayım yani bir kere çok soğuk tasarımlar. Yani ondan sonra konu başlıkları yeterince başlıklandırılmamış yani bir konunun içerisine dört beş tane konu sığdırılmış. Başlıklar yok. Siz kendiniz kategorize ediyorsunuz, çocuklar bu da böyledir bu da şöyledir diye. Yeterli değil yani hocam.

DK2: Yani şöyle yaklaşık üç dört sene öncesine kadar baya baya eksiklerimiz vardı bizim. Son üç yıldır yüzde yetmiş oranında doluluk var. Yani eksiklerimiz var, nasıl var? Biraz daha çocukları düşünmeye sevkedecek etkinlikler yapılabilirdi. Ya biz hala, biz hala din dersinde materyallerimiz zayıf. Biraz daha ezberciliğimiz var hala. Tabi dinin bir kısmı ezber. Yani biz çocuklara sonuçta okulda din, kültür, ahlak veriyoruz. Üçünü de vermek zorundayız. E tabi haliyle işte ezbere dayalı sure, bilgi vermek zorundayız ama son birkaç yıldır daha iyi, müfredatımız değişti zaten. Biraz daha dinginleştirilebilir. Ha şu var yalnız şunu söyleyeyim, kitaplarda disiplinlerarası ilişki çok güzel veriliyor. Bunu söyleyeyim. Bunun altını çizeyim hatta. Yani biz kazanımlarımızda da zaten fen bilimleri dersindeki şu konuyla ilişki kurar diyoruz. Yani onda sıkıntımız yok ama daha zengin olabilir mi? Kesinlikle olabilir.

DK3: Hayır, görmüyorum, hayır. Bizim ders kitaplarımızı çok yeterli bulmuyorum ki kendim de zaten kendi alanım olmasına rağmen ders kitaplarını okumada çocuklara okutmuyorum. Ordaki her bilgiyi de çocuklara okumuyorum, çok gerekli bulmuyorum. Çok iyi bir süzgeçten geçtiğini düşünmüyorum şahsen kitaplarımızın. Maalesef de böyle bir çalışma da yok kitaplarımızda, keşke olsa yani keşke atıfta bulunsa, yani öğretmen yapmazsa o olmaz.

DK4: Hayır, hiç yeterli görmüyorum bu konuda. Ya diyorum ya hani ben eğer konuda geçecekse ön araştırma yapıp gidiyorum, görseller hazırlıyorum öğrencilere. Hem kendim öğreniyorum hem öğretiyorum o konuyla ilgili, o ayetle ilgili karşımıza neler çıkabilir, neler anlatılabilir diye. Çünkü sürekli bilim bi de güncellenen bir kavram, hani sürekli takipte etmediğim için bu olayın dışındayım aslında, ders materyallerinde de bu konuyla ilgili çokta doküman yok, görsel yok, çok fazla örneklendirme yok maalesef, bu açıdan eksik, dokümanlarımız çok eksik.

Yukarıda yer alan katılımcı görüşleri incelendiğinde genel olarak DKAB öğretmenleri ders için hazırlanan kitapların yeterli olmadığı ve materyallerin eksik olduğu

yönündedir. Bu durumun en temel nedeni de DKAB dersinin daha çok soyut kavramlar üzerinde şekillenmiş bir yapıya sahip olmasıdır. Çünkü din daha çok soyut unsurlar üzerinde yer almakta ve bu somutlaştırılamamaktadır. Bu da materyal konusunda yetersizliklerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Ancak bu durum din bilim ilişkisinin kurulmasındaki etkileşim dikkate alındığında soyut olan alanın nasıl somutlaşabileceği, görgül hale gelebileceği üzerinde öğretmen ve öğrenci deneyimlerinden hareketle farklı disiplinlerin verilerinden de yararlanarak materyallerin her açıdan zenginleşebileceğinin imkân dahilinde olduğunu göstermektedir.

4.3.7. DKAB Öğretmenlerine Göre Din Bilim İlişkisini Öğrencilerin Doğru Kurabilmesi İçin Öneriler

Araştırma kapsamında DKAB öğretmenlerine yönelik tespit edilen yedinci tema din bilim ilişkisini öğrencilerin doğru kurabilmesi için önerilerdir. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimleri ise branş desteği, ortak kavramlar arası bağlantı, ders kitaplarının içeriklerinin güncellenmesi, Kur-an'daki ayetlerden yararlanma olarak sıralanmaktadır.

Branş desteği anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

DK1: Fendeki işlenişinde yani arkadaşlar bize şu konuda çok yardımcı olmalılar yani. Biz nasıl fen dersiyle din dersinin birbirinden bağımsız şeyler anlatmadığından bahsediyorsak, fen bilgisi öğretmenleri de aynı şekilde yani bunun birbirlerine bağımsız şeyler olmadığını söylemelerini bekliyoruz yani. Yani şöyle bilimsel olaylar çerçevesinde anlatırken de yani bunların tesadüfen bir araya gelmeyeceği konusunda bizi destekleyebilirsiniz yani. Hani direk olarak belki çalıştığınız okulda Allah ne güzel bir program koymuş görüyor musunuz? Bu programda en ufak bir sapma yok, demek belki her derste uygun olmayabilir ama fenciler de bize şu konuda paylaşabilirler yani biz bunları anlatıyoruz ama bunların tesadüfen olmayacağı konusunda siz ne düşünüyorsunuz? Çocuklara sorular yöneltebilirsiniz yani çocuklar da bize geri dönüş yaparlar. Hocam fen bilgisi öğretmenimiz bugün bunu söyledi, bizde buna Allah dedik, diye onlar bize konuyu açarlar. Biz de ordan tekrar bir konu açarız yani.

Ortak kavramlar arası bağlantıya ilişkin DKAB öğretmenlerinin görüşleri aşağıdaki gibidir;

DK3: Yani bence zaten biz çok fark etmesek de birbirimizin alanından, ya biz sizin alanınızdan çok faydalaniyoruz bir kere. Bunu bir kere din kültürü öğretmenlerinin de farkındalığının oluşup kabul etmesi gerekiyor. Bu bağlamda az önce dedim ya ders kitaplarında yok, keşke ders kitaplarında yer alsaydı, yani sadece soyut bölümü değil, bu işin somut bölümü de var ve sizin derslerinize de atıflar gönderilerek keşke bunlar yapılabilse. Ve ben şeyi çok isterim yani bir paralellik olmasını, zaten bizim belli başlı konularımızla sizin belli başlı konularınız paralel gidiyor. Onların o dönem içerisinde de paralellik arz etmesi faydalı olabileceğini düşünüyorum. Ve şu kanaattem yani hem din bilgisi öğretmenlerinin hem fen bilgisi öğretmenlerinin kestirip atmaması gerektiği, işte evrim teorisi mesela, ben onu kestirip atarsam çocuk benim bundan sonra söyleyeceğim bütün cümleler anlamsız gelecektir.

Ders kitaplarının içeriklerinin güncellenmesi anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

DK2: Şöyle önerim olabilir. Ben tabi şu an fen bilgisi kitaplarını müfredatı incelemiş değilim. Yalnız 4.sınıf kitaplarında bazen karşılaştığım güzel resimler vardı. Dediğim gibi ben bilim insanları ile ilgili bir ARGE yapıyordum. Sanırım sosyal ya da fendi tam hatırlamıyorum. 4.sınıf kitabıydı. Şöyle yaptırılabilir çocuklara. Mesela kimya ile ilgili maddenin oluşumu ile ilgili şeyler sormuşlardı. Ya da yine fizikle ilgili yahut teknoloji işte robotik uygulamalar, aslında birçok alanı keşke, belki de vardır tekrar söylüyorum ben incelemedim ama şöyle bir şey yapılırsa muhteşem ötesi olur. Çocuklarda bir farkındalık oluşması açısından her üniteye o alanla ilgili tarihimizde işte son, asırlar öncesinde Müslüman Türk bilim adamlarının bir tanesi anlatılabilir mi? Yani ben mesela neyi anlatıyorum, maddenin yapısıyla ilgili atomlarla ilgili çalışmayı anlatıyorum çocuklara. Acaba onunla ilgili öncü bir bilim insanı anlatılabilir mi kısa da olsa? Yahut tıp bilimi, yahut biyoloji bilimi, sağlıkla ilgili mesela küçük kan dolaşımını tarihte bundan işte bin sene önce yaşamış olan İbni Nefis adlı bir tıp doktoru bulmuştur gibi. Ya da hastalıklarla ilgili mesela mikropları anlatıyorsunuz ya hocam bu yapılara tomurcuk diyerek bulaşıcı olduğunu bulanın Fatih in hocası olan Akşemseddin olduğunu acaba versek mi? Her üniteye bir tane bilim insanı olsa, çocuklara benim ecdadım, benim atam aslında bu işi çok güzel

yapmış, ben de onun izinden gitmeliyim bilinci oluşur mu? Ya da biraz bağ kurar mı acaba diye düşünüyorum. Çünkü mesela ayetler ve hadislerle de ilişki kurabilirsiniz ama o çok çekici olmaz. Çocuk onu her yerde duyuyor, camide de duyuyor zaten. Direk ayetlerle değil de biraz daha yapılan keşiflerle, yapılan çalışmalarla ilişki kursak çocuklara rol model olunmuş olur diye düşünüyorum.

Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerden yararlanma anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

DK4: Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerden fen bilgisi dersinde de yararlanılabilir. Ama müfredatta sıkıntı doğurabilir herhalde olmaz bu ama yani fen bilgisi öğretmenlerinin de en azından bir Türkçe meal okurlarsa çünkü bence aslında ayetler belki de fen bilgisi dersinde daha rahat kullanılır çünkü sürekli bilim anlatıldığı için. Hani öyle ortak payda açısından düşündüğümde Kur'an-ı Kerim'in mealini okuyabilirler anlattıkları konuyla ilgili. Oradan Allah'ı Teala'nın ilahi buyruklarından yararlanırlarsa eğer çocuklarda bu kavramı ya da bu bağlantının daha rahat kurulacağını düşünüyorum. Çünkü kendim açısından yorumluyorum. Yani benim kendi dersimde fen bilgisini kullandığım alan çok kısıtlı, bilgim çok yok çünkü, hakim değilim bu konuya.

Yukarıda yer alan katılımcı görüşleri incelendiğinde genel olarak DKAB öğretmenleri din ve bilim arasındaki ilişkinin öğrenciler tarafından daha sağlıklı bir şekilde kurulabilmesi için farklı derslere giren öğretmenlerin süreci desteklemesi gerektiği yönünde bir öneride bulunmuşlardır. Ayrıca ortak kavramların olduğu konularda bağlantı kurularak dersler arasında atıfların yapılması ve disiplinler arası bir yaklaşımla dersin işlenmesi de din ve bilim arasındaki ilişkinin doğru kurulması açısından önemli görülmüştür. Din ve bilim ilişkisinin doğru kullanılmasında aracılık edecek en önemli unsurlardan bir diğeri de ders kitaplarının bu ilişkiyi doğru şekilde ele alacak bir biçimde güncellenmesidir. Özellikle araştırma kapsamında değerlendirilen Fen Bilimleri dersi ile DKAB dersinde yer alan ortak kavramların kitaplar üzerinde örneklerle birbirini destekleyecek şekilde hem görsel hem de yazılı materyallerle desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca öğretmenlerin Kur'an da yer alan ayetlerden yararlanmaları da din ve bilim arasındaki ilişkiyi doğru bir şekilde aktarma açısından önemli olduğu vurgulanmıştır.

4.3.8. DKAB Öğretmenlerine Göre Din Dersinin Etkililiği İçin Fen ve Din Dersine İlişkin Görüşler

Araştırma kapsamında DKAB öğretmenlerine yönelik tespit edilen sekizinci tema DKAB dersinin etkililiği için fen ve DKAB dersine ilişkin önerilerdir. Bu temaya ilişkin olarak tespit edilen anlam birimleri ise öğretmenler arası iş birliği ve konuyu Kur'an-ı Kerim ile ilişkilendirmek olarak sıralanmaktadır.

Öğretmenler arası iş birliği anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

DK1: Keşke fen bilgisi öğretmenleri sürekli paslaşabilsek yani, mesela ben evrimin varlığına inananlardanım ama bunu evrilmek olarak düşünüyorum yani. Yani zaman içerisinde her canlının adaptasyon sürecinin yaşadığı bölgeye işte vs. adaptasyon sürecinde din şunu söyler yani, siz bulunduğunuz yerde bulunduğunuz yere adapte olun. Yani ifrat ve tefritten uzak kalın. Şöyle söylemek isterim yani dinde bize uuu nasıl söyleyeyim, kafamı toparlayamadım şimdi. Yani fen bilgisi öğretmenleriyle biz aynı kafa yapısına sahipsek yani onlar da Allah a inanıyorlarsa derslerde yani yüce Allah bunu böyle yaratırken ne kadar da muazzam yaratmış yani onun sanatını daha ön plana çıkaracak şekilde anlatırlarsa o zaman çocuklar bize çok dönüş yaparlar yani. Ama mesela bizim okula gidip Allah dersiniz, Allah da bunu çok güzel yaratmış, mesela işte 9 aylık evre içerisinde Kur'an-ı Kerimde de bu 9 aylık evrenin üç tane periyottan oluştuğundan bahseder. İşte bizde bilim olarak bunu yeni fark ettik dediğinizde bu biraz böyle istenilen sonuç vermeyebilir. Ama şöyle denilir, yani çocuklar bu üç periyotla ilgili ben böyle din kültürü öğretmenlerinin sanki bir şeyler söylediğini duymuştum. Siz de onlara bir sorsanız acaba onlar bu konularda ne diyorlar. Ya tabi din kültürü öğretmenlerinin de buna uygun olması gerekiyor. Çünkü her arkadaşta bu düşünce olmuyor maalesef.

DK3: İşte yani bence iki branş öğretmenin de biraz bakış açılarıyla çok alakalı. Yani sizin için de sizde mesela direk bir savunmaya geçerseniz, reddederseniz çocuk sizin ya dinsiz olacağınızı düşünür ya da size bundan sonraki bakış açısı değişecektir. Bizim için de aynı şekilde geçerli. Biraz tutumlarımız, biraz çocuklara yaklaşımımız pedagojik olarak yani biz şunun da hatasını ben kendi alanımda çok görüyorum. Ya 5.sınıf öğrencisini tutup da ben bütün soyut her şeyi anlatmak zorunda değilim. Yani o çocuk onu alabilecek kapasitede değil, daha mesela sizin alandan daha çok yararlanarak somut olan kısmı daha çok veririm zamanla zaten

çocukta gelişeceği için daha anlamlandıracaktır zihninde. Birde öğretmenler arasında iş birliğinin olması çok önemli

Konuyu Kur'an-ı Kerim ile ilişkilendirmek anlam birimine ilişkin görüşleri aşağıdaki gibidir;

DK4: Ya şimdi hocam şöyle de düşünmek lazım. Şimdi fen bilgisi öğretmeni eğer inançlıysa, işte Kur'an-ı Kerimden örnekler verebilir, hani şimdi bunu biliyor olmak lazım yani. Bi fen bilgisi öğretmeni zaten kendisi Kur'an-ı Kerim'e inanmıyorsa, evreni Allah'ın yarattığına inanmıyorsa, çocuğu tamamen deneye ve gözleme dayalı bir bakış açısıyla yetiştiriyorsa fen bilgisini de bu bakış açısıyla anlatıyordur. Şimdi o öğretmene hani işte şu konuyla ilgili şu ayeti örnek versen daha iyi olur diyemeyiz. Ama inançlı bir öğretmense eğer fen bilgisi öğretmeni, din kültürü ve ahlak bilgisi dersindeki bu bilimin ışığındaki ayetleri çocuklara gerçekten bilimsel anlamda bilgisi daha fazla olduğu için çok da güzel işleyebilir diye düşünüyorum.

Yukarıda yer alan katılımcı görüşleri incelendiğinde DKAB öğretmenleri DKAB dersinin daha etkili olabilmesi için öğretmenler arasında iş birliğinin yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca DKAB derslerinde bilim ile ilişkili konuların Kur'an-ı Kerim ile ilişkilendirilmesi de önemli olarak görülmektedir. Bu sayede öğrencilerin bilim ile ilişkili konularda dini bir perspektif geliştirmeleri sağlanabilir.

5. TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Öğrenci Görüşlerine Yönelik Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Öğrencilerin din ve bilim arasındaki ilişkiye yönelik deneyimleri tespit etme noktasında oluşturulan ilk tema öğrencilerin din algıları olmuştur. Öğrencilerin din algıları daha çok kurallar bütünü, inanç doğrultusunda yapılması gerekenler, mutluluk, mucize, yol gösterici, varlık, yaratılan her şey gibi kavramlar ekseninde kesiştiği tespit edilmiştir. Bu da öğrencilerin dini oldukça geniş bir anlam çerçevesinde algıladıklarını göstermektedir. Bu durumun temelinde de öğrencilerin dine bakış açılarını etkileyen faktörlerle ilişkilendirilebilir. Buna benzer olarak Hökelekli (2002) özellikle ergenlik döneminin başlamasıyla birlikte ergenlerin din algılarının farklılık gösterebileceği bunun için de farklı nedenlerden kaynaklı dine çeşitli kavramlar atfedebileceklerini ifade etmiştir. Bu nedenle araştırma kapsamında öğrencilerin din algılarının farklı olması, gelişimsel özellikleri, içinde bulundukları sosyal çevre, aile yapısı, sosyo ekonomik durumları, cinsiyetleri ve ailenin dine bakış açıları ile açıklanabilir. Jean Piaget, bilişsel gelişimi 4 ana evrede incelemiştir. Bunlar;

- Duyusal Motor Dönemi (0-2 yaş)
- İşlem Öncesi Dönem (3-6 yaş)
- Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş)
- Soyut İşlemler Dönemi (12 yaş ve üzeri)

Ortaokul öğrencilerinin yaş aralığı 11-14 olarak düşünüldüğünde öğrencilerin somut işlemler döneminden soyut işlemler dönemine geçiş aşamasında oldukları görülüyor. Bu durumun, öğrencilerin sınıf seviyelerine göre din-bilim ilişkisini farklı anlamlandırmalarına neden olabildiği düşünülmektedir.

Bir diğer noktada öğrencilerin din bilim ilişkisini kurarken bilimi nasıl algıladıklarına yönelik olmuştur. Yapılan çalışma kapsamında öğrencilerin bilim algıları öğrenilen şeyler, araştırılan şeyler, keşfetmek, gerçekleri ortaya çıkartmak, var oluşun açıklanışı, gelişim, kanıt, fen ve deney ekseninde kesişmektedir. Öğrenciler bilim ile alakalı olarak deneyimleri incelendiğinde bilime yönelik keşfetme duygusunun ön planda olduğu

ve gerçekleri ispatlamak için deney, gözlem gibi etkinliklerden yararlanarak gerçeğe ulaşma noktasında hareket ettikleri görülmektedir. Özellikle öğrenciler merak ve araştırma ile bilimi ilişkilendirdikleri buna bağlı olarak da araştırılan şeyi kanıtlama noktasında kendilerine kılavuzluk edecek etkinliklerden yararlanma algısına sahip oldukları söylenebilir. Bilim en genel ifade ile evrende ya da gerçekleşen olayların bir bölümünün deneye dayalı yöntemlerle ve gerekçelerden yararlanarak sonuç çıkartmaya yarayan her türlü unsur olarak tanımlanmaktadır (Turgut ve arkadaşları, 2017). Bu açıdan değerlendirildiğinde öğrencilerin bilimi açıklarken genel olarak keşfedilecek her türlü yöntemi ele aldıkları ve bilim ile ilişkilendirdikleri söylenebilir. Örneğin deney ile yapılacak her türlü keşif bilim ile ilişkilendirilebilir. Herhangi bir tezi doğrulamak ya da çürütmek için bilimden faydalanılabilir. Bunun için de öğrencilerin bilim algılarının bu eksende kesişim gösterdiği söylenebilir.

Öğrencilerin din ve bilim algılarından yola çıkılarak iki kavram arasındaki ilişkiye dönük durum incelendiğinde öğrencilerin din ve bilimi ortak noktaların var olduğu, dinin araştırmayı emrettiği ve bilime yönlendirdiği, Kur'an ve bilim arasında bir ilişki olduğu, iki kavram arasında zıtlık ve çelişkilerin olduğu yönünde üç farklı algının ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Olumlu yönde bir ilişki olduğunu savunan öğrenciler daha çok dinin araştırmayı emretmesi ve buna bağlı olarak da bilimden yararlanılması, Kur'an içerisinde bilimle ilgili ayetlerin yer alması gibi temel dayanaklarla açıkladıkları tespit edilmiştir. Ancak bazı öğrenciler din ve bilim arasında zıtlıkların olduğunu bunun için de zıtlıkları tespit edebilmek adına bilimden yararlanılması gerektiğini savunmuşlardır. Karakuş (2022) çalışmasında din ve bilim ilişkisini ele alırken İslam dininden hareketle *“Din, Allah'ın sözlü âyetleri olan vahyini, bilim ise tabii olduğu yasaları bildirmek üzere Allah'ın evrene kodladığı sözsüz âyetlerini anlamayı konu edinen alanlardır.”* Sözleri ile din ve bilim arasında bir ilişki olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Sonuç olarak evreni ve evrende var olan olayları doğru bir şekilde anlayabilmek ve konu hakkında detaylı bilgi sahibi olabilmek için bilimden yararlanılabilir. Literatürde din ve bilim arasındaki ilişki ele alınırken farklı tutumların olduğu tespit edilmiştir. Bu tutumlar; çatışmacı, karşıt, ilişkisel ve onaylayıcı olabilmektedir. Öğrenci görüşlerine bakıldığında da bu görüşleri yansıtan anlam birimlerinin var olduğu söylenebilir. Öğrenci deneyimlerindeki bu açıklamalar hangi deneyimler üzerinden yapıldığı, öğrencilerin din-bilim ilişkisini nasıl anlamlandırıldığını göstermektedir.

Öğrencilerin DKAB ve Fen Bilimleri dersinde yaşadıkları deneyim doğrultusunda ilişkilendirdikleri bazı ortak kavramların olduğu tespit edilmiştir. Bu kavramlar; Yasalar arası ilişki, fiziksel yasalar konusu, gece gündüz oluşumu, evren, insanın oluşumu ve doğa olayları olarak sıralanmaktadır. Bu ilişkiyi kuran öğrencilerde her iki ders için ortak alanların olduğunu savundukları söylenebilir. Ortak kavramlara ilişkin olarak öğrencilerin fen dersindeki edindikleri bilgiler ile bu bilgileri DKAB dersi ile ilişkilendirdikleri düşünülmektedir. Çünkü öğrenciler ilişki kurdukları ortak kavramları genel olarak fen bilimine ait konular içerisinden seçmektedir. Ancak bireyin inandığı din ve yaratıcının varlığı bu kavramların oluşumunda da etkili olabileceği düşüncesi öğrencilerin bu kavramlar ekseninde din ile ilişkilendirilebileceğini öne sürmektedir. Bu kavramlar arasında yer alan geceyle ilgili olarak “gece ve gündüz O’nun emrinde bulunan bir rahmet” şeklinde ifade edilmektedir. Aynı zamanda geceyi gündüze, gündüzü de geceye çevren O’dur (Âl-i İmran Suresi 27. Ayet) ayetleri gece ve gündüzün din ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Bilim gece ve gündüzün nasıl oluştuğu ile ilgilenirken din gecenin hükmedicisi ve yaratıcısının kim olduğu ile ilgilenmektedir. Bu nedenle bilim için önemli bir ders olarak bilinen fen bilimleri ile din ile ilişkisi olan DKAB dersinin benzer kavramlardan bahsetmesi oldukça olağan bir durum olarak belirtilebilir.

Din ve bilim algılarının gelişmesinde ortaya çıkan eğitsel deneyimler genel olarak ilişki, farklılık, çelişki ve nötr olarak görülmektedir. Öğrencilerin farklı konularda iki dersi bağdaştırmaları ilişki ile açıklanırken iki olguyu ilişkili bir kavram olarak değerlendirdikleri görülmektedir. Ayrıca bazı öğrenciler din ve bilimi birbirinden farklı kavramlar ve içeriklere sahip olduğunu ifade ederken bazılarının da birbirinden zıt ve çelişkili kavramlar olduğunu ifade etmişlerdir. Literatürde Fen Bilimleri ve DKAB dersleri arasında bir uyum olduğu öğrenciler bu uyumu tam olarak anlamlandırmayıp deneyimler doğrultusunda içselleştirmediklerinde din ve bilim arasında bir çatışmanın olduğunu düşünebilir (Bilgin ve Selçuk, 2000:84).

Öğrenciler din kültürü ve Fen Bilimleri dersinin ilişkilendirilmesine yönelik önerileri aşağıdaki gibi sıralanmaktadır;

1. Disiplinlerarası anlatım,
2. İlişkili konuların bir arada anlatılması,
3. DKAB derslerinin bilime dayalı somut örneklerle işlenmesi,
4. Derste ortak kavramlar olduğunda vurgulanması,

5. DKAB dersinde farklı projeler yapmak, din ve bilim arasındaki ilişkiye yönelik fen deneyleri vb.

5.2. Fen Bilimleri Öğretmenlerinin Görüşlerine Yönelik Tartışma Sonuç ve Öneriler

Fen Bilimleri öğretmenlerinin derslerin diğer alanlarla olan ilişkisine yönelik görüşleri incelendiğinde genel olarak bütün derslerle ilişkili olduğu yönünde bir görüş bildirdikleri söylenebilir. Bu bağlamda Fen Bilimleri dersinin özellikle disiplinler arası eğitim felsefesine uygun bir alana sahip olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Öyle ki günümüzde özellikle STEM eğitimleri bu durumu destekler niteliktedir. Disiplinler arası yaklaşıma ilişkin olarak Demirel ve arkadaşları (2008) yaptıkları çalışmada bu yöntemin öğrenmeyi kolaylaştırdığını, gündelik hayatla konuların daha kolay ilişkilendirilebildiğini, derse olan katılımı artırdığını, soyut kavramların somutlaştırıldığını, kalıcı öğrenmeyi sağladığını ve bireyin farklı alanlarda gelişim göstermesinde etkili olduğunu tespit etmişlerdir. Bu bağlamda öğretmen görüşleri doğrultusunda Fen Bilimlerinin diğer alanlarla etkileşimde olması ve diğer dersleri destekler nitelikte olması fen öğretimi açısından oldukça önemlidir.

Fen bilgisi öğretmenlerinin din algılarına bakıldığında genel olarak çaresizlikten kurtuluş, ilahi düzen ve güç, hayatın anlamı gibi kavramlar ekseninde kesiştiği görülmektedir. Öğretmenlerin dine bakış açıları bir yaratıcı ekseninde buluşarak çaresiz durumlardan kurtulma aracı, ilahi bir düzen ya da güç ve hayatın anlamını bulmak noktasında yönlendirdiği söylenebilir. Öyle ki yaratıcı bu noktada bireye güç veren ve onu sıkıntılardan kurtaran bir varlığa işaret etmektedir. Öyle ki Enbiya suresinin 78. ayetinde *“Allah’ım beni bütün sıkıntılarımdan, sorunlarımdan kurtar. Şüphesiz ki sen her şeye kuvveti yetensin”* bireylerin zorluklarla mücadele etme ve kendilerini zorluktan kurtarma noktasında Allah’tan bu şekilde medet umdukları aslında öğretmenlerin din algılarını destekler nitelikte olduğunu göstermektedir. Çünkü öğretmenler dini ve yaratıcıyı zihinlerinde anlamlandırırken çaresizlikten kurtuluş ve ilahi düzen ile ilişkilendirmektedir.

Fen bilgisi öğretmenlerinin din ve bilim arasındaki ilişkiyi açıklarken kullandıkları kavramlar değişim, varoluş ve varoluşun sürdürülmesi, çatışmalara rağmen ayrılmaz parçalar, bilim din ile desteklenir olarak sıralanmaktadır. Özellikle bireyin varoluşu, evrende meydana gelen değişimler, olguların birbirinden ayrılmaz birer unsur olarak

görülmesi din ve bilim algılarının şekillenmesinde etkili olmuştur. Buna ek olarak evrenin yaratılışında bilimin yetersiz kalması ve somut deliller sunmamasından kaynaklı eksik kalan parçaların din ile doldurulabileceğini ortaya koymaktadır. Bu da din ve bilimin ortak bir noktada buluşarak evrenin oluşumunu açıklamaya yardımcı olabileceğini göstermektedir. Özellikle geçmiş dönemler hakkında yeterli bilginin olmadığı durumlarda bireyler inandıkları dinin kutsal kitaplarında evrenin oluşumu ya da insanlığın var oluşu hakkında bilgi sahibi olabilmektedir. Öyle ki Kur'an da evrenin yaratılışı ile alakalı olarak birçok ayet yer almaktadır. Bakara 2/29. ayetinde *“O(Allah) ki, Arz'da ne varsa, tamamını sizin için yarattı. Sonra, Göğe yöneldi; 'yedi Gök'(Sema-evren) olarak onları düzenledi. Ve O, her şeyin Âlimidir.”* ifadesi ile evrenin yaratılışının insanlık için olduğu ve var oluşun temelinde yer aldığı görülmektedir. En'am 6/101. ayetinde ise *“O(Allah), gökleri ve Arz'ı 'örneksiz yaratan'dır. O'nun, nasıl oğlu olur? O'nun, bir eşi(arkadaşı) yoktur. O, her şeyi yarattı ve her şeyin Âlimidir.”* ifadesi ile bu durumu desteklemektedir. Din ise insan düşüncelerinin ve davranışlarının değerlendirilmesi ile ilgilenmektedir. Bireyler olguların özelliğine göre pek çok araştırma ve düşünme süreçleri teşvik edilir ve yürütülür, ancak aşkın/müteal/akıl üstü olan bir aşamaya gelince vahyin bilgisine başvurulur, ilerleyen zamanlarda yeni bilgiler ortaya çıktıkça açıklanır ancak hala kapalı olan konular üzerinde tekrar ve tekrar düşünmeye devam edilir. Bu noktada öğretmen görüşlerinin genel olarak din-bilim ilişkisine uyum yaklaşımında baktıklarını göstermektedir.

Fen Bilimleri öğretmenlerinin din ve bilim ilişkisinin derslerine olan yansımalarına bakıldığında çelişkiler, konular arası paralellik, ilgi çekici ve öğretici nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Özellikle organ nakli ve evrim konularında çatışmaların yaşandığı bu nedenle de çelişkinin temelinde bu durumların olduğu söylenebilir. Bunun haricinde evrenin, güneş sisteminin, ayın yapısı gibi konularda benzerliklerin ve ilişkilerin olması din ve bilim ilişkisinin çatışmacı olmayan boyutunu gözler önüne sermektedir. Bilimle açıklanan bazı kavramlar, din ile açıklanmaya çalışıldığında karmaşıklığa neden olabilir. Bu durumun temelinde de din ve bilim arasında var olan ilişkiyi açıklarken ilişkinin varlığına dair çatışmaların olmasıdır. Bu çatışmalar bazı noktalarda çelişkileri ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Coşkun (2019) din ve bilim ilişkisini açıklamaya çalışırken birtakım çatışmaların da var olduğunu vurgulamış ve insanın sürekli olarak hayatı anlama çabası içerisinde gelişim gösterirken her iki kavramdan da yararlandığını ifade etmiştir. Cahoone (2001) ise din bilim arasında çatışmanın temelinde din olgusunun siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel alandaki etkinliğinin ve gelenek algısının bireyde nasıl

konumlandırıldığı ile alakalı olduğudur. Bu nedenle de bilim ileri sürülen kanıt ve ispatlar doğrultusunda bir gerçeği ortaya çıkartmaya çalışırken din bunun durumu bireyin yaşadığı toplumun inançlarına göre şekillendirerek açıklamaya çalışmaktadır. Bu da gerçeklik üzerindeki çelişki ve zıtlıkları ortaya koymaktadır. Genel manada ele alındığında din ve bilim arasında bir amaçsal benzerlik bulunmaktadır. Çünkü her iki kavram da birbirinden farklı niteliklere sahip olsalar da temel de insanlığa fayda sağlamaya çalışmaktadır. Bu nedenle din ve bilim birbirlerini destekledikleri noktalarda daha ilgi çekici ve birey için öğretici niteliğe sahip olabilir.

Fen Bilimleri öğretmenlerinin iki ders arasındaki ortak kavramlara yönelik görüşleri incelendiğinde ortak kavramların var olduğu ya da olmadığı yönünde görüş bildirdikleri tespit edilmiştir. Öğretmenler tarafından özellikle güneş sistemi, gezegen, evren, doğa olayları, güneş ve ay tutulması gibi kavramların ortak kavramlar olarak ifade edilmiştir. Düzgün (2006) yaptığı çalışmada din ve bilim ilişkisini konu alan ortak kavramlardan bahsederken özellikle evrenin yaratılışı konusunda olgular arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. Aynı şekilde Özelçi (2018) yaptığı çalışmada din ve bilim arasındaki yaklaşımları açıklarken güneş, dünya, ay, evren gibi kavramların her iki alanda da kullanıldığını ifade ederek iki alan içinde ortak kavramlardan bahsetmiştir.

Fen Bilimleri öğretmenlerinin din ve bilim arasındaki ilişkiyi öğrencilerin daha sağlıklı kurabilmeleri için sundukları öneriler aşağıdaki gibidir;

1. Dramatizasyon,
2. Ortak müfredat,
3. Dinin bilime aykırı olmadığını belirtmek,
4. Hikayeleştirme olarak sıralanmaktadır.

Fen Bilimleri öğretmenleri kendi girdikleri dersin etkililiğini artırmak için DKAB ve Fen Bilimleri dersine yönelik sundukları öneriler aşağıdaki gibidir;

1. Davranışsal düşünme,
2. Konular arası bağlantı kurma,
3. Soyut kavramları somutlaştıracak etkinliklere yer verme olarak sıralanmaktadır.

5.3. DKAB Öğretmenlerinin Görüşlerine Yönelik Tartışma Sonuç ve Öneriler

DKAB öğretmenlerinin din kültürü dersinin diğer alanlarla olan ilişkisine yönelik görüşlerine bakıldığında genel olarak DKAB dersinin diğer derslerle ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Bu nedenle tıpkı Fen Bilimleri dersinde olduğu gibi din kültürü dersinin de disiplinlerarası yapıda olduğu sonucu çıkmaktadır. DKAB Öğretmenlerinin din algıları incelendiğinde ise zamana göre değişen bir kavram, otorite, insanın özü, yaratılış olarak algıladıkları tespit edilmiştir. Özellikle değişen bir kavram olarak algılanmasının temelinde toplumun içinde bulunduğu zamana göre farklılaşması ve bunun da dine olan etkisi olduğu düşünülmektedir. Arı (2021) toplumsal değişim ve din konusunda yaptığı çalışmasında toplumların değişen hayat şartlarında belirli nedenlerden kaynaklı değişime uğradığını bununda din üzerinde etkili olduğunu ifade etmiştir. Özellikle dinin sosyal bir olgu olması ve yaşantı ile şekillenmesi değişim ile ilişkilendirilmesine en temel gerekçe olarak gösterilebilir. Akyüz (2017) ise dini aynı zamanda otorite ile ilişkilendirerek dinin belirli bir otoriteye sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle din ile gelen kurallara uymanın aslında otoriteye uymak anlamına geldiği belirtilmiştir. Sarıkaya (2018) yaptığı çalışmasında din felsefesi açısından insanın doğasını incelemiş ve yapılan çalışma neticesinde insanın özüne ulaşmasında dinin önemli bir araç olduğu vurgulanmıştır. Literatürde yer alan çalışmalar ve elde edilen bulgular doğrultusunda din bireylerin hayatı anlamlandırma ve algılamalarında katkı sağlayan, öze ulaşma konusunda aracılık eden bir olgu olarak değerlendirilebilir.

Din kültürü öğretmenlerinin din ve bilim ilişkisi incelendiğinde iki olgunun birbirini tamamlar nitelikte olduğu tespit edilmiştir. Bu yönü ile din ve bilim ilişkisini ele alan yaklaşımlar boyutunda uyum yaklaşımına göre ilişkilendirildiği söylenebilir. Buna göre bilimin yetersiz kaldığı yerde din devreye girerek gerçekleri ortaya koyma noktasında insana akıl ve inanç üzerinde bir yol gösterebilmektedir. Din bilim ilişkisini Kur'an rehberliğinde ele aldığımızda din ve bilim ilişkisine dair bazı ayetler yer aldığı söylenebilir. Örnek verilecek olursa bilim ile anneliğin ilk evrelerinde çocuğun gelişimi farklı evrelerle açıklanmaya çalışır. Din içerisinde ise Zümer süresinin 6. ayetinde “Sizi annelerinizin karınlarında, üç karanlıkta, bir yaratılıştan diğer yaratılışa geçirerek yaratmaktadır” insanın yaratılışına yer verilmiştir. Bilim bu durumu bazı evreler içerisinde açıklarken din ise farklı da olsa aynı şeyleri açıklamaya çalışmaktadır. Bu nedenle din ve bilim arasındaki ilişki incelendiğinde öğretmenlerin de ifade ettiği gibi birbirini tamamlayan bir unsur olduğu söylenebilir.

Din kültürü öğretmenlerinin din ve bilim ilişkisinin derslerine olan yansımalarına bakıldığında genel olarak konular arası paralellik, keşfetmeye yönlendirme şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Geçmişten günümüze kadar geçen süre içerisinde evrenin durağan ya da gelişen bir yapıya sahip olup olmadığı tartışılmaktadır. Örneğin günümüzde bilim adamları evren içerisinde yeni yerler keşfetmektedir. Ancak Kur'an da yer alan Zâriyât süresinin 47. ayetinde “Ve Evren’i (Göğü) kuvvetimizle kurduk, muhakkak ki onu genişletmekteyiz” ifadesine yer verilmiştir. 1400 yıl öncesinden Kur'an'ın evrenin gelişimi hakkında bizlere sunduğu bilgi günümüzde yapılan araştırmalarla çözümlenmeye çalışılmaktadır. Bu da dinin aslında insanlığı keşfetmeye yönlendiren nitelikte olduğunu gözler önüne sermektedir. Öğrencilerin DKAB dersinde edindikleri bilgiler dahilinde hayatı anlamlandırma çabası da keşfetmeye yönlendiren bir başka durumdur. Bunun için sorgulayan ve farklı bilişsel becerilere sahip olan bireyler ellerinde var olan bilgilerle yetinmek yerine dini söylemleri araştırarak kendilerini geliştirebilmektedir. Özellikle matematik, biyoloji, fizik, kimya gibi derslerle din arasında bir bağlantı bulunmaktadır.

DKAB öğretmenlerinin DKAB ve Fen Bilimleri derslerinde yer alan ortak kavramları genel olarak toplumsal yasalar, fiziksel yasalar ve biyolojik yasalar, güneş, ay, gezegen sistemi, suyun kaldırma kuvveti, katı sıvı gaz konusu olarak ifade etmişlerdir. Ortak kavramlar genel olarak Fen Bilimleri dersinde işlenen konular arasında yer aldığı sonuç olarak da Fen Bilimlerinin daha çok din ile ilişkilendirilebileceğini düşündürmektedir. Özer ve arkadaşları (2022), yaptıkları çalışmada Fen Bilimleri ders kitaplarında din ile ilişkili kavramların olduğunu tespit etmiştir. Benzer şekilde Yürük (2020), yaptığı çalışmasında Fen Bilimleri ve DKAB derslerinin ortak kavramlar çerçevesinde birleştirdiğini ifade etmiştir.

DKAB öğretmenlerinin din kültürü dersi için hazırlanan kitap ve materyallerin yeterliliğine ilişkin görüşleri incelendiğinde ders için hazırlanan kitapların yeterli olmadığı ve materyallerin eksik ya da yetersiz olduğu yönündedir. Bu durumun en temel nedeni de DKAB dersinin daha çok soyut kavramlar üzerinde şekillenmiş bir yapıya sahip olmasıdır. Çünkü din daha çok soyut unsurlar üzerinde yer almakta ve bu somutlaştırılamamaktadır. Bu da materyal konusunda yetersizliklerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Ayrıca DKAB dersi için hazırlanan kitaplarda bilim ile ilişkili konulara yer vererek din ve bilim arasında bir bağlantı oluşturulmaya çalışılabilir. Bu yönü ile DKAB kitap ve materyalleri bilimin ders bağlamında ifade edilmesine olanak sağlayabilir. Doğan (2018), yaptığı çalışmasında DKAB dersine ait kitapların öğretim programlarına uygun olarak düşük

düzeyde tasarlandığını tespit etmiştir. Bu da öğrenme süreçlerini destekleme konusunda yetersiz kaldığını göstermektedir. Benzer şekilde Keskiner (2018) ve Akdemir (2020) özellikle soyut kavram olarak karşımıza çıkan kader ve kaza inancı gibi kavramlarda öğrencilerin zorlandıklarını bu nedenle de DKAB dersindeki kitapların bu konular üzerinde güncellenmesi gerektiği söylenebilir.

DKAB öğretmenleri din ve bilim ilişkisini öğrencilerin daha doğru kurabilmesi için sundukları öneriler aşağıdaki gibidir;

1. Farklı branşlardan öğretmenlerin destekleri,
2. Ortak kavramlar arasında bağlantı kurma,
3. Ders kitaplarının içeriklerinin güncellenmesi,
4. Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerden yararlanma olarak sıralanmaktadır.

DKAB öğretmenlerinin DKAB dersinin etkililiği için her iki derse ilişkin sundukları öneriler aşağıdaki gibidir;

1. Öğretmenler arası işbirliği,
2. Örnek şahsiyetler ekseninde derslerin işlenmesi olarak sıralanmaktadır.

Yukarıda yer alan önerilere ek olarak bu alanda çalışma yapan araştırmacıların DKAB ve Fen Bilimleri dersine farklı alanlar da ekleyerek çalışmayı farklı açılardan ele almaları, din-bilim ilişkisine yönelik çalışmaların farklı branşların dâhil edilerek araştırmanın kapsam olarak genişletilmesi, çalışmayı farklı örneklem grupları üzerinde farklı eğitim kademelerinde uygulanması da önerilmektedir.

6. YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Adivar, Abdülhak Adnan (1980) *Bilim ve Din (İlim ve Din)*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Akdemir, Ayşe Betül (2020) Ortaöğretim Öğrencilerinin İman Esaslarına İlişkin Görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 75 (13), 526-544.
- Akyüz, Niyazi (2017) Din Sosyolojisinde Bir Dini Otorite Tipi Olarak Din Kurucusu. *Dini Araştırmalar*, 20(52), 99-110
- Arı, Yılmaz (2021) Toplumsal Değişim ve Din. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 5(16), 131-142.
- Arslan, Mustafa (2014) *Türk Popüler Dindarlığı*, (2. Baskı), İstanbul: Dem Yayınları.
- Astley, Jeff and Francis, J., Leslie (2010) Promoting Positive Attitudes Towards Science And Religion Among Sixth-Form Pupils: Dealing With Scientism And Creationism. *British Journal Of Religious Education*, 32(3):189-200.
- Ateş, Süleyman (1988) *Yeni İslam İlmihali*, İstanbul: Yeni Ufuklar Yay.
- Aydın, Mehmet (2014) *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı.
- Ayten, Ali (2010) *Tanrı'ya Sığınmak, Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Bahadır, Abdülkerim (2018) *Din Psikologlarının Dindarlık, Değerler Ve Ruh Sağlığı Konusunda Temel Yaklaşımları*. W.James, S.Freud, G.Jung Ve V.Frankl Örneği. H. Hökelekli (Dü.) İçinde, *Din, Değerler Ve Sağlık*. İstanbul: Dem Yayıncılık.
- Bekaroğlu, Erdem (2018) *Bilimsel Düşünce ve Özellikleri*. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/88146/mod_resource/content/1/cog129.hafta%203.bilimsel%20dusunce%20ve%20ozellikleri.pdf Adresinden Erişildi.
- Benton, Ted and Craib, Ian (2010) *Philosophy Of Social Science: The Philosophical Foundations Of Social Thought*. New York: Macmillan International Higher Education.

- Bilgin, Beyza ve Selçuk, Mualla (2000). *Din Öğretimi*. Ankara: Gün
- Brooke, John Hedley (1991) *Science And Religion: Some Historical Perspectives*. *Cambridge History Of Science Series*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Cahoone, E. Lawrence (2001). *Modernliğin Çıkmazı*. Çev. A. Demirhan, & E. Çatalbaş. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Camus, Albert (2010) *Sisifos Söyleni*. Çev. Tahsin Yücel. İstanbul: Can Yayınları, 2010.
- Certel, Hüseyin (2014) *Din Psikolojisi*, Ankara: Berikan Yayınevi.
- Coşkun, Cüneyt (2019) Din-Bilim İlişkisi Ve Çatışmanın Araçsallığı, *Bilimname*, 1(37), 1057-1084.
- Çelik, Kevser (2006) *Süreç Din Felsefesinde Din-Bilim İlişkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Davies Brian (2000) *Philosophy Of Religion*. Washington: George Town Üniv.
- Demir, Esalet (2009) *İlköğretim İkinci Sınıflarda Uygulanan Disiplinlerarası Bütüncül Öğretim Yaklaşımının Etkisi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Demirel, Özcan, Tuncel, İ., İşcan, Demirhan, Canan ve Demir, Kenan (2008) Teacher and pupil views about activities based On Multiple Intelligences and the inter disciplinary approach. *Eğitim ve Bilim*, 33(147), 14-25.
- Doğan, Ganime (2021) *Frank J. Tipler’de Din-Bilim İlişkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Doğan, Öğülüş Emine (2018) *Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarının Öğrenme-Öğretme Süreçlerine Katkısı Bakımından Eğitsel Değeri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Düzgün, Ali Şaban (2004) *Din-Bilim İlişkisinde Modeller Ve Ortak Kavramlar*. Kelam Araştırmaları 4(1), 51-62.

- Ecklund, Howard Elaine, Park, Z. Jerry (2009). Conflict Between Religion And Science Among Academic Scientists?. *Journal For The Scientific Study Of Religion*, 48(2), 276-292.
- Ekici, Taşkın Fatma (2008) *Fen Bilimlerinde Üretilen Bilimi Kullanan Bilim Tüketicilerinin Bilinçliliği Üzerine Bir Çalışma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Eminoğlu, Selma (2016) *Din Eğitiminde Fen Bilimleri Kavram ve Konularının Kullanılması*, Yüksek Lisans Tezi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ağrı.
- Ergün, Zeynep (2019) *Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Din-Bilim İlişkisi Tartışmalarına ve Fen Sınıflarında Çoklu Bilme Biçimlerine Yer Verilmesine Yönelik Görüşleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sinop Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sinop.
- Frankl, Viktor Emil (2018) *İnsanın Anlam Arayışı*. Çev. Selçuk Budak. İstanbul: Okuyanlar Yayınları.
- Fromm, Erich (2004) *Çağdaş Toplumların Geleceği*, Çev.A Arıtan & K. H. Ökten, İstanbul: Arıtan Yay.
- Gezgin, Elif (2016) *Damgalanan Mekanda Yaşam: Bir Kentin Ötekisi Olmak* Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Gürhan, Nazife (2010) Toplumsal Cinsiyet ve Din, *E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 4, 58-80
- Harrison, Peter (2006) Science and Religion: Constructing The Boundaries. *Chicago Journals*, (1), 81-106.
- Hökelekli, Hayati (2002) *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.
- Hökelekli, Hayati (2010) *Din Psikolojisi*, Eskişehir: Anadolu Üniv. Yay.
- Hökelekli, Hayati (2016) *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Karakuş, Abdulkadir (2022) Kur'an Perspektifinden Din-Bilim İlişkisi. *Akif*, 52(2), 57-72.

- Kaya, Zeynep (2015) *Türk Toplumunda İnanç Gelişimi ve Din Eğitimi*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Keskiner, Emine (2018) Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarındaki Kader Öğretisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 50-65.
- Köse, Ali (2000) *Freud ve Din*, İstanbul: İz Yay.
- Köylü, Mustafa ve Altaş, Nurullah (2017) *Din Eğitimi*, İstanbul: Ensar Yayıncılık.
- Kuhn, S. Thomas (2000) *Bilimsel Devrimlerin Yapısı* (5. Baskı), Çev. Nilüfer Kuyaş. İstanbul: Alan Yayın Evi
- Küçükali, Rıdvan ve Akbaş, Hasibe (2017) Bilimsel Bilginin Elde Edilmesinde Yaratıcı Zekâ ve Hayal Gücünün Etkisi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), 779-792.
- Mansour, Nasser (2011) Science Teachers Views Of Science And Religion Vs. The Islamic Perspective: Conflicting Or Compatible. *Science Education*, 95(2), 281-309.
- Mayr, Ernst (2014) *Biyoloji Budur (Canlı Dünyanın Bilimi)*. Çev. Afife İzbirak, İstanbul: Say Yayınları.
- Okunmuş, Namık (2015). Din Eğitim-Öğretimi Özgür Bireylerin Yetiştirilmesinde Etkin Bir Rol Üstlenebilir Mi?, *Kelam Araştırmaları*, 13(1), 213-288.
- Ozankaya, Özer (1975) *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumları Yay.
- Öktem, Ülker (2005) Fenomenoloji Ve Edmund Husserl'de Apaçıklık Evidenz Problemi. *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 45(1), 27-55.
- Özakkaş, Tahir (2008) *Bütüncül Psikoterapi*. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Özçelik, Gülistan (2023) *Viktor Frankl'ın Eserlerinde Dinî İnançın Anlam Arayışındaki Rolü*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şırnak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Şırnak.
- Özdoğan, Öznur (2007) *İsimsiz Hayatlar*, Ankara: Lotus Yay.

- Özelçi, Kübra Haticetül (2018). *Richard Dawkins'e Göre Din-Bilim İlişkisi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özer, Bayram, Kalkan, Adnan, Aksoy, Cem, Deniz, Alaaddin ve Koktaş, Abdulmuttalip (2022). Temel Eğitim Ders Kitaplarının Dini Kavramlar ve Semboller Açısından İncelenmesi, *Disiplinlerarası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6(12), 248-259
- Öztürk, Mustafa (2014) *Coğrafya Eğitiminde Araştırma*. Ankara: Pegem Akademi.
- Peck, M. Scott (2007) *Az Seçilen Yol*, İstanbul: Akaşa Yay.
- Peker, Hüseyin (2003) *Din Psikolojisi*, İstanbul, Çamlıca Yay.
- Raci, İsmail (1985) *El Faruki, Bilginin İslamileştirilmesi*, Çev: Fehmi Kuru, İstanbul: Risale Yay.
- Ross, J. Micah (2012) Measuring Science Or Religion? A Measurement Analysis Of The National Science Foundation Sponsored Science Literacy Scale, *Public Underst Sci*. 23(7), 797-813.
- Russel, Bertrand (1972) *Bilim ve Din Yüzyıllardır Süren Savaş*. https://web.itu.edu.tr/~bulu/favorite_books_files/bilim_din.pdf, adresinden 10.08.2023 Tarihinde Erişilmiştir.
- Saraç Esra (2012) *Sınıf Öğretmenlerinin ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Bilimin Doğası Hakkındaki Görüşleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Sarıkaya, Tülay (2018). Din Felsefesi Açısından İnsanın Doğası. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0 (12), 195-197
- Sartre, Jean Paul (2016) *Bulantı*. Çev. Selahattin Hilav. İstanbul: Can Yayınları, 2016.
- Saruhan, Selim Müfit (2023). *Din ve Bilim: Kabuller ve Önyargılar Ders Notu*, https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/52361/mod_resource/content/1/blim%20tan%c4%b1mlar%c4%b1%20ve%20teoriler.pdf, Adresinden Erişilmiştir.
- Selçuk, Mualla (2000) Din Öğretiminin Kuramsal Temelleri, *Din Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 145-158

- Starks, Helene and Brown, S. Trinidad, (2007). Choose Your Method: A Comparison Of Phenomenology, Discourse Analysis, and Grounded Theory. *Qualitative Health Research*, 17(10), 1372-1380.
- Stefani Bigliardi (2015) *Barbour'un Sınıflandırması ve İslam Bilim Hakkındaki Çağdaş Tartışma*. Çev. Hüsnü Aydeniz, Fatih Topaloğlu, Derleme ve Çeviri, Ankara.
- Taber, S. Keith, Billingsley, Berry, Riga, Fran, Newdick, Helen (2011) Secondary Students' Responses To Perceptions Of The Relationship Between Science and Religion: Stances Identified From An Interview Study. *Science Education*, 95(6), 1000-1025.
- Tekindal, Melike ve Uğuz, Arsu, Şerife (2020) *Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı Ve Sürecine Yönelik Bir Derleme*. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 20(1), 153-172.
- Topdemir, Hüseyin Gazi ve Unat, Yavuz (2008) *Bilim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık
- Tosun, Cemal (2017) *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Ankara: Pegem Akademi.
- Tufan, Mona Ahmed (2000) *İnsan, Hakikat ve Anlam René Guénon'da Modern İnsanın Anlam Problemi*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Turgut, Halil (2016) Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Din, Bilim İlişkisi Algılarının Dünya Görüşleri Bağlamında İncelenmesi. *International Online Journal Of Educational Sciences*, 4(1), 1-16.
- Turgut, Halil, Öztürk, Nurhan ve Eş, Hüseyin (2017). Üstün Zekâlı Öğrencilerin Bilim ve Bilim İnsanı Algısı. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17 (1), 423-440.
- Vygotsky, Lev Semenoviç (2018) *Dil ve Düşünce*. Çev. Burak Erdoğan, İstanbul: Roza Yayınevi.
- Yapıcı, Asım (2007) *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık*, Adana: Karahan Yay.
- Yaran, Cafer Sadık (2011) *Bilgelik Peşinde Din Felsefesi Yazıları*, İstanbul: Ensar Yay.

Yazgan, İnanç, Yerlikaya, Banu ve Ercüment, Eşef (2016) *Kişilik Kuramları*. Ankara: Pegem Akademi.

Yemenici, Ahmet (2021) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Aday Öğretmenleri ve Danışman Öğretmenlerinin Gözüyle Aday Öğretmen Yetiştirme Eğitimi ve Süreci. *Amasya İlahiyat Dergisi*, (16), 229-266.

Yıldırım, Ali (1996) *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 89-94.

Yürük, Tuğrul (2020) Ninian Smart'ın “Yedi Boyutlu Din Modeli’ne Göre Ortaöğretim Programlarında Din Olgusunun Yeri. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(20), 762-801.

Zengin, Zeki Salih (2019) *Din Eğitimi Ders Notları*.

7. EKLER

Ek-1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

ÖĞRENCİLER İÇİN MÜLAKAT SORULARI

1. Kendinizi tanıtır mısınız?
2. Din kavramı sizin için ne anlam ifade ediyor?
3. Bilim kavramı sizin için ne anlam ifade ediyor?
4. Din ve bilim arasında ilişki olduğunu düşünüyor musunuz? Nasıl?
5. Derste ya da ders dışında, din-bilim arasında ilişkili konular, durumlar gözlemliyor musunuz? Bu konuda neler dikkatinizi çekiyor?
6. Din dersinin işlenişinde fen bilgisi dersiyle bağlantılı konular dikkatinizi çekiyor mu?
 - Bu konudaki gözlemlerinizi örneklerle bahseder misiniz?
 - Derslerdeki örneklerin dışında bağlantılı olduğunu düşündüğünüz konular var mı? Varsa bahseder misiniz?
7. Fen dersinin işlenişinde din dersiyle bağlantılı konular dikkatinizi çekiyor mu?
 - Bu konudaki gözlemlerinizi örneklerle bahseder misiniz?
 - Derslerdeki örneklerin dışında bağlantılı olduğunu düşündüğünüz konular var mı? Varsa bahseder misiniz?
8. Dikkatinizi çeken ortak konu ve kavramlarda, fen ve din derslerinin birbirini desteklediğini fark ettiğiniz yönler var mı? Bu yönlerden bahseder misiniz?
9. Dikkatinizi çeken ortak konu ve kavramlarda, fen ve din dersi öğretimleri birbirini destekliyorsa bu durum size ve sınıf arkadaşlarınıza nasıl yansıyor? Sınıfta yaşadığınız örneklerle bahseder misiniz?
10. Dikkatinizi çeken ortak konu ve kavramlarda, fen ve din derslerinin birbirinden ayrıştığını fark ettiğiniz yönler var mı? Hangi konularda ve ne gibi bilgilerde fark ediyorsunuz bu durumu? Bu durumlarda zihninizde bu problemi nasıl aşıyorsunuz?
11. Dikkatinizi çeken ortak konu ve kavramlarda, fen ve din dersi öğretimleri birbirinden ayrışıyorsa bu durum size ve sınıf arkadaşlarınıza nasıl yansıyor? Sınıfta yaşadığınız örneklerle bahseder misiniz?
12. Yaşadığınız bu deneyimler sizde nasıl bir din-bilim algısı oluşturuyor?
13. Fen ve din derslerinin daha etkili olması için iki ders arasındaki ilişkilerle ilgili önerileriniz neler olur?

FEN BİLİMLERİ ÖĞRETMENLERİ İÇİN MÜLAKAT SORULARI

1. Kendinizi tanıtır mısınız?
2. Fen bilimleri dersinin diğer alanlarla ilişkisi konusunda neler söylersiniz?
3. Bu ilişkiler dikkate alındığında din kavramı sizin için ne anlam ifade ediyor?
4. “Din-Bilim ilişkisi”ni nasıl anlamlandırıyorsunuz?
5. Özellikle din-bilim ilişkisi açısından düşünüldüğünde dersinize yansımalarla ilgili neler söylemek isterseniz?
6. Fen dersi ile din dersinde ortak konu ve kavramlardan sizce söz edilebilir mi? Bu konuda fen bilimleri öğretim programında ortak tema ve konular var mı?
7. Fen dersinde, din dersi ile ortak konu ve kavramlarla ilgili öğrencilerinizin size yönlendirdiği sorular oluyor mu? Bahseder misiniz?
8. Bu sorular karşısında cevaplarınızı oluştururken nasıl bir yol izliyorsunuz? Bahseder misiniz?
9. Derste, öğrencilerinizin din dersinde öğrendikleri ile uyumlu bir bağlantı kurduğunu fark ettiğiniz konu, kavram ya da örnekler söz konusu oluyor mu? Bahseder misiniz?
10. Derste öğrencilerinizin din dersinde öğrendikleri ile bağlantı kuramadıklarını fark ettiğiniz konu, kavram ya da örnekler söz konusu oluyor mu? Bahseder misiniz?
11. Öğrencilerin din-bilim ilişkisini doğru kurabilmelerine yardımcı olabilmek adına, fen dersi ile ortak kavramların din dersindeki işlenişlerine önerileriniz neler olur?
12. Fen dersinin daha etkili olması için iki ders arasındaki ilişkilerle ilgili önerileriniz neler olur?

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİ İÇİN MÜLAKAT SORULARI

1. Kendinizi tanıtır mısınız?
2. Din kavramı sizin için ne anlam ifade ediyor?
3. Din dersinin diğer alanlarla ilişkisi konusunda neler söylersiniz?
4. Din-Bilim ilişkisini nasıl anlamlandırıyorsunuz?
5. Özellikle din-bilim ilişkisi açısından düşünüldüğünde dersinize yansımalarla ilgili neler söylemek isterseniz?
6. Bu yansımalar dikkate alındığında bilim kavramı sizin için ne anlam ifade ediyor?
7. Din dersi ile fen dersinde ortak konu ve kavramlardan sizce söz edilebilir mi? Bu konuda DKAB programında ortak tema ve konular var mı? Bu konuların işlenişinde zorluklar yaşıyor musunuz?
8. Ders kitapları ve materyalleri bu konuda yeterli görüyor musunuz?
9. Din dersinde, fen dersi ile ortak konu ve kavramlarla ilgili öğrencilerinizin size yönlendirdiği sorular oluyor mu? Bahseder misiniz?
10. Bu sorular karşısında cevaplarınızı oluştururken nasıl bir yol izliyorsunuz? Bahseder misiniz?
11. Derste, öğrencilerinizin fen dersinde öğrendikleri ile uyumlu bir bağlantı kurduğunu fark ettiğiniz konu, kavram ya da örnekler söz konusu oluyor mu? Bahseder misiniz?
12. Derste öğrencilerinizin fen dersinde öğrendikleri ile bağlantı kuramadıklarını fark ettiğiniz konu, kavram ya da örnekler söz konusu oluyor mu? Bahseder misiniz?
13. Öğrencilerin din-bilim ilişkisini doğru kurabilmelerine yardımcı olabilmek adına, din dersi ile ortak kavramların fen dersindeki işlenişlerine önerileriniz neler olur?
14. Din dersinin daha etkili olması için iki ders arasındaki ilişkilerle ilgili önerileriniz neler olur?

Ek-2. Etik Kurul Onayı

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ (AYBÜ)
ETİK KURULU
PROJE ONAY BELGESİ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Tezli Yüksek Lisans bölümü öğrencilerinden Şehri AKPINAR'ın, Din Eğitiminin Disiplinler Arası Boyutu Çerçevesinde Öğrenci ve Öğretmenlerin Din-Bilim Algısı (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi - Fen Bilimleri Örneği) adlı araştırması değerlendirilmiştir.

Proje etik açısından uygun bulunmuştur.

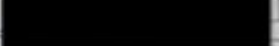
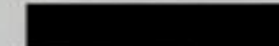
Proje etik açısından geliştirilmesi gerekmektedir.

Proje etik açısından uygun bulunmamıştır.

AYBÜ ETİK KURULU KARARI
(Etik Kurul tarafından doldurulacaktır)

Araştırma kodu (Yıl - Araştırma sıra no)	2020 - 16
Bağvuru formunun Etik Kurula ulaştırıldığı tarih	20.02.2020
Etik Kurul Karar toplantı tarihi ve karar no	05.02.2020 - 25
Yer	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Esenboğa Külliyesi
Katılımcılar	Formda imzası bulunan üyelerimiz toplantıya katılmıştır.

KURUL BASKANI, BASKAN YARDIMCISI VE ÜYELER:

		İMZA
Prof. Dr. Cem Şafak ÇUKUR	Üye	
Prof. Dr. Tekin AKDEMİR	Üye	
Prof. Dr. Muharrem KILIÇ	Üye	
Doç. Dr. Özge GÖKBULUT ÖZDEMİR	Üye	
Doç. Dr. Behlül TOKUR	Üye	
Doç. Dr. Birgül ÖZKAN	Üye	
Dr. Öğr. Üyesi Şule KAYA	Üye	
Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul DEMİRDEL	Üye	
Dr. Öğr. Üyesi Nimet YILDIRIM TİRGİL	Üye	